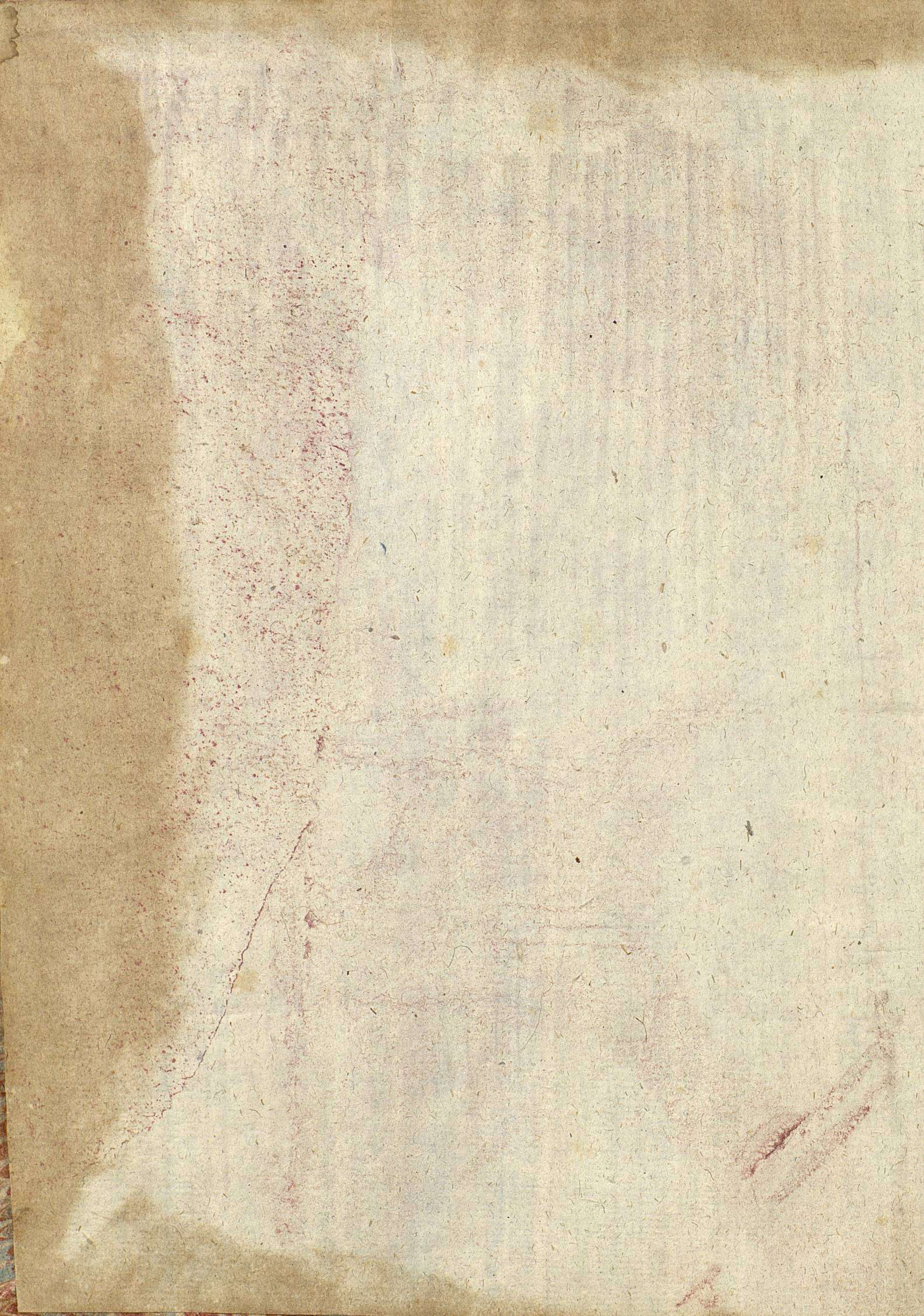

R (Ms)
68

Memoria Principis

9

8

N.T. 4420261

C.B. 1000868181

De regimine Principis :-

Sua secundum diversos modos diversi sibi finem viuendi prestituunt. Notandum quod diversi philosophi diversos modos et diversos fines vite humane posuerunt. Distinperunt enim primo ethi^{ca} triplicem vitam. scilicet voluptuosam politicam et contemplatiuam. homo enim tenet medium gradum inter superiora et inferiora. tripliciter igitur potest homo considerari scilicet in quantum communicat cum brutis. et sic sibi conuenit vita voluptuosa. ut communicat cum brutis separatis et sic sibi conuenit vita contemplatiua. ut considerat in se et sic sibi conuenit politica. Quilibet igitur vel uiuit vita voluptuosa. politica vel contemplatiua. Licet autem philosophi sic distinxerunt. 3. vitas non posuerunt tamen nisi duas felicitates. scilicet politicam que est in agilibus secundum virtutes cardinales et contemplatiuam que est in speculabilibus et utrumque istorum secundum esse perfectum. Licet enim epicuri posuerunt felicitate in voluptatibus. hoc tamen philosophi negauerunt. quod autem in voluptatibus non sit ponenda felicitas triplex ostenditur. felicitas enim est quod per se et per se sufficiens bonum ex. i. ethi^{ca}. si ergo est perfectum hoc est secundum rationem non secundum sensum quia sensus regulatur a ratione et ideo in sensibilibus non est ponenda felicitas. Secundo ostenditur ex hoc quia non est bonum per se quod corpus ordinatur ad animam. Tertio ex hoc quia non est bonum sufficiens sed deficient nam sic uiuentes similes sunt bestis unde. i. ethi^{ca} de. qui vita voluptuosam eligunt omnino bestiales esse videretur. Item quia tales rationem amittunt unde politici. i. de. quod tales sunt similes ebriis et dormientibus. Item tales sunt sicut pueri sine sensu nihil enim differunt ut dicitur. i. ethi^{ca} de. secundum etatem et secundum mores. Tertio non est felicitas in omnibus his que conueniunt homini in quantum homo ut in diuitiis et honoribus quibus quidam hic posuerunt ut recitat philosophus. i. ethi^{ca} nam in diuitiis non est ponenda felicitas. primo quod non sunt bone secundum se sed in ordine ad aliud. Secundo quod non satisfaciunt indigentie simpliciter omnes enim diuitie mundi non possent hominem ab infirmitate curare. Tertio quia non sunt bonum optimum in quo consistit felicitas quia non sunt bonum anime. Secunda autem mala sequuntur diuitias primum est quod faciunt perdere bona maxima. diligens enim pecuniam non pot

De triplici viuendi modo

De felicitate non est ponenda in voluptatibus

De in diuitiis non est ponenda felicitas

3 mala sequuntur diuitias

magnanimus est cui nihil
corporale est magnum

esse magnificus vel liberalis: nec potest esse magnanimus quia
nihil magni attemptat. magnanimus enim est cui nihil
corporale est magnum. Secundus est quia facit hominem
depredatorem. Tertium quia facit hominem deceptorum.
avarus enim nihil est scelestius: hic enim et anima suam
venalem habet. 2. quia facit hominem semper egen-
tem. Avarus enim non implebitur pecunia. 3. non est
felicitas in honoribus propter tria, primo quia honor est bonum
ad aliud ordinatum. scilicet ad virtutem. honor est enim ex
hibicio reverentiae in testimonium virtutis. Unde antiquitus
ad eadem honores intrabatur per eadem virtutes: 2. quia
honor est bonum extrinsecum quod magis est in honorante quam
in honorato. sicut enim proverbialiter dicitur curialitas
est eius qui facit ipsam. Inclinao enim est in inclinate
et sic in potestate eius. felicitas autem est in eo qui felix
est. 3. quia honor est minus bonum eo quod sit quasi sensibile
exierit. felicitas autem est bonum maximum et bonum anime
interius. Indecens ergo est cuilibet ponere felicitatem in
honoribus: quia ex hoc redduntur homo superficialiter bonus.
ad hoc enim quod honoretur sufficit quod appareat virtuosus. 2.
redduntur ambrosius. quia honores sibi indebitos appetit
et eadem iniuriosus quia pro honoribus habendis contendit. 3. non

Antiquitus ad eadem
honores intrabatur
per eadem virtutes

quod non ponenda felicitas
in honoribus.

quod non est ponenda felicitas
in civili potestate

est ponenda felicitas in civili potestate sine in potestate armorum
ut philosophus probat. vii. politicorum. v. rationibus. prima est quia
talis principatus est violentus nullum autem violentum appetit
felicitas vero non est ponenda in aliquo transitorio sed perpetuo.
2. quia hoc potest inesse alicui sine bonitate. felicitas autem
per se est bonum. 3. quia hoc non est aliquid per se optimum.
nam principatus per civilem potestatem est principatus servus
et non liberis. 4. quia principatus liberorum qui
est cum virtute est melior quam principatus despotice et serviliter.
5. quia taliter negligenter alie virtutes et de sola forti-
tudine curaret. 6. quia licet talis princeps forte tempore
belli bene se habeat tempore pacis nescit vivere quo est opus
temperantia et iusticia. 7. quod non debet ponere homo felicitate

Nullum violentum
perpetuum

quod non est ponenda felicitas
in robore corporis vel
ceteris bonis corporis

In robore corporis vel pulcritudine vel alijs bonis corporis n̄ in
 sanitate ut quidam faciunt. unde. 1. ethi^{ca} dicitur q̄ infirmus
 ut sint sanī felicitate p̄mittit in sanitate: mendicī in divitijs:
 turpes in pulcritudine: debiles in corporis robore sed q̄ in his
 n̄ sit felicitas t̄p̄ h̄a via ostenditur. prima ē quia talia bona
 sunt minora q̄ corporalia. 2^a q̄ exteriora quia n̄ faciunt
 hominē felice ut dicitur. 1. poli^{ca}: 3. q̄ mobilia p̄ diversas eiz
 aliqua communes perditur sanitas: perditā sanitate perditur
 robur et pulcritudo. Duas autē felicitates posuit phis
 una politica que ē in opere sc̄dm virtute. voluit enim
 eam n̄ esse ponendam in virtutibz anime quia sic malis
 posset ee felix nec in habitibz quia tales similes sunt
 dormientibz q̄dm autem homo dormit n̄ videtur disc̄m
 felix a misero. 3. ethi^{ca}: est ergo in opere sc̄dm virtute
 ideo dicitur. 1. ethi^{ca}. q̄ felicitas ē operatio sc̄dm virtute
 perfecta. Alia felicitas ē specularia unde qui sc̄dm bene
 speculari sc̄dm metha^{ca} ē felix specularie. sicut qui sc̄dm
 bene regulare alios sc̄dm prudentia ē felix politica.
 Sequitur videre quomodo dividuntur potencie anime et
 in quibz habent esse virtutes. Potencie autē anime sic
 distinguuntur. quia quedam sūt naturales: quedam cogit̄e:
 quedam appetitive. naturales sūt in quibz communicamus
 cu vegetabilibz. ut potencia nutritiva: augmentativa: et
 generativa. Potencie cogit̄e distinguuntur quia quedam sūt
 intellective quedam sensitive cuiusmodi sūt gustus auditus
 visus olfactus tactus. Appetitive etiam distinguuntur
 nam quidam ē appetitus in homine in quo communicat
 cum brutis ut appetitus sequens sensum et inde potest
 vocari sensualitas. alig est in quo n̄ communicat cum
 brutis sed sequitur intellectus et vocatur voluntas. vir-
 tutes ergo morales que sūt quidam habitus laudabiles
 in potencijs naturalibz esse n̄ possunt quia d̄ naturalibz
 nec laudantur nec vituperantur. nullus enim dicitur bonus
 moraliter qui habet bonam digestivam. 2° quia in talibz
 n̄ possunt esse virtutes quia virtus ē aliquid sc̄dm rationem
 ex. 4. ethi^{ca} 30. quia habitus sūt ad determinandas po-
 tencias bene vel male. natura autē taliter ē determinata ad bonū

Duas felicitates
 ponit phis.

felicitas sc̄dm phis

felicitas est operatio
 sc̄dm virtutem per-
 fectam

quom̄ dividantur potencie
 anime et in quibz
 habent esse virtutes

In naturalibus n̄ lauda-
 mur nec vituperamur

virtutu quedam sunt intel
lectuales quedaz morales
quedam medie

q ad a deterari no pot pcedis racombz probatur non esse
felicitate in sensibilibz. sunt aute virtutes in appetitu et
intellectu. sed sciendum q virtutum quedam sunt intel
lectuales quedam morales quedam medie. Intellectuales
sunt que sunt in intellectu speculatio vt naturalis philosophia.
Geometria mathe et huiusmodi. Morales sunt que sunt
in appetitu sine sensitivo sine intellectivo vt fortitudo que
e in passibili temperantia que e in concupisibili iustitia p
voluntate. Medie sunt virtutes exsistentes in intel
lectu prout vt prudentia et virtutes sibi amere nam
pro tanto se tenent in intellectualibus quia sunt
in intellectu cum moralibus vero quia non sunt nisi
in bonis hominibus sicut morales licet enim homo ma
lus possit esse sapiens no tamen prudens. vi. ethice

Virtutes sunt in a
petitu intellect

Divisio virtutum

licet malus ho
possit ee sapie
non tñ pruden

De virtutibus
moralibus

nec

Divisio virtutum et potentiarum anime. nunc dicitur
virtutibus moralibus est agendum nam hoc opus
e vt boni fiamus qd sine virtutibus moralibus
esse no pot. has aute in intellectu et appetitu ponere op
portet dicitur enim ipas ad esse scdm rationem. Oppor
tet igitur esse rationalem potentiam in qua ponuntur.
Rationale autem duplex est scdm essentiam et scdm parti
cipacione. Intellectus aute e rationalis p essentiam
appetitus per participacione quia aptus est rationi obedire.
Naturales autem potentie et spiritus no sunt rationales
nec per essentiam nec p participacione quia nec sunt ratio
nec rationi obediunt. non enim bene cum homo dicit vel
bene videt quia ratio hoc impet. Est autem notandum
q duplex est appetitus in homine scilicet intellectivus et sensi
tivus. Nam sicut appetitus naturalis sequitur formam
naturalem adeptam sic appetitus cognitivus sequitur for
mam p cognicione adeptam et apprehensam sicut enim for
ma generis sequitur appetitum descendendi inferius sic for
mam apprehensam per cognicione sequit appetitum scdm illam

formam. ppter qd sicut in nobis e duplex cognitio. scilicet
 intellectiva et sensitiva sic et duplex appetitus. ap-
 petitus aute sensitivus est duplex sicut. n. natura re-
 bus inanimatis dedit duplicem potentiam vna p qua
 tendunt in pnam quietem et aliam p quam resistunt
 prohibentibz et agunt in ipsa. Nam ignis p levitatez
 ascendit p caliditate agit in contraria prohibentia.
 sic est in appetitu sensitivo. nam natura dedit animi
 appetitum sensitivum per que tendit in delectacionem et
 inde vocatur concupiscibilis. alium p quem resistit et
 aggreditur prohibentia. et inde vocatur irascibilis ut leo per
 concupiscibilem pergit ut cibum habeat p irascibilez
 aggreditur animam prohibentia. unde concupiscibilis
 respicit bonum et malum scdm se irascibilis in quantum
 habet ratione ardui nam concupiscibilis scdm se ten-
 dit in bonum delectabile et fugit malum tristabile. irasci-
 vero tendit in bona et mala no scdm se considerata sed
 in quantum habent ratione difficili. arduitas enim et diffi-
 cultas sunt repugnancia maxime ne possunt conse-
 qui bonum et vitare malum. appetitus aute intellectivus
 manet indivisus quia universalior modo fertur in bonum
 suum. accipiendo ergo virtute moralem large put pr-
 dencia dicitur virtus moralis dicere possunt q scdm
 has. iij. potentias anime in quibz habet esse virtus
 sumptis sunt. scilicet virtutes cardinales et morales vir-
 tutes. scilicet prudentia. iusticia. fortitudo et temperantia.
 Nam prudentia e in intellectu iusticia in voluntate
 fortitudo in irascibili temperantia in concupiscibili

Nota in qua po est quela
 virtutum cardinalium

virtutes cardinales et mo-
 rales sunt
 Prudentia
 iusticia
 fortitudo
 temperantia

Sufficiencia aute harum virtutum sic potest
 accipi preter prudentiam et iusticiam scdm
 phm. 2o. ethice ponit decem virtutes. scilicet
 fortitudinez temperantiaz honore amantiaz magnam
 iustitiaz largitatem magnificenciam mansuetudine
 veritatez affabilitatem et entrapeliaz qua bene vtiq. rez

Sufficiencia virtutum mo-
 raliu scdm phm

virtutibus

Tripliciter tenditur in bonum
rationis.

Passiones surgunt ex bono
vel ex malo preterito
vel futuro

Passiones ex malo

Passiones ex bono bonum
hominis in se vel in ordine

Ad alios bonum hominis
in se triplex.

vel societate appellat he aut omnes tendit in bonum rationis
Tendere autem in bonum rationis potest esse triplex. vel
quia ipsam rationem et bonum huiusmodi perficit vel
quia efficit vel quia custodit. si primo modo sic est pru-
dencia que perficit rationem. si secundo modo sic est iustitia
que efficit in bonum et illam equalitate quam ratio dicitur.
Si tertio modo sic sunt alie decem que bonum rationis
conservat. Nam moderatur passiones ne per ipsas homo
abducatur et recedat a bono rationis quod sit patet. nam
passiones aut surgunt ex bono aut ex malo vel ex futuro
vel ex presenti. si ex futuro sic sunt in nobis timor et
audacia timor cum malum fugimus. Audacia cum
nocenti aggredimur. Inter has autem passiones est virtus
media scilicet fortitudo. si vero huiusmodi passiones ori-
untur ex malo presenti quod iam est nobis illius vel
insurgunt ad puniendum et tunc est ira que est pro-
pensione si defensionis ab hac virtute tunc est timor
diffidens. harum autem mediana est mansuetudo. in mansue-
tudo non est proprium nomen virtutis sed passionis deficientis.
in quia non habemus nomen proprium huius virtutis pro-
notatur nomine passionis. et est in passibilibus sicut
etiam fortitudo. Si autem sumantur virtutes secundum pas-
siones que oriuntur ex bono tunc distinguendum est quod
quoddam est bonum hominis in se quoddam vero ut habet
ordinem ad alios. bonum hominis in se est triplex. scilicet
delectabile ut cibi et potus et secundum hoc sumuntur temperantia
que est in concupisibilibus. et est bonum utile et secundum hoc su-
muntur due virtutes. nam huius boni vel est me-
diocritas et civitas et sic sumuntur liberalitas que est
circa mediocres sumptus et est in concupisibilibus vel in
bono et admodum et sic sumuntur magnificentia que
est circa magnos sumptus et est in passibilibus. Aliud est
bonum honestum sive honor. honor enim idem est
quod honestus status. a igitur est honor mediocritas et secundum
hoc sumuntur quedam virtutes que communiter nomine dicitur pot-
est honoris amantia sive honoris amor si autem honor
ille sit magnus tunc est magnanimitas que est

circa magnos honores. 1. est in concupisibili. 2. in irascibili
 zone aduictatis. Si vero huiusmodi virtutes sumantur
 secundum passionem que eximitur ex bonis ut concupiscentia cum alijs
 sumuntur tres virtutes ut dicitur 2. ethicorum nam cum alijs
 concupiscentia cum verbis et in operibus opera aut et verba
 ut concupiscentia cum alijs deservit nobis ad veritate vitam
 et ludum et secundum hoc erit duplex virtus. scilicet veritas
 affabilitas et eutrapelia. Est autem veritas ut hic su-
 muntur virtus non specularia sed accipitur prout aliquis
 non est hypocrita nec factator. Affabilitas est quando
 quis bene se habet circa conversationes vite ut quando
 non est adulator nec distolus. Eutrapelia vero est quo-
 quis scit se bene convertere ad ludos non ut nonnulli
 vitiati qui d' omnibus videntur quasi ludere nec sit
 agrestis ita quod d' multo vel nunquam ludere vellet. omnes autem
 he virtutes quia non sunt circa actum sunt in concupisibili

Veritas
 quod est veritas ut h
 sumitur

Affabilitas
 Eutrapelia

De dispositionibus
 ad virtutes.

Sequitur videre de quibusdam dispositionibus
 que non sunt virtutes complete sed dispo-
 sitiones ad ipsas virtutes habendas ut per
 severantia et continentia. Nam ille perseverare dicitur qui
 non cadit etiam si non temptetur quod facit etiam non virtuosus.
 Contuens autem dicitur qui habet fortes passiones in
 continet se et non consentit passioni nec tamen potest dici
 perfecte virtuosus quia non operatur cum delectatione. Alie
 autem sunt bone dispositiones que sunt super virtutes
 humanas que dicuntur virtutes heroyce. nam sicut
 sunt quidam homines bestiales et mali ultra modum
 hominum ita sunt quidam boni ultra modum hominum
 et sunt quasi divini. Distinguntur autem virtutes
 quia quedam sunt cardinales sive principales quedam
 vero annexe. Cardinales autem sunt 4. Annexe
 autem 5. dicuntur he autem 5. cardinales que sunt circa
 materiam illam circa quam versatur principaliter omnis
 humana operatio. operatio autem nostra convertitur

Perseverantia et continentia
 non sunt virtutes.

Non potest dici perfecte virtuosus
 qui non operatur cum delectatione.

Distinguit virtutes

Dispositiones que
 dicuntur virtutes
 heroyce.

Distinctio virtutum

primariis vel circa rationes vel circa operationes vel circa paucos
et ideo indigemus virtutibus nos rectificantibus circa ea unde
omnis virtus vel rectificat rationes et sic est prudentia
vel rectificat et equat operationes et sic est iusticia
seu modificat passiones ne nos impellant ad aliud
quod est prohibendum et sic est temperantia vel modificat
eas ne nos retineant ab eo quod est dicitur et sic est
fortitudo.

De prudentia

Prudentia pot comparari
ad quatuor

Nunc de virtutibus cardinalibus in speciali
dicendum est. et primo de prudentia que
quidem ad diversa potest comparari quatuor
n. ad presens spectat ad v. potest comparari. et primo
ad virtutes morales quarum ipsa est directiva nam
virtutes morales de se inclinatur in finem convenientem
ut temperantia in sobrietate et detestatione venereorum
sed non sufficit inclinare in finem debitum nisi sciamus
qualiter possumus consequi talem finem quod sciatur
per prudentiam. 2. prudentia potest comparari ad vir-
tutes intellectuales quod fit per euboliam. 6. ethicorum. i. bene-
volentiis 2. iudicare de iudiciis et consiliis si bona
sunt quod fit per synesim. 6. ethicorum. 3. debemus precipere
ut fiant opera secundum iudicia et iudicata quod fit per
prudentiam. Unde respectu iudiciorum et iudiciorum dicitur
preceptiva. 3. prudentia potest comparari ad res circa
qua versatur. cum enim prudentia sit circa agibilia
sicut singularia prudentia appellatur universalis per
circa singularia huiusmodi autem vltima sunt bone leges
et consuetudines et huiusmodi per que oportet habere re-
gulam in agendis. Et ad operatur ad scientiam a qua
distinguitur nam scientia est de necessariis prudentia de
contingentibus circa actus humanos. Unde secundum hoc pru-
dentia est contingentia que sunt in potestate nostra.
4. potest comparari ad artes a qua habet distinguere nam
ars est respectu fabricum et non presupponit recti-
tudinem voluntatis nam ut 6. ethicorum dicitur artifex
peccans voluntarie melior est quam peccans involuntarie
prudens autem est artifex. et ideo prudentia non est ars quia
nullus potest esse prudens nisi sit bonus et quilibet habeat volun-

applicat

Prudentia est contingentia
que sit in potestate
nostra

quid sit prudentia

quid prudentia sit
et cetera

ut plurimum dicitur
futura sit praeceptis
similia

tatem rectam. Unde ex omnibus his possumus formare una
 communes deceptions de prudentia. Do q est virtus
 Intellectualis directiva virtutum moralium precepta sunt
 iumenta et iudicata scdm vles maximas contingen agi
 bila particularia observans presuptiones rectitudinem
 voluntatis. // Octo autem sunt partes prudentie. scilicet
 memoria. providentia intellectus. ratio. solertia. docilitas.
 experientia. et cautio. quas necesse e habere quolibet
 volente esse prudente. hec aut. s. sic possunt accipi
 Nam ut ex habitis pz ex hoc dicitur aliquis prudens
 quia est sufficiens dirigere se et alios in aliquos bonos
 fines. Unde e ibi considerare. e. scilicet bona ad que diri
 git modum p que dirigit psonas dirigente et gentez
 qua dirigit ratione bonoz ad que dirigit oportet prudente
 esse memora et prudum ratione modi p que dirigit.
 oportet enim esse intelligentem et rationalem // Ratione
 p se persone que aliquos dirigit oportet enim esse
 solerte et docilem // Ratione gentez qua dirigit oportet
 enim esse expertum et cautum // Siquis. n. debet
 aliquis ad bona dirigere oportet enim habere memoria
 preteritorum et prudentia futurorum ut ex preteritis possit
 cognoscere quid evenire debeat in futuro. Nam ut dicit
 2o rethor in contingentibus agibilibus ut plim futura sit
 preteritis similia // 2o dicit enim habere prudentia
 futurorum quia prudentes futura bona ex cogitat vias
 p quas ad ea possint attingere ratione modi per quem
 dirigit oportet enim habere rationem et intellectus Intel
 lectus cognoscendo principia. rationes eliciendo conclusiones
 debitas nam sic sunt rationes per primam speculationem
 sunt p principia practica // Ratione proprie persone
 que alios dirigit oportet prudente esse solertem et
 docilem solertem ut p se stat bonas vias cogitare. s.
 docilem ut aliorum consiliis acquiescat nullus enim
 homo e sufficiens ad omnia contemplanda iuxta illud thom.
 // Omnia cum consilio fac et iuxta illud consilium a sapi
 ente require // Ratione autem gentez qua dirigit oz eu
 esse expertum et cautum experientia enim est rerum parti
 cularium put enim sunt alia e alia particularia et alie
 gentez oportet aliter et aliter agere cautus etiam oz

quia providens futura
 bona ex cogitat vias
 p quas ad eas possint
 attingere finem

Omnia cum consilio fac
 & consilium a sapiente
 require

de iustitia iusti legalis

esse naz sicut in speculabilibus flos aliquando admiscetur veris
propter quod falsa quandoque credunt vera sic et in
legibus frequenter contingit

Nunc de iustitia deterrandum est qua deterratur. 4.
ethic. v. plus distinguit duplicem iustitiam
sibi legalem et equalem. Iustitia legalis est que
dam generalis et quodammodo omnis virtus iustitia equa
lis est particularis et specialis virtus. Ex hoc enim ad
iustitiam legalem quod implet precepta legis sed ut dicitur
magis moralium lex precipit actus omnium virtutum.
precipit enim ut dicitur. 4. ethic. non derelinquere armem
non fugere nec abicere arma quodque spectat ad fortitudinem
dinem precipit non mecham quod spectat ad temperantiam
et sic de similibus actibus virtutum. Igitur habens legale
iustitiam habet quodammodo omnem virtutem. Iustitia equalis
autem equalis est quedam specialis virtus per quam unus
cuique redditur quod suum est. Iuxta iustitiam legalem respicit
bonum commune. Equalis autem bonum speciale et proprium.
Non est autem simpliciter iustitia legalis omnis virtus quia
est virtus distincta a qualibet virtute sed dicitur esse
quodammodo omnis virtus quia non deterrat sibi materiam
specialem differt enim huiusmodi iustitia a qualibet
alia virtute in duobus nam licet agat eadem opera iustitia
legalis que agit forte temperatus non tamen agit ea
secundum eandem intentionem et rationem formalem nam
qui agit opera fortis quia delectatur in talibus fortis
est et agens temperate quia delectatur in talibus tem
peratus est. Sed agens talia non quia delectatur in eis
sed quia lex ea precipit iustitia legalis est et vult ea im
plere. Ex ista autem dicitur sequitur. 2. nam quod in
fortis et temperatus delectatur in operibus talium virtutum
quod perficit habentes secundum se sed iustitia legalis quod delectatur
in operibus illis prout implet legem. Iustitia legalis
non perficit hominem secundum se sed in ordine ad leges vel
ad principem vel tota civitatem. Iustitia autem equa
lis non est omnis virtus non agit opera omnium virtutum
sed deterrat sibi speciale materiam eo quod in ea attendit
speciale bonum. Nam licet qualiterque bono cuius

Iustitia equalis

alia

bonum est ex hoc resultat commune bonum. non tamen ex quatuor
 bonitate unius cuius pro se et secundum quod huiusmodi resultat
 bonitas alterius cuius namque praesentia unius cuius pro se
 loquendo infert malum alteri cuius sed si in bonis exteriori-
 bus aliquis malus sit ut qui vellet plus habere de his quae sibi
 conveniunt ex hoc infertur nocivum aliis civibus.
 quia si ille habet inde plus alii habent inde minus.
 Iustitia autem specialis per quam dicitur aliquid malum
 speciale habere esse circa bona exteriora quibus civis co-
 munitatis dicitur ante est equalis quia est ius suum unicuique
 tribuens et quia equalitas potest dupliciter servari. scilicet
 in distribuendo et in commutando scilicet vendendo
 locando mutuando. Ideo duplex est iustitia scilicet distri-
 butiva qua princeps distribuit unicuique secundum meri-
 ta et commutativa qua in commutationibus equalitas
 servatur ut equaliter decur et recipiatur. haec autem
 scilicet distributiva licet principaliter sit in principe
 esse tamen potest in omnibus. Notandum autem quod absque
 iustitia civitas durare non potest et primo absque iustitia
 legalis habere ante hanc iustitiam est legem implere. unde
 magno morali dicitur. quod legalis iustitia est
 perfecta virtus. Igitur per locum ab oppositis legalis
 in iustitia est integra et perfecta malicia. Sed ut dicitur
 est ethice malum se ipsum destruit. et si integrum sit
 fit impta sic secundum hoc patet de iustitia specialis quod dicitur
 dicitur in commutativa et distributiva. Unde ante
 figurative sit dicere sicut membra corporis sine hac
 iustitia durare sine subsistere non possunt sic nec mem-
 bra rei publicae. In corpore enim duplex est ordo. scilicet ordo
 tanquam predominantis ad alia membra et aliorum mem-
 brorum ad se invicem. ut igitur membra habeant ordi-
 nem ad utrumque. a quo est motus et vitalis influentia ne-
 cessaria est in corpore iustitia distributiva ut scilicet un-
 cuique distribuatur secundum suam indigentiam. alioquin
 corpus non potest subsistere. et etiam nisi princeps distri-
 buat honores secundum merita civium turbatur tota
 res publica. alia est tamen ordo membrorum ad invicem
 secundum quem sua iustitia commutativa occidit enim pollet
 animam superius et deficit a potentia gressiva.

Iustitia equalis
 duplex est

Iustitia specialis dicitur
 esse equalis quia est
 ius suum unicuique
 tribuens

absque iustitia civitas
 durare non potest

Hec sunt iusti regno. s.
late q̄ e honor deo debus
2 dr̄ i fide spei carite.
pietas q̄ e honor petu.
sinceritas q̄ e n̄ obmpte
de iusta upda sed lege
fca. Innocencia no nulli
noce. simile dicitur in
obedi et honore di. magis
et ptate. et hoc no est
de textu.

oculus dirigit pedem scdm visionem, pes scdm verobir-
tutes gressivas portat oculum, et sic de membris alijs
que nisi mutuo sibi fuisset corpus no posset subsistere.
Simile e etiam in corpore civitatis. Ex hoc autem est
in Civitate communita iustitia necessaria, quia unus
habundat in uno et in alio deficit quo proprio habun-
dat, contingit enim aliquando habundare in peccatis
quia alio deficit et deficere in summo in quo alius
habundat.

Uenditatur de fortitudine que est circa
audacias et timores. Cum igitur circa
timores et audacias contingat se habere
aliqui recte et no recte oportet dare virtutes aliqua
virtute ea illa regulante. Accidit enim aliquos ti-
mere timenda et no timenda. Aliqui vero adeo
fatue audent ut etiam deum no timeant q̄ no e forti-
tudis sed insanie. Ideo q̄ magno y moralium dicitur
q̄ si quis valde imprudens existat q̄ deum no time-
at no fortis s̄ insanus est. spectat igitur ad forti-
tudine timere timenda et audere audenda. Est
igitur fortitudo virtus reprimit timores et au-
dacias moderans ne p timores quis retrahatur ab eo
q̄ ro dicitur ne quis aggrediat p audacias qd ratio
vetat. Est igitur fortitudo circa pericula bellica q̄
sunt foriora q̄ alia et rursus quia in audendo no
tam difficile est aggredi sed tollere et sustinere
pugnates. Et rursus quia in periculis bellicis diffici-
lius e reprimere timores q̄ moderari audaciam
sic igitur fortitudo e principaliter circa ista. Et q̄
dubium videtur q̄ difficilius sit sustinere q̄ aggre-
di ideo hoc pbatur. Nam aggrediens ymaginat
malum ut futurum. sed sustinens habet ipm pre-
sens difficultas e aut se habere fortiter contra mala
presencia q̄ contra mala futura. Itz aggredi cito
pot fieri sed sustinere requirit tps. Ideo aut phus 3.
ethic q̄ fortitudo e magis circa timores reprimen-
dos q̄ circa audacias moderandas. hoc e q̄ difficultas e

De fortitudine

Circa que e for-
titudo

Quid est fortitudo

reprimere timores q̄ audaciaz moderari

Deinde de peneb; fortitudinis. phus 2° ethi²
distinguit de .viij. peneb; fortitudinis p̄ma
est fortitudo cuius q̄ est q̄no aliquis times
verecundiaz et volens consequi honores aggreditur ad
terribile. 2^a dicitur sermily que e soluz timore pene ag
gredi terribile. 3^a militaris que e fortitudo experie.
militis enim quia sunt experti in bellis aliqua que vi
dentur terribilia aggrediuntur vt fortes appareant no
tame propter hoc sunt fortes quia cum sustinere no pos
sunt fugiunt. 4^a dicitur furiosa. et talis p̄ se no dicit
fortitudo que e virtus quia talis e p̄ se et scdm ronez
furiosi aut demat a racione. 5^a e consuetudinalis ali
qui .n. qui in plurib; bellis in quib; fuerat bene accidit
eis ex hac consuetudine assumunt quandaz audaciam
tales tame no sunt vere fortes quia si inueniunt resisten
ciam 2 contra spata malum aliqd pactumque fugiunt.
6^a dicitur bestialis vt cum quis aggreditur bellum no cog
noscens potentiam aduersariorum terribilia aggreditur
7^a e virtuosa. vt cum propter boni vel iusticiam aliqd
bellum aggreditur

Deinde de temperantia que e fugere delitaciones
fugiendas. Et p se qui prosequendas qui ei
omnia prosequitur Intemptatq̄ qui vero oia
fugit aggressus dicitur. Contingit enim peccare no solum
omnes delitaciones sensibiles prosequendo sed etiam eas
fugiendo nam qui a deo abstinet a cibo et potu q̄ cum tal
abstinentia etia vita stare no pot quia contrarium hinc
ratio recta dicitur virtuosus diu no pot. Videndum est aut
circa quas delitaciones habet esse temperantia. Ideo sciendi
q̄ licet sint .ij. sensus circa quoru insensibilib; conueniunt
delitay tñ qz fortitudo e delitacio circa sensibilia gustus
et tactus quia nob magis conueniunt Ideo temperantia e
p̄mipaliter circa ea. virtus enim e circa difficile. e
autē p̄mipalig circa tactum et circa venia. Tactus
enim e sensus magis delitay. vnde et illy non desiderat longam

Hec aut h̄t multas p̄res
q̄ p̄ e magnitudinal q̄ e
spontanea aggressio diffic
lum. 2^a e fiducia q̄ est
spes ne remunerata ad fi
ne optatu p̄duces. 3^a
securitas q̄ e virtus no
formidant incommoditat
reij incoate ad fine. 4^a
e magnitudo q̄ e virtus arduas
dant q̄ humilitates. 5^a pa
cencia q̄ e virtus animi q̄
tumeliaz e ois aduersitat.
impetus cu in illitate h̄
tinent. 6^a longanimitas
q̄ e virtus animi q̄ faciet
uite p̄mipū expectans
sustinet labores. 7^a h̄militas
q̄ e lubricatio animi q̄ co
hibent impetus volunt.

lata sic bos sed guttur in q̄ e tacto solum gustus ut gung
 longum ut tangit phus. 3. ethi. 7. Species ante tempe
 ranie sic sumitur nam ad temperantiam spectat reprimere
 delectationes nutrimentales et venereas. Temperantia at
 que e a potu dicitur sobrietas a cibo abstinentia. quatu
 ante ad delectationes venereas si e abstinentia ab operibus
 venereis sic e castitas si autem a gestibus incontinentibus
 ad venereas sic e pudicitia et honestas. Notandum at
 q̄ magis e temperantia circa delectationes q̄ in insensi
 bilitate sed fortitudo e magis circa timores q̄ circa au
 dantiam. possunt at eius species alz assignari. s. contin
 entia castitas prudentia verecundia modestia abstinentia
 sobrietas moderantia et honestas. prime quinq̄ sunt
 circa venereas. Alie vero. 2. circa cibaria et potum. Est
 autem continentia refrenatio spirituum circa delectationes car
 nales siue sunt circa venereas siue circa alia. Unde Aug.
 continendo est animi appetitus a voluptate oculorum au
 rium etc. Castitas est virtus refrenans oppositas libidines
 et dividitur in virginitatem viduitatem et matrimonium.
 virginitas e virtus que quis sic refrenat motu concupiscentie
 ut libidini non succumbat. Viduitas est virtus qua quis expro
 delectationes carnales non se subdit a m̄ experientie. Mat
 rimonium est virtus qua cum persona sibi coniuncta matrimo
 nialiter et non in alia carnis delectatione ex p̄tore. Pu
 dicitia e virtus non solum impetum libidinis coherens sed et
 signa cohibens. s. motu lasciviosos ornatus et gestus. Vere
 cundia est a nobis fedi et carnalia reprimere. Modestia
 est pudici et honesti habitus cum laudabili p̄fectu verecu
 Abstinentia est tempus statutum in comedendo non p̄venire.
 Sobrietas e cohibicio potus superflui. Moderantia
 est virtus reuocans inordinatum appetitum ciborum acuratio
 apparatus operam dare. honestas est virtus corporis et
 ceterarum necessariorum sup̄ellectilium virtus reuocans
 usum immoderatum.

Species temperantie
spectat

Quid e continentia

Quid e castitas

Quid e virginitas

Quid e viduitas

Matrimonium

Pudicitia

Verecundia

Modestia

Abstinentia

Sobrietas

Moderantia

Honestas

De virtutibus que respiciunt
bona exteriora

Superius numerate sunt viginti virtutes. quarum
quatuor sunt cardinales de quibus iam detur

namque ne restat detinere d' alijs. Virtutes autem alie vel re-
spiciunt exteriora bona vel exteriora mala. si bona vel sint
bona scdm se vel in ordinatione ad a. Bona at exteriora
scdm se vel sunt utilia vt pecunia et diuitie vel honesta
vt honores. Circa utilia autem est duplex virtus. scilicet
liberalitas et magnificencia sed scdm rationes diuersas.
quia liberalitas respicit sumptus mediocres magnificencia vero
magnos. primo igitur dicendum e de liberalitate q est
medius inter auariciam que retinet retinenda et non re-
tinenda et prodigalitate que expendit expendenda et no
expendenda. Igitur liberalitas moderatur utriusq istoz
quia dat danda et retinet retinenda. Consistit autem
hec virtus in recto vsu pecunie. Ad rectum autem vsu
pecunie tria requiruntur primum est q non accipiat unde
non debet. 2m q accipiat eam unde debet. 3m q ex-
pendat eam vt debet. ad hoc aut vt liberalis faciat actus
liberales et virtutes no debet accipere redditus alienos. debet
autem habere debitas cura de p'p'is et ex eis facere debitos
sumptos et porcionatos redditibus suis. Vult aut phis q
ethic liberalitate no esse in multitudine datorum sed
in habitu i in voluntate et facultate dantis iuxta suam
posse et possessiones quas habet. unde nimia dandi quoz
liberalior est. Dicitur autem hec virtus liberalitas qz
pollentes ea ad similitudines liberorum sunt. Anaxer-
is no sunt liberi sed sui pecunie. Spectat autem ad liberalem
respicere quantitatem q det. 2o cui det vt non
det quibz no oportet. 3o cuius gratia det quia boni gra-
et no alia de causa. e quando det quia tempore oportet
tunc hoc dicit phis q ethic vbi etiam ponit has p'p'itates
liberales prima est q non male recipiat. 2o q retinet sua
bona. 3o q no petit aliena. e q persone sue minus
retinet quando aliquid distribuit. q q dat iuxta suam
posse. e q tristatur moderate cum h'g debito dat. A
q e pacificus si spolietur. unde dicit phis q ille qui
no acquisiuit diuitias sed expendit p' alium acquisi-
tas est liberalior q ille qui eas acquisiuit.

Liberalitas

Ad rectum vsu pecunie
tria requiruntur.

quarto ethicorum

Proprietas liberalium
secundum phis.

De comparatione inter prodigalitate
et auariciam

Sequitur videre que sit magis vicius prodigalitas vel
 auaricia. probat autem philosophus. 2° ethicorum quod auaricia
 vicia peior est prodigalitate triplici ratione primo
 quia melius est infirmam morbo curabili quam incurabili
 sed prodigalitas est morbus curabilis vel ab etate quod
 senes communiter efficiuntur auari vel ab egestate quia
 prodigi experiendo indigentia indulgentur ut prodigi
 non sunt. 2^a via est quia prodigalitas est magis impingua
 virtuti quam auaricia. nam liberalis non libenter reci-
 pit et libenter dat quorum utrumque facit prodigus et
 sic non contrahatur liberalis sed secundum utrumque contra-
 hatur auarus quia libenter recipit et sumite dat
 unde non differt prodigus a liberali nisi quia non dat
 ut dicitur et in quibus dicitur et cuius gratia debet. Auarus
 autem nulli dat et multa recipit unde cum prodigus
 non sit amator patrie sicut liberalis defacili potest fieri
 liberalis. 3^a via est quia prodigus predest multum auari-
 tis autem nec sibi nec alijs predest communiter

Magnificencia

Sequitur de magnificencia que est alia virtus
 a liberalitate que est circa sumptus mode-
 ratos nam liberalitas est circa sumptus
 proportionatos facultatibus. Sed magnificencia est circa
 sumptus proportionatos operibus dicitur ei magnificus
 quasi magna faciens. In magnis autem operibus
 conuenit aliquos deficere quia licet magnificencia
 velint opera facere et attendat nolunt in sumptibus
 facere operum congruos sed semper intendunt quo modo
 parum expendant et sic propter expensarum defec-
 tum perdunt opus intentum et isti vocantur
 parnifici. Aliqui vero in magnis operibus plus expen-
 dunt quam opera illa requirant et tales vocantur consup-
 tores. philosophus vero vocat eos bananos. 2° ethicorum c. 4.
 In principio quidam vero in magnis operibus faciunt
 sumptus decentes et tales sunt virtuosissimi et vocantur
 magnifici a philosopho 2° ethicorum c. 4. Viso quid sit mag-

Circa que habet esse mag-
nificencia

mificencia videndum e circa que habet esse. Snt aute. e.
ad que potest homo compar. scilz ad dm et totam conuny
tatem ad ptales personas et se ipm. Magnificus eiz
circa omnia ista decenzer se habet. et primo circa deum
scilz constituendo templa et faciendo sacrificia honora
bilis ut dicitur. e. ethi. c. 6. 2o spectat ad magnifi
cum facere sumptus decenzes circa tota conunytatem
quia bona conunya snt quodam modo bona dia. e ethi.
c. 6. 3 debet se habere circa persona pnam ut circa se
faciat magnifica opera. Magnifica autem opera possit
dici que durat p totam vitam cingmodi snt domo et edifi
cia que sunt raro et ut impie et muliere et delz ma
gis intendere magnifica ad faciendas diuinas domos
q sophisticas. h. e. ethi. c. 6 debet etiam semp dare
mag ut pno tam argenti. Sequit videre pnetates
magnifica quas ponit phis. e. ethi. c. 4. 2. 6. pma
e q facit magna. 2a q facit ea prudenter. 3 q facit
ea q bono. 4 q facit gaudenter. 5 q magnum opus
preferit pone. 6 q facit tale opus q prenalet expensis
dicit ante phis. e. ethi. c. 6. q ad h q opera faciat homo
magnifica requirunt q sit diues et nobilis al opa no
sunt magnifica. Sequitur videre pnetates parifica
que snt. e. ut dicit phis. e. ethi. c. 1. pma e q circa
omnia deficit iuxta nome suum. vnde parificus idest
parua facies. 2a q si contingat etia magna expendere
parificum pro paruo perdit magnu bonum sicut ille
qui pdit piscem pro pipere. 3 est q querens facit tae
dane facit ac si membra debet abstinere. 4 est q plg
appreciatur pnia q opus adeo semp attendit non q
magna faciat sed q parum expendat. 5 est ut semp
expendat cum tristitia et dolore. 6 est q cum quasi
nihil faciat semper videtur ei q faciat maiora q debeat
Exteriorum bonorum ut supra dicebatur quedam snt
circa bonu vtile quedam circa honestum ut honores et
e circa bonu vtile snt due vntes. vna respiciens me
diocres sumptus scilicet liberalitas et alia respiciens mag
nos. s. magnificencia. Sic circa bona honesta quedam

Proprietates parifica

Proprietates magnifica

Magnanimitas

virtus respicit honores mediocres. s. honor amata alia
reperiens magnos honores que. s. dicitur magnanimi-
tas. In magnis autem honoribus tripliciter quis potest
se habere nam quidam in his deficiunt ut pusillan-
mies quidam superhabundant ut presumptuosi. quidam
autem bene se habent ut magnanimi. videmus enim
quosdam aptos ad magna et potentes et magna et
ardua et exercere. Quidam tamen pusillanimitate ducti
retrahunt se et isti sunt pusillanimes. Alii autem ingerunt
se ad illa que non sufficiunt exercere et isti sunt presump-
tiosi quos philosophus vocat et ethicus c. s. chamos. h. est fu-
mosos et ventosos. Viso quid sit magnanimitas videtur
dum e circa que dicitur fieri videtur aut philosophus. s. ethicus
c. 9. velle magnanimitate esse circa honores et divitias
et principatus et utilitates et circa omnia fortuna et
infortunia. Est autem principaliter circa honores mag-
nos. Nam secundum philosophum inter bona exteriora maximum e honor.
nam ad ipsum feruntur omnia alia bona exteriora ordinatur unde
circa magnos honores est principaliter magnanimitas. Et
consequenter autem circa divitias et principatus et omnia alia
exteriora et intollerando fortuna et infortunia ut ex hoc
nec extollatur nec deiciatur. Et contrario autem se habet
pusillanimitas et presumptuosus. Unus enim dicitur in ad-
herens. alter superbit in proprio. nullo enim nescit ferre
fortunas quia nimis appreciat bona exteriora. Magna-
nimitas autem quia ea modicum appreciat. Ideo bene fert.
Dicitur autem quid sit magnanimitas et circa que dicitur
de eius proprietate. prima igitur proprietate e bene se ha-
bere circa pericula nec se exponere pro parvis periculis
nec amare pericula. 2^a est quod amicitia ei ee plurimum
retubutum bona exteriora parum enim appreciatur
et ee plurimum retubutum est facere opa virtutum. 3^a
e quod est paucorum opatua quia non agit nisi magna que
raro occurrunt. 4^a est quod magis curat de veritate quam de opi-
nyone hominum. 5^a quod non curat laudari nec alios vituperare
ad enim h. computentur inter exteriora bona que appre-
ciantur de his non curat. 6^a quod non est plangitum nec de-
precatum quia parum curat de bonis exterioribus.

(circa que h. tenet
magnanimitas)

(proprietates mag-
nanimi)

pro quibus plangit et preces porrigunt. A tē q̄ nō ē memor
beneficiorū frequēter quia nō curat deprehendere
nisi magna que raro occurrunt // S. q̄ ē lentus in in-
cessu quia ad magna accendit cum attentione in-
dit et Ideo tarde quia una potentia intentā aliam
remittit. Ultima p̄uētās est uocis grauitas et tar-
ditas quia attente et cū deliberatione profert et cū
cogitatione attente. qui enim acuta loquuntur multa
habēt p̄uētās h̄ autē pauca. has p̄uētās et multas
alīas magnanimū ponit p̄his 2° eth̄ c. 8. 2 et. 2.

De hoc q̄ est circa honores
mediocres

Us de magnitudine que ē circa magnos honores
nūc videndum ē de philotimia id est honore
amatūa que ē circa honores mediocres. Ama-
tores autē hōrē quandoq̄ laudantur quandoq̄ vitupantur
vt ait p̄his. 2° eth̄ c. 21. Curare igitur de p̄prio
honore vno modo ē laudabile et alio modo vitupabile.
Nam nō curare de honore p̄prio quia nō vult quis agere
opera honore digna est vitupabile. Curare vero de honore
p̄prio nō p̄pter ambitionē nec quia finem ponentem
in honoribus sed q̄ agamus opera honore digna laudabile ē
Opera autem honore digna possunt considerari vel vt sūt
nobis p̄fectionata vel vt sūt magno honore digna p̄mo
modo sūnt honore amatūa. 2° modo magnificētia eadez
ante opa possunt ē virtutes amatūe et virtutis honore
et magnificētie cum opibus aliarum virtutum. Nam
opera aliarum virtutum nō sub rōne p̄pria sed in quantum
sub digna mediocri honore vel magno honore sūt in hanc
virtutem sic facere opa forma in quantum honorabile ē in
amatūe honore in quantum vero valde honorabile magni-
ficētie. Magnanimus autē videtur pro tanto deprecari
ās quia ē tantivocis et sic impellitur a voluntate vt opera
potius depreciet et verba hominū q̄ vult p̄p̄ta desistere ab
operibus virtuosis. Humilis autē ad alios reueret quia
considerat defferius p̄rios et bona aliorum. ipos reueretur in
litis et honestis. Est autē humilitas mediū in superbiā
que querit et p̄sequitur honores ultra q̄ debet et pusillā

Curare de honore proprio

Humilitas

nitatem que desistit ultra q̄ debet et in hoc est differentia q̄
 cu magnanimitas sit virtus impellens principaliter opponi
 pusillanimitati que e vicium retrahens. // Humilitas aut
 cum sit virtus retrahens principaliter opponitur causa
 superbie que e vicium impellens q̄ director que e
 vicium retrahens ab honore statui debito qd̄ vitat hu
 miles qui honores statui suo debitos prosequuntur n̄ qd̄
 suam felicitate vel finem ponant in honoribus vt superbi
 sed boni gratia. // Quamvis enim una et eadem virtus
 reprimat superabundancias et moderet defectus notū
 eque principaliter hec duo eidem virtuti competere possunt
 p̄eo magnanimitas impellit principaliter deprecationes ad mag
 nos honores et secundario moderatur penū vt preter ra
 tionem tendat in illos. Humilitas aut̄ contrario prin
 paliter retrahit penū vt tendat in honores contra rationem
 et secundario confortat deprecationes ne recedat ab honoribus
 que sibi competunt scdm̄ rationem. Vtriusq̄ aut̄ horum x̄ps
 habuit scilicet magnanimitate et humilitate et p̄eo p̄ter
 primum dicebat vos vocatis me magister et domine et bene
 dicatis sum et enim p̄ter secundum dicebat distate a me q̄ mitis
 sum et humilis corde etc

Quomodo se habent magna
 nimitas et humilitas

De mansuetudine

Postq̄ dictū est d̄ virtutibus reprimentibus bona exteriora
 restat deinceps de mansuetudine que reprimit
 mala exteriora. Circa qd̄ sciendum q̄ circa
 quoscunq̄ convenit habundare et deficere oportet dare
 virtutes aliqua per quam dirigamur ad reprimentū
 defectus et superabundancias moderandum. In iudicando
 enim exteriora mala facta aliqui superabundant vt iracundi
 aliqui deficiunt vt irascibiles qui dissimulat omnem
 iniuriam irasci enim separantur e unq̄
 aut irasci et nullo modo velle aliquē punire qd̄ e adire
 preter ordinem rationis vitupabile q̄ iusticia destruit. Id
 enim dicitur punitiones aliquas esse fiendas. Oportet
 igitur ponere virtutem aliqua medianā inter hec duo

extrema. hec aut est mansuetudo vel mititas quod idem est

Nunc consequenter restat dicere de virtutibus respicientibus bona exteriora ut vivamus cum alijs. Conmunicamus autem cum alijs verbo et opere que deserunt nobis ad tria scilicet ad amicitiam et ad veritatem et ad iocundas delectationes prout ergo verbis et opere bene conversamur cum alijs honorando eos et recipiendo ut decet sumus amicitiales et affabiles. In conversatione enim cum alijs quidam excedunt in ostendendo se nimis amicitiales et hi dicuntur blandiores et plaudii quia omnia dicta et facta aliorum laudant volentes aliquo contumescere. Alij vero ab hac conversatione nimis deficiunt ut discolori et agrestes non valentes cum aliquo conversari. Utique autem a recta ratione difficiunt cum igitur virtus sit medium inter superfluum et diminutum in conversatione hominum circa quod convenit habundare et deficere oportet aliquam virtutem inter predicta medium tenente habere huiusmodi autem affabilitas sine amicitias dicitur. Ex predictis autem apparere potest circa que habet esse quod circa verba et facta sit in conversatione convenit verbis et factis superhabundare et deficere sic et in virtute vite. qui igitur plus de se ostendit quam sit superhabundat qui vero minus deficit. Oportet ergo virtute esse tenente medium et regulante utrumque qui superhabundat et ostendit se esse meliorem quam sunt verbis vel factis iactatoris prout qui vero fingit de se peiora quam sunt in ipso proterea vocantur derisores quod videntur loqui derisorie cum contrarium appareat qui autem tenet medium dicuntur veraces. unde et huius virtus veritatis nominatur quantum ad verba et facta. Viso quid sit veritas in se restat videre circa que sit. Circa quod est sciendum quod licet affirmare in se esse quod non est vel negare quod est mentiri omnino dicere totum quod est absque mendacio fieri potest. Est ergo veritas circa preceptionem iactantiam et circa moderantem depreceptionum licet autem

De bonis exterioribus ut
communicamus cum alijs

Affabilitas

Veritas

hec virtus sic se habeat circa extrema principat. tamen
cum convenienter iactantias repemere cuius ratio e q
quibus naturaliter afficitur se sic ad proprium bonum
ut quilibet credat ee melior q sit et minus malum credat
in se esse q sit et id homines contra de se decipiunt
in narando igitur propria bona semp e detrahendus in in
nus quia ex timore debemus affici q ad proprium bonu
in i videatur nobis mag q sit e contrario at de malo

De entrapelia

Sequitur videre d' entrapelia credit enim aliqui
omnia verba vel facta desuenciam vobis ee ocio
sano in sic e. Nam otiosum e illud qd ca
ret debito fine. Indus at si sit moderatus et honestus non
caret debito fine et ideo no e otiosus. quia enim studendo
et alijs negotijs insisterendo continue laboratur. necesse
e delectaciones horose ad recreaciones virium et quasi
talibus convenienter suphabundare et deficere pro e nota
virtus media. In ipis enim locis quidam suphabundat
qui d' omnibus usum faciunt quidam vero desunt ab omni
soco et solacio qui vocantur duri et agrestes medius autem
repremens suphabundantia huiusmodi e moderata duritia
dicitur entrapelia. Circa verecundiam at que passio est
extremum suphabundans et karthaplex vel stupidus qui
de omnibus verecundat. Qui autem desit in verecundia est
melior at verecundus. Verecundia aut no est virtus quia
virtuosus nihil agit verecundus. Nemesius d' bono iudig
natur. Ephyraidechachus gaudet de omnibus. Sed sum
autem in istis vocatur nemesia

Verecundia

De virtutibus connexis

Quoniam ut sci et phi ponit virtutes ee connexas
quia videmus ad spm ceter
quidam sunt liberales qui no sunt continentiores
et sic q' alijs. Pro sciendum qd duplex e virtus. scilicet quedam
naturalis et imperfecta et quedam moralis et perfecta. Videmus
enim quosdam naturaliter habere quandam industriam
et subtilitate mentis pro quia videntur habere et habent quiddam

naturalem prudentiam imperfectam. huiusmodi non sunt
 continenter sine tempore nec aliqui liberales habent
 naturalem prudentiam qui sunt licet liberales pruden-
 tes non sunt sicut patet quod virtutes naturales non con-
 nectuntur. Virtutes vero morales connectuntur omnino quod sic
 p3. 6. ethi. c. 2 dicit philosophus quod virtutes morales rectificant
 finem prudentia vero facit ratione operatur ea que sunt
 ad finem. Unde prudentia rectificat viam et virtus moralis
 terminat. Sed non sit perfecta via nisi ordinetur. In bono fine
 et quia nunquam haberetur bonus finis nisi per bonam viam
 ad id nunquam haberetur virtus moralis nisi haberetur prudentia
 unde omnis imprudentia connectitur. Sed dicit aliquis quod ex
 predictis non sequitur quod habens perfecte unam virtutem moralem
 non habeat omnes alias potest enim quis habere temperantiam
 perfecte et habere prudentiam ut desunt temperantiae non tamen
 habebit alias virtutes et prudentiam ut alijs virtutibus deserv-
 entem. Sed hoc stare non potest nullus enim potest esse perfecte
 temperans nisi sit fortis et largus et sic de singulis nam ille est
 perfecte temperans qui nec modo preter rationem operatur bene quod
 si ille sit timidus hoc forte non placeret sibi bene sed in se tamen
 ut fugeret verberatione et morte eligeret bene et non esset
 castus perfecte sic etiam si esset avarus quia finem suum poneret
 in habundantia pecunie hoc forte sibi displiceret bene tamen
 si posset luxuriam exponeret se bene non esset castus quod non faceret
 si esset castus hoc castus omnino nullo modo ageret contra
 castitatem etc.

obo 11

Sequitur videre de gradibus virtutum quot sunt distinguuntur
 autem in virtutibus. e. gradus virtutum nam quedam sunt
 politice quedam purgative quedam purgati animi
 quedam exemplares sequendo ergo viam philosophi sciendum quod
 hoc est dare diversos gradus bonorum sic est dare diversa genera
 virtutum sic autem inveniunt philosophus e. sunt genera bo-
 norum scilicet perseverantia continentia temperantia diuina diuina
 igitur quod perseverantia habent virtutes politice continentia

purgatorias t[em]p[or]ali virtute purgati animi sed diuini h[ab]ent
virtutes exemplares. Si aut[em] qui virtutes politica[m] mo-
dum ad mediu[m] reducat. sufficit enim ad hoc q[uo]d as-
perferret q[uo]d fert in mediu[m] conueniunt p[er]se-
uerantib[us] purgatorie aut[em] conueniunt continetib[us]. Nam
ex hoc e[st] aliq[ui]s continens q[uo]d abstulit se a delectationib[us]
illius quia ip[s]as purgat. Virtutes vero purgati animi
conueniunt t[em]p[or]alis t[em]p[or]alis enim ut hic accipitur
sic habet animu[m] ut ad castitate[m] ut quasi pugna[m] no[n] sen-
ciat obliuio[n]e[m] p[er] virtute[m] omnium passionum. Virtutes vo-
exemplares ad appetencia[m] possunt hominib[us] diuini tales
enim a deo possunt esse perfecti ut sunt regula aliorum.
Theologi aut[em] ad aptat aliter. d. virtutes politica[m] fore vir-
tutes acquisitas p[er] quas ho[m]ines bene se habent circa actus
humanos. Sed purgatorias dicit esse virtutes infusas p[er]
quas homo bene se habet circa diuina. Circa diuina aut[em]
e[st] duplex gradus nam aliqui sunt tenentes media[m] similitu-
dinem et bene dicit habere virtute[m] purgatiuam alij vero
quodam modo tam affectu sunt similem illam que dicit habere
virtute[m] purgatiuam. Virtutes aut[em] exemplares dicit esse
q[uo]d deo qui est omnium artifex. Notandum aut[em] q[uo]d bonorum
dispositiu[m] quedam sunt magis conueniunt virtutib[us] q[uo]d dicit possunt
sunt virtutes ut ebulia et cernis nam ad virtute[m] p[er]tinet
ex 2° eth[ic]. et sciens deum eligens et firmiter
et firmo op[er]e quia cum ebulia consiliat[ur] cernis induet
prudencia[m] p[re]cipiet op[er]atur consiliata et elca iste due sunt
magis deficiente et habitante virtuti q[uo]d sunt virtutes stracte
loquedo et p[er] se. Contra distinguend[um] sunt gradus malorum
qui scdm p[ro]p[ri]um. A. eth[ic]. sunt. 2° et 3°. bonorum malorum
enim quidam sunt molles quidam incontinentes quidam int[er]p[er]ati
et quidam bestiales. Sic enim sunt boni in 2° gradu hoc p[ro]p[ri]o
quia quidam sunt p[er]seuerantes quidam continentes quidam t[em]p[or]ali
quidam diuini. Continentes qui temptantur vehementer a delectationib[us]
et vincunt etia[m] continentes qui vehementer temptati vincuntur
a concupiscentia. Temptat[ur] vel castus qui facit vincit

de gradibus malorum

concupiscencia p[ro]p[ter] h[uius] facilitate[m] intemperatus e[st] q[ui] q[ui]rit
delicias et no[n] penas sicut in continentia. p[er]seueras
est qui tristitias fert et n[on] vincit. Unde circa tristitias
est perseueracia mollis ante qui nullam vult susti-
nere tristitiam vt contrasens vestimentum

peccans

Expositio virtutum nunc videndum e[st] de p[ar]tibus
anime que sunt. xij. s. amor desiderium
delectatio odium abominatio tristitia p[er]se-
peratio timor audacia ira et mansuetudo. // p[re]cedit
ante passiones sic distinguuntur quia prime. vi. p[er]tinet
ad concupisibile[m] relique sex. ad irascibilem. // Nunc aut
et sufficiencia p[ri]marum. vi. sic p[er]tinet accipi. quia o[mn]is motus
et omnis passio que p[er]tinet ad concupisibilem vt sunt
respectu boni vel respectu mali. si respectu boni h[ec] e[st] triplici-
nam p[ro] bono concupisibile[m] triplici[m] passionem bonu[m]
enim appensu p[ro] nobis placet et sic e[st] in nobis amor. 2°
tendimus in ip[s]um et sic e[st] in nobis desiderium. 3° quiescit
in ip[s]o et sic e[st] delectatio circa ip[s]um. Si ante passio sit
in respectu mali sic etia[m] tripliciter quia primo ad dis-
plicet et sic e[st] odium 2° fugitur et sic sunt abominatio
3° eo adepto dolemus et sic e[st] tristitia. // Nunc restat videre pas-
siones respectu irascibile[m] quomodo sumuntur. // Differunt autem
a p[re]cedis quia illi respiciunt bonu[m] et malum in eo q[uo]d arduu[m].
Hinc ergo passiones sumuntur respectu boni vel respectu mali
si respectu boni h[ec] d[icitur] q[uia] vel in ip[s]um tendimus et sic est
spes vel a tali bono deficimus et sic e[st] desperatio. // Ille vero
passiones irascibile[m] sumuntur respectu mali q[uo]d si consideret
vt futuru[m] hoc e[st] d[icitur] vt ip[s]um aggredimur et sic e[st] audacia
vel ab eo fugimus et sic e[st] timor. Si autem sit malum p[re]sens vt
ex hoc conuincimus ad v[er]dicta et sic sumuntur ira vel a tali
v[er]dicta desistimus et sic e[st] mansuetudo. Est autem mansuetudo
equiuocum ad v[er]tute[m] que e[st] medium inter iracundiam
et irascitiam et ad passione[m] contrariam ire

Passionibus xij. anime

absolute supra. s. pas-
siones rescribit res-
piciunt bonu[m] et malu[m]

Consequenter postquam iam tractauimus de virtutibus et passionibus
determinandum e[st] de moribus et primo de moribus

de moribus primo de moribus
inueniuntur. vi. mores sunt

Juvenis quos quidam sunt laudabiles quidam vituperabiles
 Tangit autem phis 2° rethor. 6. eorum mores laudabi.
 primo enim ut ait sunt liberales ratio e quia no sunt
 experti indigencias nec bona sua acquisierunt 2° sunt
 bone spei ratio e scdm eum quia paucorum experti no
 in multis repulsam sunt passi et quia in eis habundat
 calor qui eos aiosos facit et quia no multuz memoratur
 eorum que fecerunt et cogitat que facturi sunt qz pauca
 fecerunt et credunt se plura facturos 3. sunt magnanimi
 quia cu sunt liberales et magni animi sequitur qz sunt
 magnanimi quia sunt semper calidi et quia calidi est
 super ferre juvenes volunt semp superare et exercere in
 factis suis. 4. sunt boni animi no enim sunt maligni
 cuius ratio e quia credunt omnes se bonos quia in experti
 sunt d fas aliorum et iudicat scdm ea que habent in
 se ipsi sunt ante innocentes. 5. quia defacili misantur
 compatiuntur enim alijs scdm suam innocentiam 2
 credunt eos indigni pati et deo defacili moventur
 ad misericordiam. 6. sunt verecundi ratio est scdm phm
 quia no nocent nisi ea que eos dixerunt parentes
 qz semp docet eos honesta 2 id ea qz honoris sui amant 2
 ea perdere timet verecundia autem est timor inglorificationis.
 Sequitur videre 8 moribus eorum vituperabilibus qui sunt .viij.
 primo enim juvenes sunt passionum in sectatum maxie
 benevolent ratio e propter calorem qui in eis superabundat
 2 etia quia minus reguntur ratione 2 idd nesciunt reflexare
 2° sunt defacili veribiles na anima sequitur complexionem
 corporis qz e in continuo motu. 3° non ists sunt creduli id
 e eorum innocentia nam enim credunt omnes bonos sicut
 ipsi sunt no credunt eos metum a id e in experientia nam
 ad pauca repugnantis facile credunt quia sunt experti
 ut d d p ethor. c. 3. 4° sunt contumeliosi ratio e quia
 appetunt excellere cu autem contumelias inferunt videtur
 eis qz alios excellant. 5° sunt medaces nam quia sunt
 in experti ignorant se ipse 2 omnia scire putant idd de
 omnibus respondet 2 volunt videri oia scire et omnia

Sex mores juvenum
 vituperabiles.

affirmat ut omnia scire videant postquam aut mentiti sunt
 appetentes gloriam procariter defendunt in quo sunt
 mentiti & qm in suis actionibus non habent modum
 unde dicitur 2° rethorice qd amat valde et odit valde et
 omnia facit valde raro e quia magis reguntur
 passionibus qm ratione. Consequenter videndum e de
 moribus scilicet quorum quidam sunt laudabiles
 quidam vero vituperabiles phis enim. 2° rethorice
 dicit sex ee eorum mores vituperabiles. primo ei sunt
 increduli quia omnia faciunt experientia nam quia
 in multis experti sunt hoies esse medares id est sunt
 increduli. 2° sunt suspiciosi quia n. multi vixerunt
 et multa gmisere mensurat fca aliorum scdm ea
 que ipsi egerunt. 3° sunt pusillanimes deficit ei in eis
 cor et calor naturalis dicitur n. 2° rethorice qd in frigiditate
 parat viam formidini. 4° sunt illiberales qd conuenit
 cupia ca. prima e defectus vite sic enim in vita
 deficiunt sic videntur eis omnia deficere sibi anima. n.
 complexionem corporis imitatur. 2° timetes ergo de
 defectum pati. sunt illiberales. 3° quia non confidunt de ac
 quiritis ideo acquista nolunt expendere. 4° sunt
 male spei nihil enim sperant quia futura vident sibi defi
 cere. unde semp loquuntur de preteritis. 5° sunt inuere
 cundij quia magis curant de vtili qm de honore. Veretudina
 autem est timor in honore ipsi autem de honore non curant
 quia deficiunt in animo et non curant reputari. // Alia
 causa est quia cum calor in eis deficiat qui facit ascen
 dere et frigiditas in eis habundat qui facit descendere.
 Ideo inferiora appetunt. // Consequenter videndum e
 de moribus scilicet laudabilibus que sunt ut ait phis. 2°
 rethorice. primo habent conuiscencias remissas propter
 defectum caloris naturalis. 2° sunt misericordes non
 propter innocenciam ut iuvenes sed quia imbecilles sunt
 et melius cognoscunt miseras aliorum et quia deficiunt
 desiderant ut in eis habeat compassio et idcirco indulgent

Mores scilicet quidam laudabiles
 quidam vituperabiles

Sex mores scilicet vituperabiles

Mores scilicet laudabiles. 2°

ad compassionem & nihil dubium pertinaciter asserunt
quod nihil agunt valde sed sunt in omnibus temperati quia
habent passionis temperatas. Quia vero extrema sunt
viciosa et vituperabilia media autem laudabilia cum senes
et iuvenes in moralibus habeant plura extrema illi
qui sunt in statu et in etate media inter istos medius
tenentes habent quicquid bonitatis et in iuvenibus
et senibus et caret moribus eorum vituperabilibus. Con-
sequenter querendum est de moribus nobilium quorum
quidam sunt laudabiles et quidam vituperabiles.
Laudabiles vero sunt 2° primo enim sunt mag-
nis ratio est quia secundum philosophum 2° ethicorum nobilitas
est virtus gratis ex hoc enim aliqui dicitur nobiles
quia processerunt ex nobili genere et honorabili in quo
ab antiquo fuerunt multi principes et insignes.
Secundo autem conveniunt hominum acceptatione nobilitas non est
aliud quam divitiarum iuventute quia ergo patres fuerunt
insignes cum effectus sine causa assilari oporteat filii
surgunt ad magna et tendunt exemplo parentum
2° sunt magnifici si assunt divite nam cum nobi-
litas semper inclinet animum nobilium ut faciat magna
sequitur nobiles esse magnificos. 3° sunt docti
et industrii cum enim nutritur cum diligentia
habet corpus bene dispositum. melles autem carne
aptos inerte videmus. 2° de anima. 2° sunt politissimi
et affabiles et associabiles et hoc id quia ut plerumque cum
societate vivunt. Sic ergo iustas conveniunt apponimus
res vituperabiles a nobilibus. Consequenter videndum
de moribus divitum. narrat autem philosophus 2° ethicorum. v. ma-
los mores ipsorum primo enim sunt elati quia secundum
philosophum ibidem habentis divitias credunt habere omnia
bona et ideo credunt se esse omnibus excellentes. 2° sunt
contumeliosi nam cum se reputant inter alios excellentes
et ex hoc quis excellere videatur si possit contumelias
inferri 3° sunt molles et intemperati assueti enim sunt
a deo delicate vivere quod non possunt aliquas molestias

Mores nobilium quidam lauda-
biles quidam vituperabiles
& mores laudabiles nobilium.

Mores divitum vituperabiles.

sustinere. 2. sunt iactatores proprii et despectores ipsi et
 despectores aliorum nam quia sapientis etiam indigeat
 bonis ipsorum conuenit ut diuites in suis cordibus ele-
 uentur super alios et despiciat eos recitat enim phis
 2. reth. q. cum questum fuisse a quadam muliere.
 utrum melius esset fieri diuites q. sapientes respondit
 q. magis videbat sapientes frequentare. Iam ab diuitu
 q. diuites iam ab sapientum diuitie enim in eo qd
 sunt magis sensibile bonu a vulgaribus quia no cognoscunt
 nisi bona sensibilia reputantur pre ceteris bonis. q.
 diuites reputat se dignos principum credunt enim q. digni-
 tas principatus sunt diuitie et quia habent eas videtur.
 eis q. debeant principum p. h. videndum e de moribus bonis. De bonis moribus diuitum.
 diuitum phis ante 2. reth. solum bonu more eis atty-
 bunt v. q. bene se habent na diuitie q. vident esse bona
 fortune ad hoc q. aliquis fiat diues no ar. suffice hu-
 mana industria. Videmus enim quosq. homines magis
 industres minus diuay quia ergo sic est diuitie magis
 attybutur fato q. humane industrie diuay q. diuites
 circa omnia se debent habere hoc ante dictum phi dili-
 genter considerandum e nam diuitias et quecumq.
 bona habemus magis debemus referre in deum q. in ipas
 industriam et ideo pro eis rogando deum bene nos habere
 debemus.

Consequenter videndum e de moribus potentu h. enim
 nobilitas et diuitie et potencia interdum iustil-
 iut bona exteriora competat ne tñ sunt idem
 boni contingit enim aliquos esse diuites qui no sunt
 nobiles et sine diuitijs qui ex nobili genere processit
 qui ex nobili genere processit ad diuites qui habet bona
 temporalia. Potentes autem ut dicit phis 2. reth.
 oio huius meliores mores q. diuites. narrat enim phis 3.
 in quibus mores eorum credunt diuitum mores
 primo enim sunt magis studiosi. na qui e in aliquo poten-
 tati vel principatu quia e persona publica et omis ad
 multa respicit et veretur a medio et

De moribus potentum

Potentes habet meliores
 mores q. diuites & in
 quibus mores eorum exactus

no agere opera virtuosa. opera enim que habet excere-
 viz potens sunt opera que requiruntur p iustitiam et
 virtute. // 2° potentes sunt magis temptati q diuites ^{span}
 nam cum quis dat se exennio retrahitur ab ocio
 et cum dat se vni opem retrahitur ab alio q diu-
 tes si no habundent in civilis potentia no cogunt
 intendere operibus et ideo vacuat ocio et de ten m
 elinatur ut dent opam rebz iuuenis. Potentes vero
 quia oz eos intendere rursz exterioribz retrahit
 a multis illitis et specialz a venis quare con-
 tingit potentes esse magis temptatos q diuites
 3° potentes sunt magis contumeliosi q diuites quia
 no curat facere omne vindictam quia no curat
 facere suam offensam sed vt in nullo damnisat
 as vel inferat magnum damnum magis ergo sunt
 diuites contumeliosi q potentes et ideo si diuitias
 no comitetur potentia vel potestas vel nobilitas
 magis reddit hominem infelicem q felicem vnde sine
 his vel plim diues intempatus et insensatus felix
 vel insensatus fortunatus si enim sit ditatus et no
 processit ex nobili genere antiquo est et dicitur insensatus
 felix quia nescit vti diuitijs que sunt organa ad fe-
 licitatem vel ditatur insensatus fortunatus qz nescit
 ferre fortunas vel nescit bene habere in diuitijs que
 sunt bona fortune. ideo dicitur 2° reth^o q imp ditatu
 ee est in erudicio diuitiaz // facit hominem ineru-
 ditum qui enim imper ditatum sunt no e eruditi
 quando possit vti diuitijs nobilitas q bene associatur
 diuitijs quia qui sic est diues q e nobil ab antiquo
 et ab antiquo sui pgenitores diuites extiterunt melius
 nouit diuitias supportare et ideo no tm extollit nam
 diuine q magis perseverat tanto magis reputantur
 econtrario e de vtriusq bene igitur dicitur e q ne diues
 sit insensatus felix requiritur vt sit nobil et ne sit
 intempatus requiritur vt sit potens quia vt diceba
 potentes diuersis causis intendunt pp principatum
 in quo sunt reges ergo et principes qm ha vt plurimum

quo

eg

his tyb9 bonis exteriorib9 affluunt .s. nobilitate poten-
 cys et diuitijs decet eos esse eruditos et temperatos.
 Sic ergo sciendum de morib9 quia iuuenes et senes
 et qui sunt in statu potentie nobiles et diuites ta-
 les hnt mores quales diximus superius no q omnes
 naturalit tales sunt et q de necessitate tales esse
 deberet sed quia vt plurimum tales sunt eoz mores.
 Rursus licet no sit necessarium multu cum ad eos
 inclinatur et magnam promptitate habent vt decet
 mores sequatur no ergo indignetur si aliquid .g.
 eos de morib9 dnm est quia nulla eis ppter hoc ne-
 cessitas imponitur qm possit omnes malos mores
 vitare et sequi ordinem bonu. Sic etia nec no-
 biles vel diuites indignetur si iporum narramus
 aliquos mores quia no omne oportet ee tales sed
 sufficit illud vt in plurib9 repm promptitatem erunt
 et no necessitate p huiusmodi intendimus ponere

libri 29

Primo libri detiata materia que e de vita mo-
 na et de regimine sui iur consequenter
 detiata e materia // 2. libri de vita vob
 et de regimine domus. p huc .i. p huc
 q ex duab9 communitatib9 scilicet ex communitate viri et
 uxoris domus et sui consistit domus pua qz sine es
 domus congrue no pot ee svt pz domus erunt habet esse
 et consuar sed cum res per generatione propriam
 naturam accipiat deo oportet p generatione domus
 ee accipere. rurs9 qz consuano est naturalis frustra
 accipiet aliquid esse nisi in eo consuatur. Et ante
 communitas viri et uxoris habeat esse p generatione
 patet nam ppter bonu plus principaliter instituta
 e societas maris et femine sed q communitas sui et
 sui sit ppter consuaciones etia patet nam domus suat
 propter seruum et suus ppter dnm quia domus
 indiget sui obsequio et consuatur per ipm et suu
 a domino sustentat. // Consequenter dicto de domo prima

vult

triplex communitas

dicendum e[st] d[omi]no s[e]c[un]da que debet ee perfecta q[ui]a s[e]c[un]d[u]m
 p[ri]m[u]m i[n] p[ro]p[ri]e tres requirunt[ur] communitate scilicet vir et
 vxoris domum et s[un]t patris et filij nam tunc fit e[st]
 perfectio. v[er]u[m]q[ue] cum sibi pot[er]it simile generare s[un]t
 2^a communitas e[st] i[n]ta quia facit ad quandam stabilitate
 vnde p[ro]p[ri]e i[n] ethi[ca] dicit q[uo]d aliqui demudat[ur] a q[ui]bus
 vniuersa felicitate nam p[er] turpis igno[ra] et solita
 que et sine filijs felix esse no[n] pot[er]it deo nota est.
 2^a communitas item est necessaria q[uo]d domo caris
 filijs sit cito deserta. Consequenter quia homo e[st]
 al[iter] coniugale et hoc probatur trip[liciter] p[ri]ma id sumit[ur]
 ex parte societatis humane homo natural[iter] est
 al[iter] domesticu[m] sed domo p[ri]mo constituit[ur] ex v[ir]o et
 vxore 2^a id sumit[ur] ex parte procreandi p[ro]p[ri]e 2^a ratio
 illud enim videt[ur] maxime natural[iter] ad q[uo]d homo h[ab]et
 natural[em] impetum s[ed] homo natural[iter] appetit sibi
 sibi procreare simile q[uo]d 3^a id sumit[ur] ex parte
 humane operans natural[iter] e[st] o[mn]i s[un]t s[er]e
 impetum ad desiderand[um] sufficientiam vite sed
 hoc habetur p[er] coniugiu[m] nam diuersa s[un]t s[e]c[un]d[u]m p[ri]m[u]m
 5 ethi[ca] op[er]a viri et vxoris s[un]t ea que s[un]t i[n] domo
 consuare et i[n] domo op[er]a q[uo]d 2^a id sumit[ur] ex parte
 e[st] natural[iter] q[uo]d fornicatio est contra naturam sed ex
 d[omi]no vi[de]t[ur] o[mn]i dubiu[m] si enim hoc coniugiu[m] e[st] natural[iter]
 contra natura no[n] est dare op[er]am coniugio, talis enim
 no[n] viuit vt homo. Ad q[uo]d dicitur q[uo]d s[er]e no[n] viuit
 vt homo pot[er]it ee duplici[ter] vel quia eligit vita[m] iusta[m]
 homine et viuit vt bestia quia vult libere fornicari
 Consequenter ostendit[ur] q[uo]d omnes ciues i[n]dissolubili[ter]
 debent adherere vxori et hoc probatur dupliciter p[ri]ma
 via sumit[ur] ex parte fidei vel amicitie naturalis
 in enim s[un]t v[ir]u[m] et vxore sit amicitia naturalis
 vt p[ro]b[atur] 8 ethi[ca] et no[n] e[st] amicitia naturalis nisi fuerit
 sibi fidem quia amicitia no[n] pot[er]it suari inter aliquos
 nisi fuerit sibi fidem sed vir et vxor debet sibi i[n] mutuo
 i[n]dissolubili[ter] adherere q[uo]d 2^a via sumit[ur] ex

2^a ratio
 3^a ratio

Dubium

Responsio

parte proles cum enim proles sit quoddam commune boni
viri et uxoris ratione plus debet inseparabiliter adherere
Consequenter ostenditur qd quilibet debet esse in una
uxore contentus et hoc probatur tripliciter primo ex parte ipsius
viri nam si pluralitas ciborum provocat ad nimiam re-
pletionem sic pluralitas mulierum ad nimiam conu-
pescenciam et sic imbutat prudentiam // 2o hoc probatur
ex parte uxoris nam cum debeat esse excellens amor
inter virum et uxorem et non possit esse huiusmodi
amor inter plures ex 2o ethi. Ideo debet quilibet
cuiuslibet una sufficere // 3o ostenditur ex parte filiorum
vel plis nutriendorum nam in animalibus quibusdam suffi-
cit ad nutritionem sola femina ut in canibus Ideo non
restat utrum unus masculus pluribus suis conjugatur
et ex contrario e ubi non sufficit et quia in hominum
nutritione unus homo non sufficit Ideo si v. aliorum
sequi debet parentum unus vir debet tamen adherere Con-
sequenter ostenditur qd una mulier debeat uno viro
contenta quia aliter esset dubium cuius esset proles
per plurimum virorum ab una uxore Item qd mulier
debet subire uni viro non poterit pluribus obedire Conse-
quenter ostenditur qd non debeat homo ducere uxorem sibi
coniunctam primo quia exhibenda e parentibus reue-
rentia uxor autem debet potius viro reuerentia exhibere
Item preter amicitiam multorum que fouetur per qd
accipiunt extraneas nam sunt consanguineas sufficit
amicitia sanguinis Item si amicitie consanguinitatis
adhereret amicitia conjugalis coniuges nimis se ama-
rent et nimis vacarent venere Consequenter osten-
ditur qd homo debeat accipere uxorem ornatas bonis
exterioribus bonorum autem exteriorum quedam sunt bona
que ut virtus et mors quedam sunt bona corporis
ut pulchritudo et magnitudo et huiusmodi Exterior autem
bonorum triplex e 2da scilicet nobilitas diuitie et milititudo

qd unus vir unus uxore
tantum coniungat

Exterior bonorum triplex
est differentia

amicorum. Notandum autem quod qui vult uxore ducere ad 3^{am}
predicam debeat attendere non tamen equaliter nam ad no-
bilitate generis et multitudinez amicorum de inter bona
extiora principaliter attendere consequenter autem
divitiarum copiam ordinatur autem coniugium ad
societate debitam et ideo querenda e vxor nobilis fo-
ad statum pacificum et sic requiritur multitudo amicorum
3° ad sufficientiam vite et sic requiritur copia divitiarum
Consequenter ostendit quod in uxore sunt querenda bona
corporis et anime bona corporis sunt pulchritudo et
magnitudo que philosophus in rethorica dicit esse bona femine
bona anime sunt temperantia et amor opositatis
in se. Et ad bona corporis perquerenda sunt in uxore
pulchritudo et magnitudo licet enim coniugium ordi-
netur ad debitam societate et ordinatur tamen ad de-
bitam proles sufficientiam et ad fornicatione vitandam
et principalis quo ad tria predicam magnitudo corporis
facit ad bonum philosophus homo enim per magnitudinem
corporis robur habet quod e valde necessarium bonum
pulchritudo requiritur in uxore propter fornicatione vitan-
dam ut patet per se nam multi propter pulchritudine ux-
forum non intendunt. 4° sunt in uxore necessaria
sunt bona anime temperantia et oposititas in enim bonum
maxime videtur esse querendum in femina ad omnes
opposita maxime irritantur sed mulieres maxime
irritantur ad sequendum passionis et minus regunt
ratione temperantia e in eis maxime necessaria ad
refferandas passionis. Querenda etiam e in eis opo-
sitas nam mens humana ut vult philosophus. 1. posse
nescit esse otiosa statim enim cum quis circa hanc
se non occupat mens eius circa illius evagatur
maxime hunc locum habet in mulieribus quia fragili-
tates sunt viris. Consequenter ostenditur quod alio
regimine sunt regende uxores quam filii. sic enim

quomodo sunt regende uxores

differt regimē politicū et regale quia politicū est scdm
 leges municipales et sanctiones similes institutas per
 cives regales vero scdm leges institutas a rege vel per
 eius arbitrium sic differt regimen coniugale a pater-
 nali nam paternale est scdm patris arbitrium coniu-
 gale vero scdm leges et facta communia. Unde e mag-
 naturale reg paternale q̄ coniugale. Unde et vxor
 iudicatur cum vero ad paria et eligit sibi filij autem
 no iudicatur ad paria cum patre nec eligit sibi prem
 sed naturaliter habet. Consequenter ostendendum est
 q̄ no sūt regende vxores vt sup q̄ 3^a via pot ostendi
 prima sumitur ex ipso ordine naturalit quia tūc
 ad est maxime ordinatum cum ordinatur ad vnum
 effectum s̄ vxor naturaliter e ordinata ad gerendum
 et non est ordinata ad fruendum saltem opere suū
 et ideo dicitur 2° poli³ q̄ naturaliter distinguunt
 vxor et fruis h̄ p̄ ex parte perfectionis. Videtur enī
 domū esse imperfectam et no sufficere sibi in vita si
 idem sit fruis et vxor 3^a via sumitur ex parte
 que d̄ esse iud virum et vxorem. Consequenter viden-
 dum e q̄ detestabile est coniugali copula vti in etate
 nimis iuueni et hoc potest 3^a prima 2° sumitur
 ex lesione filiorum quia filij in hac etate geniti vt
 plurimum sūt nimis debiles et parum vigent 2°
 ex intemperantia mulierum. Nam quilibz desiderat
 i mag ad qd̄ afficit a teneris annis et ideo d̄ a poli³
 q̄ intemperantis videntur esse mulieres que iuuenile
 date sūt maritali coniugio 3^a via sumitur ex prolo-
 mulierum nam dicitur 1° ethi³ in ptu iuuenile
 magis dolent et plus periclitantur vnde et antiquitus
 vt phis recitat sūt consuetud apud gentes petiale ora-
 culum facē pro partu iuuenilium in signum q̄
 in partu plus periclitantur. 2^a via sumitur ex ma-
 lorum vitacione quia cum viri leduntur si nimia
 iuuetute vtantur coniugio vnde 1° poli³ d̄ q̄ masculij

q̄ no sūt regende vxores
 vt scriuy

Detestabile e vti copula
 giugali in etate nimis
 iuuenili:

Quantum tempus debet habere
vir et mulier ad coherendum

Secundum si tempore augusti et restante corpore vitae
venere // Si queratur quantum tempus debet esse pro
copula coniugali videtur debere esse xvij annorum
in femina. In vero vero solus tempore requiritur. s.
3^x septem. postquam in vero restat augmentum et infra
quod nocet lumentibus uti copula carnalis vel coniugalis.
Consequenter ostenditur quod tempore frigido est magis
dare operam quoniam filiorum quam calido quod probatur
3^a via primo sic. nam tempore calido spiritus
pori et exhalat inde humidum et remanent corpora siccata
et exhalat inde naturalis calor et remanent corpora
frigida quare si virtus generative tempore vernali
sunt calidiora et humidiora et ideo sunt apti magis
ad generationem et forte tali tempore magis generant
masculi. unde videtur dicere philosophus quod oves flantibus
ventis borealibus magis concipiunt masculos flantibus
vero australibus feminas quanto enim virtusque plus
habet de virtute tanto perfectiora opera facit et fetus
melius suat 2^a via sumitur ex lesione virorum nam
tempore calido minus convertitur alimentum
in alitum et ideo tunc virtus magis attenuatur
3^a via sumitur ex aeris dispositione nam boreas
reddit aerem purum / auster vero turbulentum aere
vero puro existente melior est complexio et meliore
facit generationem / 4to enim causa melior est dispositio
tanto meliore efficit effectum. Consequenter ostenditur
quod moribus mulierum ubi sciendum quod in mulieribus
quedam sunt laudabilia quedam vitupabilia.
Mulierum autem mores ut plurimum sunt mores
iuvenum nam secundum philosophum in politia viri magis ratione
et femine cuius causa est quia mulier dicitur viri
occasionalis sive incompletus et sit prius non sit
ratione vigent ut adulti quia puer etiam est vir iuvenum

Mores mulierum quidam laudabiles
quidam vitupabiles

pletus. Sicut autem et laudabilia in mulieribus primo quod
 ut plurimum sunt verecunde quod contingit ex appetitu
 titu laudis qui in aliquo sunt imperfecti magis appetit
 laudari quam perfecti ut parum etiam quam magis et quod
 mulieres habet imperfectius ea que habet quam viri
 ideo magis appetit laudari propter quod cum verecundia
 sit timor de inglorificatione mulieres quod timet
 laudem sunt communiter verecunde. 2^a proprietas lauda-
 bilis est quia sunt communiter misivordes quod convenit
 in eis ex mollitia cordis. nam habentis cor molle
 non possunt durum aliquid sustinere ideo statim compas-
 ciuntur patientibus. 3^a proprietas est quia ex-
 dunt tam in bono quam in malo. unde misivordes sunt
 nimis mitis et cunctes nimis crudelis et verecunde
 nimis verecunde et audaces sine fronte. vitupabilia
 in mulieribus tria sunt prima quia sunt passionum
 sectatrices quia in eis non multum viget ad re-
 trahendum. 2^a sunt garrule et litigiose quod conve-
 nit ex eadem causa. 3^a sunt mobiles et instabiles
 quia molles complexionis anima enim comple-
 xiones cordis imitatur. unde sicut cor huius molle ita
 voluntate sunt molles. Consequenter ostenditur
 qualiter uxoris sunt regende ad quod sciendum ad
 vertendum quod qui vult aliquem bene regere oportet
 attendere maxime circa illa in quibus magis videt
 deficere. Item est ante quod mulier habet multiplex def-
 ectum est enim sectatrix passionum garrula et instabi-
 lis propter indurandam suam ad temperantiam ut sunt caste corde.
 honeste gestibus abstinens quoad cibum et sobrie quo
 ad potum: hec enim sunt et partes temperantie. debent
 enim esse caste propter fidem suam vno tunc propter honesti-
 tatem non dandam extraneo. 2^a debent esse pudice
 et honeste quia non solum sufficit ut alieni filii non

3. mores mulierum
 Laudabiles

Mores mulierum vitu-
 pabiles sunt 3.

quo debent uxores regi

Successat in hereditate sed etiam relinquitur ut pater sit
certus de sua ple qd ppter signa impudica in suspicio
vertitur / 3° debent esse abstinentes a cibo. nam sup
fluitas cibi ad incontinentiam inclinat unde et absterge
marito potest inere in pccm. 2° debent esse sobrie
a vino. unde recitat Valerius qd antiquitus apud
romanos nephas erat mulieres vinum bibere quia
vitis vni consuevit de p pimus ad venerem: rousuz
2° debet eas instruere ad suandum silentium nam
vt scribitur ipot ornamentum mulierum e silentium
3° ad stabilitatem quanto enim habent maiore stabili
tatem tanto vni habent de eis maiore confidentiam
ad hoc vni possunt eas inducere vel p se vel p bonas
rationes Consequenter ostenditur qualiter vni se debet
habere ad suas uxores snt ante quatuor in quibus
circa eas debite se debent habere nam primo debet
eis vti moderate nam immoderatus usus utrorumq
corpora destruit metem deprimit et aggrauat
appetum primo corpora destruit quia nim appetitus
concupiscentie sit insatiabilis 3° ethi. homo plus
appetit q natura requirit vel possit et sdo nisi re
frenetur robor debilitatur quia plq emittit q
restaurare possit 2° metem deprimit nam corpus
aie instrumentum et corrumpitur organizatione
nisi sit debita opano 3° maculat appetitum et red
dit coniuges irritantes nam quanto plq dantur
opera veneris tanto plus irritatur appetitus ad ea
2° debet vti tempore congruo nam aliquibus tem
poribus e oron vaticandim unde temporibus sanctis
ab hoc opere cessandum e et tempore iustorum
Consequenter ostendendum e quo se debet habere vni
circa corporis ornamenta cum enim mulieres appetat
videri pulchritudinem potissime delinquit circa corpus

ornamentum mulierum est
silentiū.

qualiter vni se debent habere
ad suas mulieres tempore
cohitus.

quo se habebit vni circa
corporis ornamenta.

^{ta}
 orna. et do viri debent eas in his digere et corrigere ut no
 sint viciose sed virtuose. nunq enim mulieres virtuose fut
 nisi appetant illiata. figere in quantum enim malum in
 currant Civitates et regna. ex factis viciosis o phis ietho
 qui loquens de la re de moys ait. eos esse infelices que vxo
 ribus suis illiata pmittebant. vnde sciendum q ornatus
 femineus in duobz consistit. quorum vnus dicitur potest
 fictivus alius no fictivus. fictivus vero dicitur fictivus
 vel appo coloris albi vel rubei q per quedam quasi fig^{ta}
 mulieres ostendunt se albas vel rubeas. talia aute probi
 benda sut eis omnino. Ornatus non fictivus consistit in de
 bitis munymetis et alijs ornamentis. // Attendendum
 autem q circa ornamenta convenit peccare duplici
 scilz per suphabundantiam et defectu q suphabun
 dantiam vero oportet triplicem virtute contrare
 quam tangit ad romus peripaterius in libello quem
 fecit d huiusmodi virtute huiusmodi autem virtus triplex
 e. s. humilitas moderantia et simplicitas. tunc aute
 mulieres circa ornamentum sunt humiles cum hoc
 no faciunt propter vanam glozam nec lasciviam sed ut
 placeant viris suis qd vtile e ppter fornicationem vitanda
 tunc aute sut moderate qno considerato statu suo supflua
 vestimenta no querunt vt enim vxor nobilis et poten
 tis hominis plura et meliora vestimenta habere sine
 peccato q vxo simplicis civis et sic gradatim. 2. decet
 feminae circa ornamenta corporis esse simplices
 vt no cum nimia sollicitudine ornamenta requirant
 no solum autem convenit peccare mulieres circa sup
 fluitatez iudumentorum sed etiam et ornamentorum
 sed etiam circa defm et hoc dupliciter primo si mulier
 faciat hoc ex pigritia et ex negligentia. 2. si ex ipso
 defectu et invidia queratur vana gloza. Consequent
 ostendendum q no debent homines circa vx esse zelotip
 et h propter 3. primo propter vitandam suspitionem
 nam vx zelotip sine iuste sine iniuste semper het
 vxorem suspectam. 2. ppter vitandam contentionez

Ornatus femineus duplex

^{ta}
 circa orna convenit
 dupliciter peccare
 triplex virtus contra
 suphabundantiam
 ornamentorum

no decet homines esse zelotip circa vxores

9

Prohibitio autē concu-
piscenciam.

Velox consiliū mulieris.

nam quando uxores prope supplicone reprehendunt
a viris vel molestantur iuste impascent ferunt
et viris prope respondent 3. propter malum iustitias
nam ex zelotipia viri uxor iustitias ad malum de est
enim qd prohibito auget concupiscenciam. nam ut
dicitur 2. ethi. concupiscencia est eius qd abest
Ico probatur qd senex magis desiderat ultima die
vivere sic cum uxore ex zelotipia iudicate prohi-
betur a viro et res prohibita videtur abesse magis iu-
tantur ad habendum prohibita Consequenter est osten-
dendum qd consiliū mulieris scdm phm est iudicium
et velox et festinum raris autem quare est iudicium
quia habet complexionem iudicium anima autē
a qua dependet consiliū corporis iustitias com-
plexiones licet autē molles carne. sit apte mente
sic videtur hoc ex complexionem arguit non sic est
qm molles huiusmodi no consistit ex debita iustitias
iustitias sed habundantia flemmate 2. qd iustitias
mulieris ē velox et festinum non ut vult phus 1.
d animalis omnia iustitias et debilitate raris veniunt
ad suum complementum. consiliū autem mulieris
quia est debilius qd consiliū viri io raris ē et ico certis
paribus si quis statim operari deberet nec haberet
tempus ad perfecte deliberandum magis cet eligen-
dum consiliū mulieris sicut enim corpus mulieris
tunc pervenit ad suam perfectionem qd corpus viri
eo qd sit debilius et vilius et minor opere iudicet
sic anima mulieris sequens corporis complexionem
cu no possit tunc qd anima viri opari nec ita perfec-
tione se expediat de consilio sed non ita pfecte et alia
ratio ē in ex. quia sic male herbe crescunt cito quia
cum habeant modicum de perfis et de iudicium
complexione. n. cito expediat se de eis Consequenter
ostendendum ē qd viros no deet curare secreta uxoris
qd et hoc ostenditur triplici rone. prima est propter
defm raris iustitias cum enim prohibita augeant concu-
piscenciam et concupiscencia iustitias debilitate raris

no retentur in mulieribus id no sunt eis concitanda secreta
 sed tollenda 2o 2o e propter cordis malitiam cum enim
 aliqs eis applaudet sed propter mollitiem cordis statim
 inclinantur ad amicitiam et per consequens eis sua
 secreta revelant 3o 2o propter appetitum laudis cum
 enim mulieres maxime appetant laudem et ex hoc
 qd vii eis revelant secreta laudari credunt nam ex hoc
 videntur a suis viris diligi Ideo revelant secreta ut
 laudentur qd a viris diligantur. Explicit prima pars
 huius 2 libri.

de regimine filiorum

Postq̄ diximus aliqua d' regimine coniugali
 quod pertinet ad dominum p̄. 2o dicendum
 est de regimine filiorum qd pertinet ad do-
 minum p̄. 2o autem regimine p̄. 2o ad domum
 propriam pertinet quia tamen maior est sollicitudo
 circa filios q̄ circa servos Ideo prius de filiis e dicen-
 dum primo ergo ostendendum qd patres debet esse solli-
 citos circa regimen filiorum qd triphca rone ostendit
 prima 2o est quia esse habent filij a parentibus na 2 sic
 in naturalibus appropinquat qd unquam dat ee aliter na nisi
 dat ea p que pnt conservari in esse. Unde animalibus
 quibus dat ee natura que sine cibo conservari no possit
 dat obz ornameta ad querendum et sumendum cibum
 necessarium Ideo si patres dant ee filiis de conservacione
 esse debent solliciti // 2o 2o e quia superiora sp influunt
 in inferiora ut p̄ in corporibus supra celestibus et ter-
 renis igitur a similibus p̄ces que sunt superiores filiis de-
 bent in filios necessaria influere // 3o 2o est amor na-
 turalis qui e q̄nt patrem et filium nemo unquam enim
 carnem suam odio habuit: filij aut e de p̄ta patris:
 et Ideo: sic d' se d' esse sollicitos de eo Item quilibz
 artifex diligit opus suum et ipm conservat. filij
 aut est opus patris ergo d' de ipso esse sollicitus.
 Consequenter ostendendum e qd patres debent
 regere filios et filij debent parentibus obedire ad qd
 videndum e sciendum scdm phm 2o ethi 2o probat
 triphca rone qd filij plus diliguntur a parentibus

Patres debent conservare et diligere filios.

110a

q̄ e converso. prima via sic sumit^a nam quāto amor
 magis durat tanto efficitur vehementior amor
 at parentum ad filios est diuturnior nam statim
 quō filij nascuntur parentes incipiunt eos diligere
 sed nō e converso tum parentes nō cognoscuntur
 ab eis. 2° rō sumitur ex certitudine proli magis
 enim sunt certi de sua prole parentes q̄ e converso
 ut p̄ 3° rō sumitur ex p̄uamie parentum ad
 filios nam magis p̄uamie habent filij a parentibz
 q̄ e converso. nam pars magis ungtur toti q̄ e converso
 quia totum attingit partem totatē sed non e con-
 uersio filius autem scdm p̄m est pars parentū
 et non e converso ergo magis eos naturaliter diligunt
 Item sunt causa iporum et filij effectus eoz. natu-
 rale est autē q̄ causa et superiora regunt inferiora
 et influunt in suos effectus et ideo patres hnt regere
 filios et nō e converso. si ergo queratur utrum pa-
 rentes magis diligant filios q̄ e converso cum dili-
 gere sit quoddam velle bonum aliam distinguendum
 est de ipō bono nam si loquaris de bono vtili sic pa-
 rentes magis diligunt filios q̄ e converso si bono
 honesto vel d' bono honorabili sic ē e q̄ nam paren-
 tes p̄oq̄ fanet contumelias et opprobria filioz
 q̄ e converso et hoc naturale ē filijs. Consequent^r
 est ostendendum ē q̄ parentes debent esse solliciti
 ut filij ab infanciam instruantur in fide et hoc osten-
 ditur 3° primo quia fides ē sup̄ rōnem et ideo vtilē
 ē ut in etate in qua rō nō requiritur p̄ponantur
 filijs ea que sūt fidei. 2° h' ostendit^r quia illa q̄ sūt
 fidei cum sūt sup̄ rōnem p̄o eis simplex est credendū
 et p̄o in etate que simplex credit d'is sūt illa p̄o-
 nenda. 3° quia illa que sūt fidei ē firmū ad heren-
 dum sūt qm̄ in libro d' memoria et rem^{na} dicitur
 ultra modū q̄ consuetudo est quasi altera natura.
 rō at hūc assignatur in re quia consuetudo ē sepe
 naturaliter autē semp̄. sepe autē est propinquū

q̄o :-

Parentes debent esse solliciti
 ut filij instruantur in fide

Sepe est propinquū ad semp̄

112

ad semp qd aut id est magis assuetuz tanto magis vertit^a
 In naturam et tanto feruentius illi inheremus. his que
 fidei sunt quando nobis ab infancia preponitur et pro
 sue instruendi filij d' fide in infancia. Consequenter
 ostenditur qd filij sunt instruendi bonis moribus et info-
 rmandi ab infancia qd e^a via pot ostendi prima sumit^a
 ex q^uli delectatione nam scdm phm 3° ethi^o ab eo i quo
 ab infancia delectat illud idem e nobis naturale delectat^o
 in eo igitur si ab infancia crescit nobis concupiscentia
 delectabilium ab infancia est t^u concupiscentie resistendu
 qd fit p bonoz morum et virtutu informacione et instruc-
 tione et assuefactione. 2^a ratio est ista tuc enim sunt
 inducendi magis ad bonos mores quando ad listinam
 magis inclinantur. sed vt patet p phm in retho magis
 iuuenes qd senes a concupiscentiis molestantur ergo magis
 tuc debent bonis moribz informari. 3^a ratio e quia cum aliq^u
 e parum inclinatus ad aliqd. oz ipm multum assuetere
 ad contrarium. vnde phus 2° ethi^o decet nos dⁱgi ad bonos
 mores. eo modo quo dⁱgitur virga tortuosa ad bona incli-
 nando a patre. caro enim et seruis in prona sunt ad mala
 ab adolescentia vt habetur in gn. c. viii. qd ab adolescentia
 sunt homines assue^{ti} in bono. Consequenter ostenditur qd filij
 nobilium ab infancia sunt instruendi liberalibz artibz qd
 3^a ratio ostenditur prima e eloquentie que forma p hanc
 instructione et informatu et rectifica. 2^a ratio sumitur ex ratione
 assuetudis. nam illa que ab infancia sumit assueti magis nob
 placent scdm phm. j. poli^o et pro vt frequenter homines varet
 studio libentis sunt ab ipa infancia liberalibz artibz incipandi
 3^a ratio sumitur ex parte imperfectionis vite que e ad stiam acqui-
 rendam nam scientie et artes longe sunt difficiles. vita autem
 nra breuis et fugens terminet et pro ad discendum eas necesse
 e cito incipere. Consequenter ostendendum filij nobilium quibz
 artibz sunt tradendi. sunt autem tradendi liberalibz artibz primo
 qd gra^{te} ad intelligendum ea que signit doctores in alijs scyis et ad
 loquendum 2° dyalictice vt p eam in verum et falsum arguendo
 sciant discernere. 3° retho qz scdm phm rethorica est quedam

Filij sunt instruendi bonis moribus ab infancia

Ab adolescentia sunt homines assueti in bono

Filij nobilium ab infancia sunt instruendi liberalibus artibus.

ad quibus artibus filij nobilium sunt tradendi

quasi glosa dya nam sit sci sunt rationes subtile in scijs
 naturalibz sic rationes in scijs moralibz que tractat de agri.
 Consequenter sicut nota fuit logica que docet modum
 arguendi grossum et figuralem suon modernis reprobis. glo
 2. sicut tradendi musice pueri enim nichil stabile possunt
 suame. et ideo si debent eis aliqua delectabilia concedi
 concedende sunt eis delectationes innocue cuiusmodi sunt mu-
 sic cantilene: q antiquitus tradebantur arismetice q
 est nota musice que docet proportionem numero. 6. fuit
 nota antiquorum filijs geometria quia sine ea astolo-
 gia que e d quantitate astorum et distantia siderum
 no pot perfecte sci. Ad qua tradebantur erat astrologia
 quia gentes circa iudicia astorum multum vacabant,
 nunq enim volebant bellum propere nec aliqd opus
 nisi prius condicione ali i specta hic modernis. Sicut
 in filijs modernorum ppianoz multo magis in theologia
 instruendi et metha per quas venit in cognitione pme
 cause et intelligentiaz sed diuersimode quia metha
 considerat de prima causa scdm qd possunt inquirere.
 de ea p nrm ingeniu naturale. theologia vero in q
 nobis perfectorum reuelare dicit. Instruendi etiam
 magis magis in scijs moralibz que ordinat tota vita
 humanam et docent quales hoies viuant virtuose. quales debent esse
magistri.
 Consequenter sciendum quales debent ee magis. tales
 enim magis querendi e qui possit hoies ad obia inducere.
 hec autem sunt duo scilz mores et scia ad que debent hoies
 induci. vnde magister debet ee sciens in pccatis et non
 et practi pcedenti in agilibz et bonis in vita. Consequenter quales instruendi
sunt pueri circa
loquelam.
 ostenditur qualiter circa loquelam visum et auditum
 instruendi sunt pueri circa qd dicit phis. 2. pot eos ee
 rehibendos circa locutione iuuenes multiplex peccare
 possunt primo quia defansq loquuntur castina falsa fatua
 nam prom su ad contumeliam et voluptate in loquedo
 reguntur magis q rone vel veritate. Item quia
 pauca vident et ad pauca aspirant faciunt amiaant
 et fame et ideo circa illa sunt iuuenes reprimendi.

2° sunt reperi circa visum circa quem est duplex adhibenda cau-
 tela primo ne videantur turpia sine in re sine in pictura
 quia iuvenes fortem impressionem recipiunt, 2° ne nimis
 oculos habeant ad conspiciendum aptos et non habeant ocu-
 los vagabundos quia ex hoc malas et periculosas possunt
 impressiones recipere et iururere. 3° sunt instruenda quae
 ad auditum circa quae ad plures duplex est cautela adhibenda
 p^o quae ad res auditas nam secundum philosophum. A. polit^o prohibend^o
 sunt ne audiat turpia. quia audire est ipse ipse facere.
 unde per auditum turpium defauly inclinatur ad opus.
 2° cautela est quae ad eos quos audimus ut non audiat ma-
 lignos et inhonestos vel taliter loquentes ut quae etiam verbis
 bonis insistentur turpia et inhonesta. Consequenter osten-
 dendum est quomodo se debent habere iuvenes circa cibum
 et potum. Circa cibum autem contingit peccare. vii. modis
 primo si sumit nimis ardeat vel ardentem. 2° si nimis in quan-
 tate. 3° si turpia suas manus deturpando et vestes quae potum est
 quia comedit ex deordinatione anime que quae est in ni-
 mis appetitu sine ardentem. 4° ex inordinatione temporis
 ut si nimis ante debita horam sumatur. 5° si querantur
 cibaria nimis lauta et nimis delicata ultra quae status persone
 requirat. 6° si querantur nimis studiose parata nam in vil-
 bus cibariis potest esse nimium studium in parando delicate et
 quia peccata sine delicto fieri non possunt circa hoc debent iuvenes
 iustitiam ut ea videntur solite. Consequenter videndum est quomodo
 et qualiter sit iuvenis iustitiam circa potum. unum enim immoderate
 sumptum. 3° mala facit primo luxuriam prouocat unde
 luxuriosiores est vinum et tumultuosa ebrietas. 2° deprimit
 rationem. unde sequitur. quicumque delictatur his non est sapiens
 ascendentes enim fumositate vinum et ciborum turbatur
 organum quod rationi desinit. 3° generat dissensionem et sic bene
 dicit sapiens quod vinum propter suam caliditatem habet sanguinem
 inflamare et per consequens virga prore. Consequenter
 ostendendum qualiter iuvenis se debent habere in ludis. ludus enim

Quomodo se debet habere
 circa cibum et potum

Ascendentibus fumosi-
 tate vinum et ciborum
 turbatur organum quod
 rationi desinit

Quomodo se debent
 habere iuvenes in
 ludis.

ut probat phis. & polit^{is} est necessarium qd sup^{er} via ondi^o
primo ex vita^{ne} solitudinis male nam mens humana nescit
esse otiosa ut & ut delectent^{ur} circa licita et noⁿ circa illicita.
Ludi sui pueris necessary^{is} in modo sunt honesti. cum que
estur poeta egyptius qd sit p^{ro}fectu adult^{us} in promptu causa
& desidijs et. Ludj ante scdm phm. & polit^{is} est quedam
deductio et evitatio solitudinis quare ut noⁿ solitudo
circa illicita & habere delectationes licitas maxime in noⁿ
semper possimus esse austeritate ex^{tra} de sto. Ia. qui cum
perdere ludebat id est id est p^{ro} consecutione finis iuveni
dicit enim phis & polit^{is} quia homo noⁿ semp^{er} pot^{est} requi
escere in fine oportet enim multum laborare anteq^{uam} acqui
ratur finis. id est alios ludos iudicare ne pre nimio la
bore a consecutione finis deficiat. Consequent^{er} ostendendum
quomodo sunt circa gestus in formad. gestus aut^{em} d^{icitur} quibz
motus membrorum ex quibz iudicari possit motus animi est
ad notia disciplina in gestibus. disciplina autem in gestibus
est in quorum h^{abitu} membrorum ordine ad actum suum unde indisciplinati
sunt qui quocumq^{ue} audire velint ob aperitum et tamen loqui
nolunt pedes movent vel ins^{uper} p^{ro}issum movent brachia vel
humos et sic de singulis. Consequent^{er} videndum quo modo
se debent habere ad vestes. vestes autem sunt ad tria. scilicet ad delecta
tionem ad utilitate et honore si q^{uod} queratur p^{ro} bonu^m delecta
sic queruntur delicata et mollia. est aut^{em} poli
ticia iuvenibus circa molliorem vestium nam tales defacili ad
molliorem luxurie transunt. Itz ex hoc efficiunt^{ur} t^{ri} m^{od}o nam
cum arma iuferant se quandaz duriciem qui aspectus est mollia
abhorret dura in q^{uod} vero in vestibus q^{uod} bonu^m utile distinguendum
est iuxta complexionis tempora et etates. nam habentis complexionis
nitens porosa nam sic ledunt^{ur} a frigore et calore. unde mu
lieres que sunt magis fleumatice et habentis comple^{xi}onem
et minus porosam quod patet ex carencia pilorum nunquam
offenduntur a frigore et calore sic distinguendum est iuxta tempora
nam temporibus frigidis & flante borea utendum est alijs
vestimentis q^{uod} tempore calido et flante austro distinguendum

Quomodo debent iuven
ma^{ior} circa gradus

Quomodo se debent habere
circa vestes

Et autem sunt etas nam semel etas alyis indiget vestibus qz ju-
 uenibus ut ante bestes queruntur ppter honore attendenda
 est consuetudo patris et condicio personarum Consequenter
 est qm etate iuuenili maxime vitanda e mala societas
 circa qd e sciendum qd e videntur mores ipsi iuuenibus.
 Iuuenes enim primo sunt molles et ductiles anima aut
 ut plurimum imitantur complexionis corporis qz cum mollia
 et ductilia facilius in passiones recipiat: pueris facilius
 imprimuntur mores sociorum 2o iuuenes sunt nimis ama-
 tores societatum. nam ut dicitur 2o rethorice Iuuenes sunt
 amatores sociorum magis qz aliarum etatum quia gaudent
 quinedo et 3do maxime sunt corrigendi a mala societate
 quia tunc maxime conformant se moribus sociorum. dilectio
 enim e concurrere convenienti nam nullus gaudet de socie-
 tate nisi velit sociis conformari 3o sunt promi ad malum
 eo qd sunt sectatores passionum defacili ante aditum ad id ad
 qd est promissum et deo si iuuenes habet malam societate cito
 ad malum induuntur. 2o sunt nimis creduli eo qd
 habent perfecte usum rationis et 3do a mala societate defacili
 seducuntur. Consequenter videndum e qualis cura ha-
 benda sit de pueris a principio natiuitatis vsqz ad vii.
 annos in quo seruanda sunt vj que tangit phis. vj. politica
 primo e qd vsqz ad septimum mollibus debent pasti ita
 tamen qd a principio alendi sunt lacte scdm phis. vj. politica
 1. 2o autem quare alendi sunt mollibus e quia talia facili-
 ter conuertuntur 2o prohibendi sunt a vino maxime tempore
 quo sumunt lac quia vinum cum sit calidum et actiuum
 pueri tenent defacili eos alterat et facit egrotare vnde
 aliqui qd si illo tempore vinum assuescant dissipantur
 ad lepra. 3o sunt assuescendi ad frigora scdm phis
 qd e utile ad duo primo ad sanitate vnde phis dicit
 qd frigus facit in eis bona dispositione propt bona caliditatem
 in existente in eis 2o quia frigus consolidat et fortificat mem-
 bra ita qd quando veniunt ad etate pftam abnorescunt ad bella

In etate iuuenili vitanda
 est mala societas

Nota de iuuenibus qualiter
 se debeant habere in so-
 cietatibus.

Qualis cura sit habenda
 de pueris a principio
 natiuitatis vsqz ad vii.
 Annos

Item ait phis qd apud aliquas barbaras nationes consue-
est eos in frigidis fluminibus balneare. ut tempore suo
sit formosus // & pueri sunt assueti ad aliquos tem-
peratos motus. nam scdm phm. & bona facit in pueris.
primo reddi corpora magis sana / 2º magis agilia / 3º
facit ad augmentum eo qd iunat digestionem / & consolidat
membra sic experientia docet. unde dicit phis qd a pn-
cipio naturae sunt facienda aliqua in ista in quibus
pueri - vertantur et moneantur. qd sunt pueri recte
and per aliquos ludos et p aliquas fabulas licitas ad
vitandum iheriam. Et sunt coherendi a ploratu qd
ppter ploratum retinet pm et angelicum que scdm phm
A. polifacit ad robur corporis. Consequenter videndum
e qualis cura sit habenda de filijs a. a. ano vsq ad
viii circa qd tya su consideranda primo qualiter sit
corpus bene disposita 2º ut habeat voluntate bene ordi-
natam 3º ut habeat intellectum perfectum. Nam a septimo
vsq ad viii annum debent assueti ad maiores labores
et exercitia qd prius. nec in ita forcia sit pº viii annum
scdm phm & polifacit ne subiecti ihermetus impediatur in
2º etia septimo e curandum de ordinatione voluntatis
quia tunc ihermetus corrupiscere nullus habet corrupiscencia
ordinata nisi habeat corrupiscencia refrenatas / et ideo
in eis su corrupiscencia refrenande. hoc fit quod cura
habetur ut sint abstinentes et sobrii veridici et no nimis
ludis ihermetus omnia enim qd agunt agunt nimis. 3º su
instruendi quo ad intellectus. sed quia deficiunt adhuc vsu
romis & habundant in passionibus & corrupiscencia ideo ma-
gis ihermetus circa passionum refrenatione no tamen e
totaliter negligenda informatio ihermetus. unde primo tpo
su instruendi in gramatica et logica et musica quia ma-
gis sunt faciles iste artis. Consequenter qualis cura sit
habenda de pueris a 2º septimo vsq ad 3º tunc at su
pueri assueti ad fortes labores scdm phm. & polifacit ut ad
luctam ut pº 3º septimum possunt assumere militares

Qualis cura sit de eis ha-
benda a. a. anno vsq ad
xiii.

labores 2° sui exercitandi ut habeat bene dispositum appetitu
 maxime circa duo scilicet circa concupiscentias venientium
 et contra elatione extime enim Indupunt perfectius
 habere usum rationis et videtur eis q^d magis debeat posse
 q^d subesse magis et in ista etate ad venia. Incitantur
 q^d prius tangit aut phis. by poli. 3. rationes quare decet
 filios esse subiectos et parentibus obedire. prima e qz
 parentis impar filijs ppter eoz bonu 2° quia ad filij
 venerit ad etate perfectam sciunt dominari et Ideo debet
 dare exemplum alijs filijs sibi obediendi sic ipi fuerint
 obediens. 3° e quia qui vult bene pncipari d^z prius
 subia discere. 4° quia a pny anno Incipiunt habere
 magis perfectu usum rationis et tunc possunt iustum non
 solum in temporalibus sed in omni scia perculativa nam
 in scienca moralis sine politica iuvenes an. 22. annu
 no sunt coites apti ad studendu eo q^d scribitur i. ethi. 4.
 q^d insectator passionu no e sufficiens auditor illis scie
 sed a 22° anno et sup^{er} si iuvenes passiones reffrenant
 et no frequenter passiones effruntur dispositi auditor. Con
 sequenter ostenditur q^d no omnes equali exercendi sunt
 ad labores et alia exercitia. nam cum labor corporalis
 sine exercitatio et consideratio Intellectualis se Impedire
 videantur scdm phis. 6. poli. cum ratio h^{ab} 2° d^o na
 s. quia molles carne bene sunt apti Id^o qz principes
 magis Indiget sensu q^d robore no magis debz exercitari
 In eis circa Intel^{lectu} q^d circa corporales labores qui carnem
 reddunt duram et per consequens Impediunt Intellectu. licet
 s^{ed} reges et principes n^{on} oio debeant ignorare usum armoru
 nec fuge moderatos labores magis tamen debent ee Intenti
 circa consilia. Nam In rege plus valet prudentia q^d arma
 bellica quia tu in armis no possit plus q^d unus homo p
 prudentia pot toti populo pvalere. nam totus populus
 si no sit bene ordinato modicum pot facere. ordinatum ho
 per regis prudentiaz resistit fortiter inimis

Quare decet filios esse sub
 iectos et parentibus obedire

In Rege plus valet pru
 dencia q^d arma bellica

hentes

De cura filiarum

Opportunitas furandi facit furem

Ime insolitum quodammodo est verecundum

Abqz ma vita durare no pos

Consequenter ostendit qualis cura sit de filiabus
 habenda primo ostendemus quot sunt cohi. 1° ne
 vagacione et discursu. 2° ab ocio et locu
 superflua. a vagacione et discursu cohiben
 de sunt propter tria. primum est prope oportunitatem
 malefaciendi. magis prone sunt ad malum q^m viri quia
 sunt debiliores ad resistendum, et ideo cum per discursus
 multe oportunitates occurrat ideo sunt a discursu cohibe
 Nam puerbum q^m oportunitas furandi facit furem. Unde
 phis in rethorica dicit q^o plerumq^m multi male faciunt
 cum possit 2° debent phibey a discursu ne fiant iurare
 unde. nam ome insolitum quodammodo est verecundum.
 Unde quando puella no consueverit videre hominis et ee^{re} cog
 eis verecundantur habere familiaritate et colloquia cum
 eis cum se vagantur et assuescunt cum eis et fiunt eorum
 familiares tollitur ab eis fignm verecundie p^{er} qua^m cohi
 bentur a turpibz. 3° sunt cohibende p^{er} quandam doest^{em}
 qua ex huiusmodi discursu contrahunt. Nam si no p^{er}mit
 tantur disturrere ex hoc quandam siluest^{em} contrahunt
 q^{ue} est optima ad consuandum earum pudicia exemplum
 q^{ue} alibz que q^{uod}am sine consorcio hominum cum eos
 videt fugiunt postq^{uam} ante fuerunt conversata in eis ab ipis
 maxime capiuntur et demerps ipsi suam faciunt volun
 tatem 2° debent se solici ne vivant ociose q^{uod} ondd^{us} via
 3° prima sumitur ex honesto solano. Nam scdm phm. 10.
 ethi. 7 absqz omi delcacione. nra vita durare no pot^{est} 2° 7°
 oz appumere aliqua opera delca^{ta} linta et honesta curaq^{ue} mo
 aliquant^{um} recreentur 2° via sumitur ex vta male solha
 nam quia mulieris maxime puella coiter domi stat et no
 vacat opibz civilibz nec regimine rei pubhce cum mens
 humana nesciat esse ociosa statim cum quis no dat opam
 licit^{as} actionibz vagatur p^{er} illicitas cogitaciones mulieris
 aut propt fragilitate citiq^{ue} trahuntur ad illicita q^{ue} viri
 et citiq^{ue} complent ipas illicitas cogitaciones 3° via sumit^{ur}
 ex fructu qui ex labore consurgit nam mulieres magis se
 possunt dare hanc exercit^{is} quim p^{er} se aliq^{uod} bonu consurgat

opis exterioris vel aliquabona dispositio Interdu 3 dicit puellas
esse taciturnas qd triplia via ostenditur prima suu
ex utim^{te} familiaritate femina enim eo ipso qd est
nimis loquax se reddit familiare et per consequens
contemptibilem Id dicit phis i. pol. q orna^{ne} mulieru
e silentium 2^a via sumit ex vita iugazum na ad
ea sui maxime prone

Ornamentu mulieru est silentiu

Tercia pars huius opusculi de his que faciunt
ad consuetudine domus. phis at i. pol. 2°
omnia organa gubernationis domus o re
duci posse ad distinctione binembre aut
enim quedam esse animata ut possessione mun et iudu
et ^{ta} suppellectilia definentia ad vultate domus et vite.
Acce^{ta} est igitur primo d fuis^{ta} arius. circa qd primo e
ostendendum p ee aliquam similitudine naturalem ut pbat
phis. 2^a via prima sumit similitudo ex rebz suariatis.
nam nunqz aliq multa sedm debitu ordinez efficiunt aliqd
vnum nisi sit ibi ad pdominans ut in melodia aliqua vox
sedm quam regatur et domine et i mixto ad elem s q
mixto competet aliquis motu r aliqs actio ut tira in orbz
mixtis que naturali grana sut. Quare in societate
hominu sit naturalis mixtu ex pluribz hoibus fieret vna
societas nisi eis aliqs pretraretur ut igitur ex pluribz
hominibz fiet vna societas necesse e naturaliter eis aliqnez
predominari 2^a via sumit ex his que videmus in partibz
eiusdem alio qdlibz enim animal in partes essentialis
diuidit in anima et corpus. corpus at est subiectu aie.
at enim no posset se regere et digere. cum q in societate
hominum sint aliqui prudentis et aliqui ignorantis non
est prudentis pdomat ignorantibz q his qui prudentia caret.
Et si dicit q frequenter stulti pdomantur. hoc no accidit
nam sicut in hore pestilente habente aiaz perusam

3 ps bonni opis
de regimine domus

sensualitas magis p^odnatur q^o id sic in politico pesti^o 3° via
sumitur ex comparatione hois ad alia animalia. homo
enim naturalit^{er} domynatur alyis animalib^{us} et bestys
eo q^o per hominu prudentia saluantur quare cum sub
pientes sint bestie et iudicet hominu prudentia non
naturalit^{er} presu^{nt} // 2° via sumit^{ur} ex comparatione viror^{um}
ad feias. videmus enim cum vir prestatior sit femina
ei naturaliter d^o d^o nary. Cum q^o videmus aliq^{os} hoies
respectu aliorum deficere magis a rone q^o muliere
respectu virorum sequitur e^o naturalit^{er} debere subia
Consequenter ostenditur q^o preter fructu naturalem
e^o dare fructu legalem sicut preter ius naturale e^o
dare ius civile siue legale. fructus enim legalis est scdm
q^o vici subiciuntur victorib^{us} Est enim ius legale scdm
q^o recitat phis^o i^o politico supatos in bello fructu victorib^{us}
hoc ad ostendunt triplici via esse congruum. p^o est
ex condicionib^{us} legum quib^{us} sic placuit. 2° ex defen
sione patrie quam habent^{ur} propter emoluntus huiusmodi
cives defendunt vel disponunt. 3° ex salute bellantium
quoru vita ex hoc frequenter suatur vel saluatur. 3° ad
fructus e^o ex conducto quando scilicet vnus homo conduxit
alium vt sibi fruat et hoc e^o necessaria quia multi sunt
qui p^{ro} se noⁿ possunt sua negocia facere qui egent fructu
alieno et tales sunt d^o mercenarij a mercade. 2° aut^{em}
fructus e^o ex virtute et dilone eorum scilicet qui alyis fructu
ex amore boni et hi sunt p^{ro}cipue diligendi quia fructu
p^{ro} bonu honestu qd^o pot^{est} e^o q^o aliud aliud bonu sine
sit vtile siue delectabile. Consequenter ostendendum est
quo modo sint officia iustis committenda circa qd^o p^{ro} est
sciendum q^o sic sunt officia committenda vt resue ibi debitus
ordo iustitandi quodquidem fit maxime si vnq^{ue} idem
officium plurib^{us} committat nisi illi sint sub aliquo vno
eo scdm phis^o i^o politico. q^o aliquo peis fructu multi in

seruitus legalis qualis est

Seruitus ex g^oducto

Seruitus ex virtute
et dilone

In modo sunt officia iustis
committenda

idem officium pluribus non
est committendum

ministres q̄ unus eo q̄ unus credit qd̄ aliis exequa istud
 officium et sic negligit illud exequi per se. unde bene
 dicitur qd̄ ubi est multitudo ubi est confusio nisi illa
 multitudo reducatur ad ad unum / 2° d̄ attendi facultas
 exequendi quod quidem fieri contingit si eides nō comit
 tantum officia plura id est ad hunc pot̄ habere ex his
 q̄ habentur. x. polif. q̄ unus homo nō sufficit ad exe
 quenda plura officia nisi cu domo e ista parua q̄ mag
 possit plura officia exequi. 3° d̄ attendi conditio
 ministrorum que debet esse ut sint fideles et prudentes.
 fideles quantum ad rectitudinem nobilitatis ne defraudet
 que fidelitas cognosci pot̄ ex tempore ut si quis sit pro
 vidus. memor. catus. et circumspectus. Consequet̄
 ostendendum e q̄ providenda sūt iudicia ministris circa
 qd̄. v. sūt attendenda scilicet dñi magnific. ut. s. maior.
 dñs familiam melius iudicat. 2° uniformitas iustan
 rum ut sū vna gradus uniformi iudicatur. qd̄ locuz
 nō habz vbiq̄ 3° est consideranda conditio personarum
 nam nō omnes debent sumptu iudicij quos enim in eadez
 domo sūt milites et scutiferi. 4° consideranda e circa h
 consuetudo patrie. nam omne iudicium videt̄ t̄p̄ et
 iudicium. unde omnes hoies sic ad consuetudines patrie
 afficiunt̄ ut et si turpes sūt eas reputet meliores et pul
 ciores ut plurimum. 5° consideranda e d̄ gentia t̄p̄ et
 s̄p̄m diversitate t̄p̄m diversa habeatur iudicium ubi
 habere possit et a quo Consequet̄ ostendendum e de curia
 tate s̄mencuz s̄mencuz que quidem vide se h̄ere
 ad morum utilitate sic iusti legals ad omem virtute
 nam curialitas est omis virtus moralis et omis pulca
 tudo eig. unde curiales d̄ntur qui habet bonos mores
 dicunt̄ enim curiales qui prompte tribunt moderata dona
 qd̄ e actus liberalitatis qui decet se h̄m in magno s̄p̄m
 qd̄ e actus magnificencie qui nō minus audens vel turpiter
 comedunt quod e actus temperancie qui suis iudicij non

chat̄ eia qd̄ coe e negligi
 solet. C. q̄no et quibz quarta
 paū debeat. l. y. h. vj.

de conditione ministrorum

Quomodo providendi sunt
 ministri quoad iudicium.

Omne iudicium videt̄ turpe
 e iudicium.

de curialitate s̄mencuz

Qui dicunt curiales

inferius molesta qd est actus iusticie quorum vxores n dnt
vel facit iudicium qd est actus castitatis. dz etia qui
curialis in conuersatione si sit aliquis affabilis et ex
ilay vultu recipiat qd est opus affabilitatis. Sumptus
aut hoc nome curialitas a Curia quia illi qui in
vntate in Curia debent habere nobiles mores. Item
quany curialitas sit omis virtus p quamdam ty antho
no^{nas} dnt curiales largi et affabiles quia in domibus
nobilium vbi multi conuersant vigent bona extiora
potissime largitas quantum ad sumptus et affabilitas
quantum ad conuersationes que requiruntur in vna.
Consequenter ostendendum e quate domini se debent
habere erga seruos. debito ante modus habendi se erga
suos in v. consistit nam p sui in paruis officijs po
nendi in quibz si contingat eos bene se habere fidelit^{pndi}
et prudent poterit eis maiora pmiti vel committi. Est
at diligenter considerandum q mores noui ditator et de nouo
ascendendum ad statum altum vt plurimum e sui periculo
scdm qd de 2° reth^o qd aliorum mores nam si p^o officio
ex vili gene sui sumpt dato q videatur in aliquibus officijs
paruis fidelit et prudent rexisse no ty propt h^o assumens
sunt ad officia minus alta sed gradatim et p diuturna tyra
e habenda d ipis experien priusq ascendant ad aliquem
gradu altiore 2° sui p^o in officijs sibi commissio soluitand.
nam reges et principes circa suos suos no debet esse per se
soliciti sed passim per suos fideles eo qd no debent se iure
iustitiae nisi de magnis alijs vero dnt inferiores debent eos
corrigere et docere. 3° conuersandum est cum suis debite
quo loquens phs 2° eth^o dicit q ad humiles decet magna
nimos se habere moderate sed ad eos qui sunt in dignitate
decet magnanimos ostendere se maghos et p^o reges erga
suos debent ostendere se moderatos no magnanimos p^o
qd dicit phs 4° poli^o q persona principis no debet face
opera seueria s^o reuerentia. no ergo decet dnt tam fa

domini se debent hēre
erga seruos et consistit in
quinque

familiaritate esse ut contempnat et non appareat reuerenda per-
 sona nec sit se excellentie ostendere qd appareat omnino
 austerus et onerosus in omnibus enim ut tradit in ethicis
 medium e tenendum. Est aute aduertendum qd qda
 familiaritas e laudabilis in nobile vel ciue que no
 e laudanda in rege decet enim reges et principes minig
 se exhibere no ad ostentacionez sed ne dignitas contemp-
 natur. 1° ostendendum e quomodo dominum debeat
 consilia suis suis communicare. dicebat enim superius
 qd quidam sunt sui naturaliter ut barbari qui indigent
 directione quia sunt quasi bestiales et istis non sunt
 consilia communicanda quia insci et ignari alij sunt
 sui legales et hi magister magis sunt ex timore
 qd ex amore et ideo non e d' ipsis confidendum in tunc
 qd eis reuelentur consilia. Alij sunt sui meritorij qui
 simplici sunt pro mercede et istis etia no sunt
 reuelanda consilia no enim diligunt persona domini
 sed mercedem et ideo pro maior mercede cito reuela-
 rent consilia aduersarijs. Alij sunt qui sunt
 ex amore et his si p diuturnitate temporis probati
 sunt benigni prudentes et fideles possunt apertim secreta
 sed magis et minus sed qd eorum condicio exigit.
 Consequenter ostendendum e qd in mesa tam dominos
 qd suos no decet eloquijs habundare qd duplia via pot
 ostendi prima e qd repugnat ordini naturali. na vna
 queqz res ordinatur ad primum actu. vnde pes vadit
 et oculi videt et no e conuerso. scdm aut phm. 3°
 ana. lingua ad duo opera defuit nature scilicet in gustu
 et loquela et ideo quo sumus in mesa eo qd no est tps
 ordinatu ad loquendum. est multu inconueniens
 loqui. quia tunc lingua no est ordinata ad aliud offi-
 cium nisi ad comedendum 2^a via sumus ex hoc qd contra-
 dicit bonitati moru cum enim vniu habeat hominis pro-
 care ad loquendum si quando sunt in mesa multuz loque-

familiaritas laudabilis in mi-
 lite vel ciue que non est
 laudabilis in Rege.

qd no decet loqui in mesa

vnaqueqz res ordinat
 ad proprium actum

lingua ad duo opa seruit nature
 scilicet in gustu et loquela.

Quali se debent habere dñi
circa organa inanimata
vt edificia etc.

De edificiorum qualia
debent esse.

Non hic in quibus salubritas
aeris consistit.

rentur credi posset q̄ eent eby m̄str̄i que etia tūc nō
debent loqui: quia impeditur ab alijs que deberet
agere. nullus enim simul bene facit duo officia // 2° q̄
quando homo loquitur quōq̄ emittit aliquid de salina
et tūc possz dehonestare mensam, et ferula: // Ostensio
quo modo sunt regenda organa inanimata gubernata domini.
restat ostendere qualiter circa organa inanimata dñi here
se debeant. que sūt edificia possessionis nūm̄ Indu
menta et circa suppellectilia. Primo igitur considerandz
ē de edificijs. Inter alia at que consideranda sūt de
edificijs vt dicit palladius in libro de agricultura est
industria operis vt scilicet edificium scdm̄ persone statum
sit sufficientē firmū. Item temperamentū aeris vt sit
in debito aere collocatum. Tangit autē paludis
p̄b̄m̄ in libro de agricultura causas ex quibz possz
cognoscere et eligere aere salubrem, d^o aut salubritas
tem aeris esse quō est liber a valibz infimis et conclu
sis montibz. quia propt̄ circumstantia montium aer
ē ibi grossus. sic enim p̄maginay debemz. quia sic
aqua currens ē sanior q̄ aqua stans eo q̄ aque stan
tes vt plurimum ingrossantur et putrescunt sic aer re
clusus in montibz eo q̄ nō h̄t liberū recessum ingrossat
et corripit // 2° providendū ē vt locus in quo edifican
dum ē sit a nebularum tenebris absolutus. Nam in ali
quibz locis vel p̄t paludes vel p̄t aliq̄ aliud magis ob
tenebrat aer q̄ in alijs locis que propt̄ nebulas et vapo
res ascendens ingrossant // 3° q̄ providendū ē quo ad
aere consideratio habitatorū et enim ad edificare vo
lunt alicui considerandū ē si habitatoris sūt sanū
si habet bonū colorem si bonū visum si clarū vocem q̄
si nō signū ē nō bonū aeris Considerandū est etiam
circa edificia salubritas aquarū. aqua enim scdm̄
p̄b̄m̄ ē valde v̄y et necessaria vite et p̄dō considerandū

Homo quo loquitur
quōq̄ emittit aliquid
de salina

est q̄ edificium nō sit situz nisi in loco ubi ē habundantia
 bonē aq̄e. Tangit at̄ pallidus libro de agricultura. v. per que aqua cognoscitur salubris ee.
 primum ē ut a paludibus nō deruetur. 2^m ne aqua
 suat originem a metallorum venis quā ibi sunt
 admittit aliquē putredies 3^m ē si est coloris p̄p̄riū
 at̄ nō ē salubris: nam infectio coloris aq̄e infectio
 nem ostendit // 4^m est ne habeat in alium odorem
 vel vapore 5^m ne aliquis hūm̄ infiderat nā tra
 hūm̄osa et lūosa sana esse nō pot̄ et idō aq̄ habet
 corrumpere. sed quia contingit quōz nos decipi etiā
 his signis id adducit pallidus a signis. S. s. ut con
 sideretur dispositio corporum utentium istis aquis.
 Est igitur considerandum: s. dentes et gingivae. s. utrum
 istis aquis sit pure s. habeat utentes sana capi s. vent
 et latera et viscera atq̄ renes ne vllō dolore vexet
 nam ex aquarū malicia omnia hec mala vel aliqua consueverunt
 accidere. si aut aqua salubris deficiat faciendū est cisterna
 sedm̄ paludum et implenda de aquis pluvialibus nā aqua
 pluvialis quasi omnibz antefertur quia propter niubium ē
 multū defalcata et subtiliata. Sūt at̄ in cisterna pisces
 fluminales apponedi ut eorum natatu aqua stans aliquatū
 movea. Ultimo considerandum ē dispositio vniūsi circa
 qd̄ sūt 3 attendenda. s. consideratio condicio celestis ut si
 yeme debita claritate illustrē et in state imoderato ca
 lore opp̄mā que vitatur si edificium sedm̄ suam parte am
 pliore respiciat oriens yemale tūc enim q̄ in yeme op
 posituz sit soli debita claritate illustrabitur et calore ali
 quo calefiet inestate aut eo q̄ oblique respiciā a sole ha
 bebūt calore temperatuz nā semp̄ radij obliquis minore
 calore genat q̄ recti 2° vte directi // 2° attendenda est
 diversitas ventoz in edificio et hoc q̄ ad diversitate
 cameraz nā ventz septentrionalis eo q̄ purior est
 aerem facit salubriorem semp̄ tps ē vniū in quobus

Quinque requiruntur
 de aqua salubri.

niubium decoctione

Qualz debent edificia
 situm

magis infirmatur et hoc edificande sunt carne ad septentriones
que est ventus purus et frigidus 3. quatum ad ordines
vniuersi e consideranda terrarum dispositio vt in tali
loco edificia constuant vbi pomeria et vineyarda possit
sibi esse comoda aspectus enim eorum et ambulatio
p ea confert ad sanitatem. Essent etiam alia parti
cularia da circa edificia vt qualis debet ee cella vna
ya quidebet esse frigida obscura et apposita septentrionem
debet esse longe ab aquis vt a cysterijs et a fluminibus
a stabulo fimo et sterquilinis sic etiam quedam parti
culares condiciones edificiorum distinguende sunt. sed
quia talia sunt nimis periculosa summo. Dico d' edifi
cys dicendum e de possessionibus et primo ostendendum
q possessio e hominis quodam modo naturalis et hoc ostende
tripliciter primo ex necessitate nature et vite. si homines em
naturaliter viuunt oz ee naturalia que sunt vite necessaria
2o hoc ostendit ex dignitate humana nam co ipso q
homo e creatura dei dignissima respectu sensibulum
et corporalium habet naturale dominium sup ipa. vnde
philos i poliz v. p' dicitur esse talium naturale aut
q homi ad bestias iustum bellum eo enim ipso q sunt
sub eius dominio vt ponitur in principio gen. si resu
gunt obedire iuste p' tu eis bellare. 3o dicitur dupliciter
ostenditur ex actioe nature nam si natura no deficit alijs
animalibus in necessarijs multo magis nature hois vt humane
in debito nutrimento. Videmus enim q in anima
libus facientibus oua natura sic ordinant vt sit i ouis
album et rubrum album quidem ad auis generationem
et pductionem rubrum vero ad nutrimentum naturale
igitur e hominis habere possessionem saltem q ad usum
consequenter ostenditur q utile e in vita politica que
libz gaudere possessionibus proprijs rebus stantibus vt iure.
si enim no haberent homines appetitum inordinatum
et corruptum et no eent p' ad malum vtilis eet eos esse co
munes. Nam scdm boetium eor magis elucescit. sed quia

De possessionibus
Possessio e hominis quodam
modo naturalis.

Vtile e in vita politica gaudere
possessionibus proprijs.

sensus hominis prout sit ad malum ab adestencia sua id est
 est. Unde triplex via potest ostendi. qd utile est hominibus
 possessione non esse communes prima via sumitur a remo-
 cione iherie si enim possessiones eent communes. vng aliter
 dimitteret labores cogitans qd alius laboraret. 2^a via sumit
 ex remotione litigij. ut plurimum enim consurgit lites
 in participantis aliquid commune. Videmus enim ipas fies
 ex eodem parte gentis in quos scdm phm in ethias
 est amicitia naturalis ut plurimum bellare aduicem.
 Unde viuunt vng quia vng alit vult expendere qd alius.
 3^a via sumitur ex remotione inordinacionis et confusio-
 nis scdm phm s^o poli. si accideret si ciues no haberent
 possessione proprie sicut accidit cum aliquid pluribus iustis
 committit. tunc enim quibus retrahit se sperans impletum
 qd madatur. propter quod sequitur confusio. Conseq.
 quomodo ostenditur quomodo sit vtendum rebus exterioribus
 et quibz modis licitus sit distinguunt aut phm i. poli. 2^a
 2^a modos viuendi ex quibus combinatis resultant alij
 modi. Cum enim multiplex sit vita scilicet pastoralis
 venatica pastoralis et furatua contingit aut alios mo-
 dos obuiare quidem pastoralis i. agricultura ut ex anima-
 libz domesticis magis qd venacione. quidam pastoralis
 et piscacione quidam venacione et furacione quidam aut
 ex omnibus. horum autem modorum modus furatius e omnino
 illicitus. Alij autem modi put esse liciti aduertendum tamen
 qd vident velle phm qd no solum hoies ad bestias e iustum
 bellum p^o qd de eis pot viuere. sed etia ad homines
 barbaros i. ad hoies siluestres qui ab usu rationis deficiunt
 e iustum bellum quia deficiunt ratione naturali debet subesse
 homini qui pollet prudentia. vident enim velle qd sapiens
 naturali dominatur insipientibus et qd habz homo cont
 eos iustum bellum si eis noluit ee subiecti vnde no plim
 licitum e bona eorum amperere s^o etiam personas. Con-
 sequenter ostendendum qd hoies no debet appetere infinitas

ut plurimum enim consurgunt
 lites in participantis aliquid
 commune

Quomodo sit vtendum
 rebus exterioribus

quidam

enim

De no debent hoies appetere
 infinitas possessiones

possessions communis aut videtur hominis circa delinquere.
Assignat autem philosophus duplicem causam quare cupiditas
divitiarum est infinita. prima via est ex inordinacione
vite homines enim secundum cum student circa bene vivere
non querunt possessiones et divinas infinitas, bene autem
vivere est vivere virtuose. homines vero qui non vivunt
virtuose vivere sed totum studium eorum est ut vivant secundum
corporis voluntatem cum propter divitias quilibet credat hoc
posse consequi in talibus non sanatur. 2^a via cum affigitur
ex falsa existimacione finis nam ut distinguit philosophus
1° politice aliter appetit finis aliter illa que sunt ad finem
nam finis appetitur in infinitum ea vero que sunt ad finem
appetuntur secundum modum et mensuram. finis medicina est
sanitas vel sanare et si finis daret de potione sicut est
finis desideratus nunquam posset sanitate induci tanta pro
porione possit deficere sed potionem appetit secundum mensuram
dare sanitatis. Ceterum ergo homines habent falsam existimacionem
de fine et putant finem in divitiis esse ponentes
pro fine finem eas appetunt sed quid ad gubernatorem domus
pertinet non appetet divitias in infinitum duplici via. unde
prima via sumitur ex similitudine qua habet proportio
ad naturam. videmus enim naturam non sollicitam circa
cibum infinitum. sed tamen appetit nutrimento quod requirit
animal nutriendum. unde ad nutrimentum pulli in ovo
non apponit infinitum rubrum sed quantum sufficit ad
nutriendum pullum. sic in mulieribus de lacte ad primum
nutriendum. Cum igitur vivere ordinetur ad nutrime-
tum hominum et ad sufficientem vite gubernator domus debet
appetere possessiones sufficientes et non infinitas. 2^a via
ad hoc ostendendum sumitur ex similitudine qua habet
ars gubernativa domus cum aliis artibus nam possessiones
sunt quedam ornamenta artis et gubernationis domus

Sicut in aere et malleus sunt orna^{ta} et materia artis fabrici. nulla
autem ars ut ait philosophus in politica. habet orna^{ta} infinita ergo
nec gubernata debet querere possessionem infinitam. Viso
quomodo gubernator debet se habere circa edifficia et
possessiones nunc restat quomodo se debet habere circa
diuitias et a suppellectilia. Et primo videndum est
quod quot sunt species commutationum. Circa quod sciendum
est si considerantur. Ita philosophus in politica. omnes commutatio-
nes quasi ad tres genera reducuntur. quarum una est rerum ad
res et frumentum ad vinum vel ad ordinem vel ad aliquod
suppellectilium adiungere. Alia est rerum ad numismata
vel e converso. Tercia est commutatio numismatis ad numismata
ut cum denarii argentei commutantur in auro vel e converso
vel cum numismata regionis vnius commutantur in nu-
mismata alterius regionis. Ut autem sciamus quomodo
huiusmodi commutationes inueniuntur sunt. sciendum quod si esset
in vniuerso nisi civitas domus que est prima civitas
nulla commutatio esset necessaria. nam in domo dominatur
pater familias cuius est providere omnibus existentibus in
in domo eiusdem aut ad se non est emptio nec venditio
nec commutatio. Unde philosophus in politica dicit quod in prima civitate
quod est domus magna est nullum esse opus commutationis quod propter civitates
aliquas est commutatio inuenta. sunt autem civitates alie vel
civitas vni vel civitas civitatis vel regis vel principis vel
diversarum provinciarum. Aliquo autem necessaria vite non inue-
niuntur in toto vno regno propter quod oportet aliquos dis-
currere per diversas partes ad querendum necessaria vite propter
emptum diversum aspectum siderum et plenitudo in ali-
quibus habundat partes calide in quibus deficient partes
frigide et e converso et sic diversis viciis et civitatibus non
solum oportet homines vnius vici vel vnius civitatis commercium
adiungere et vnius regni et vnius provincie sed etiam diversorum
viciorum civitatum regnorum et provinciarum. per has civitates
introducere sunt. iste. 3° species commutationum nam et si ad
civitatem vni vel civitatis aliquo modo sufficeret

Quomodo se debz habere circa
diuitias et alia suppellectilia

Quot sunt species commutationum

Triplex genus commutationum

Quare inueniuntur commutationes

commutatio rerum ad res tamen ad communitate totius
 regni necessaria e commutatio rerum ad denarios eo q
 res de leui no possunt transferri rursus licet vitati to
 eius regni sufficeret commutatio que e rerum ad dena
 rios vel e converso tamen propter communitate diversor
 regnorum et principarum oportuit introduci no solum
 commutatione rerum ad res vel rerum ad denarios s
 etia denarior ad denarios oportuit invenire aliquo
 modum commutacionis quod esset portabile et qd esset
 pulchrum et utile pro quo inveniri possent vite ne
 cessaria et huiusmodi sicut aurum et argentum que res
 metallis sunt pulchiores et meliores et hono^{ura} pmo
 s^o pmo pmo sunt commutationes res ad metalla 2°
 pondera et volentes habere tm unum oportuit dare
 tantum argenti vel auri vel alterius metalli ut tunc pla
 cebat regibus et populis instituire sed quia difficile
 in omni empore et venditione semp ponderare metal
 la et ipis metallis ponderatis pmo per iurios
 legis latore scriptus fuit aliquod signum publicum
 p cuius inspectione quanti ponderis et valoris esset
 sciretur et hoc modo fuit unctus denarius vel numis
 ma. Consequenter videndum e quot sunt spes pecu
 niarie et que illarum laudabil et que vituperabil. dis
 tinguit aut phis 3 poli². 1° spes pecuniarie s. naturale
 campsoyiam obolasticam et chaos r in usuram. his em
 2° modis consuevit pecunia possideri multitudo pmo pma
 igitur spes dicit² et quasi naturalis que fit ex eo q res
 naturales in pecuniis commutantur ut vinum et granum
 in dyos 2° spes dz campsoyia. hec aut scdm phm
 primo poli² forte primito casu et simplex fuit unctura
 sed deinde p experientiam iam est artificialis effra. quodlibz
 enim numisma proprie loquendo p se plg valet in pro
 pria regione. Acciderat g q forte aliquis haberet aliqd
 numisma qd no multum appria in regione sua eo qd
 no eet ppa illi regionis. talibz g casu euntibz ad regions
 alias quibz illa numismata erant ppa et portantibz

Quot sunt species pecuniarie
 et sunt quatuor

Prima species que dicit naturalis
 Secunda species dicit campsoyia

artificialis

ea accidit eos plus recipere pro numismatibus quam in partibus propriis propter quod casu campsoya usu sunt sed ex hoc casu sumpsit originem ut postea homines artificialiter consideraret quot numismata in quibus partibus extenduntur et illuc ea defferentis arte campsoya vterentur. hec autem ars campsoya naturalis dici non potest debet quia a rebus naturalibus non incipit nec ad naturalia terminatur in ea secundum philosophum. i. polit. denarius est deus et etiam principium et finis incipit enim a denario quem dat et terminatur ad denarium quem recipit. et species permanere est obolastica vel ponderis exco que forte sic fuit iuncta nam sicut massa metalli in denarios dividit et imprimitur ibi signum publicum sic aliquo necesse est ut propter usum fienda vel propter aliud a denario resolvanter in massa. accidit ergo forte ex totidem denariis unum confici massam maiore ponderis ex quo casu ars sumpsit originem ut omnes denarii ponderarentur et qui erant maiore ponderis resolvanter in massam aliam expendarentur et ex hoc haberet lucrum et massa ars vero ista obolastica sui ponderis exco excessu ponderis quo iunctur in quibusdam denariis sumpsit originem. et species permanere de chatos quod in latino idem sonat quod partus. videtur autem hec ars perire deus quod nos communiter nomine appellamus usura. nunquam enim aliqua crescat in se nisi per partum et generationem ut si quis habet decem oves postea in capite annu habet xx. et hoc quia iste generavit et peperit. sic si quis ex x. denariis vult post aliud tempus habere xx. vult quod illi denarii generent et partant quod plane est usura. ideo vocatur recte usura ut patet. Hanc autem species secundum philosophum in polit. pla prima quod est quasi yconus est naturalis et laudat. alie vero tunc secundum ipsum vituperantur. nam omnes artes que a denario incipit et ad denarios terminantur. quod videtur in denariis ponere finem et quia hec faciunt a te secundum philosophum ideo sunt vituperabiles. quicquid autem sit de campsoya et obolastica usura similiter est vituperabile quod et via ostenditur. prima est quia est contra naturam partem parere quod proprie est naturalium

3 dicit obolastica

quam Quarta dicit chatos sine usura.

et no artificialium // 2^a via sumit ex hoc noie usura qd quasi
idem e qd rapine usus in usura enim usus reperitur et usu
ratur quia vel idem venditur. bis vel venditur. ubi usus qui
no e fructus. ad cuius evidenciam e sciendum qd alig sit usus. 1°
et a res ut aliud e domus et aliud usus domus. habitatio
in ea in aliquibus tunc unum concessio usus rei pot separ
la concessione. de usus licet e in aliquibus rebz pot concedi
usus rei absqz hoc qd concedatur. ba eius. et pot inde accipi
pensio. dato qd res illa in nullo detrahe sed ubi no potest
concedi usz absqz concessione. de de tali usu no e pensio
aliqua accipienda. qd si accipia usura. h. rapina usus
e. Cum igit usus domus sit domus inhabitare et non
sit domus alienare possessione domus pot concedere usum
domus. absqz hoc qd concedat ba domus. quia cuius
e ba eius e usus et ideo pot quis vendere usum domus
absqz iniuria alieni. in denariis aut no e sic nam usus
propus denariorum e expendere et alienare denarios nisi
ergo pot concedi usus denarij nisi concedat ba eius. cum
ad talem usum oporteat talem ba alienare. quia igitur
accidens dependet a ba et usus ex ipa re sumit origine
bene dicitur est qd cuius e ba eius e usus et ideo concedens
usum denarij concedit etia ba pro usu no pot pensione
accipere. quia iam usus eius fructus e alienus et ideo pensio
et utilitas eius ad alium pertinet. Advertendum tamen
q p polit. aut phis. q duplex e usus rei. unus proprius
et alius no proprius. usus proprius denarij e ipm expen
dere et alienare. usus no proprius e apparenna. quedam
quidam enim ostendunt et mutuat pniaz vel denarios
no ad expendendo sed ad appendum ut. s. diuites
videantur. De usu s. proprio denarij no pot accipi pen
sio absqz usura quia talis usus concedi no pot absqz concessio
ne. sed de usu no proprio ut cu quis prestat bancharo
pniaz ut dices appareat quia concedit usum absqz eo q
concedit ba in rebz aut alijs conuenit e contrario. q

contingit

Duplex e usus rei scdm phm

Not hic de usu rei

usus proprius potest concedi absque eo quod ipsa concedatur ut in domo
 datur ad pensionem usus non proprius non potest locari absque
 usura si quis eum domum venderet vel committeret quod non
 est proprius eius usus dato quod non statim pretium recipere si ipse
 usum domus vellet utilitorem pretium recipere usuram
 committeret quia non iam usus spectaret ad ipsum. Consequenter
 videndum est quot sunt modi lucrandi pretium circa quod est scilicet
 quod philosophus circa fine in politica distinguit diversos modos quibus
 inanimata acquiruntur convenient enim hoc fieri. v.
 modis quarum una de possessione que provenit ex pos-
 sessione fructu. hoc autem convenient si sciatur que in quibus
 partibus habentur. In una enim regione magis fructificat
 vnum semine quam aliud et vnum animal quam aliud. 2us est
 mercatoria cum quis per mare vel per terram mercationes
 deferat vel assiduam deferentibus. ista autem secundum philosophum dicitur
 in 3. partes scilicet in nauticam et ponderis portativam et
 assiduam. 3us est mercenarius vel conductus ut cum quis
 mercede vel precio conductus ad opatur. 4us est expimetat
 hoc enim particularium est cum quis nonit particularia
 facta aliquorum quibus pretium solent lucrari de scire lucra-
 tivam expimetatales recitat enim philosophus duo particularia
 gesta quibus sunt acquisita. primum est quod fecerit tales vnum
 de vii. sapientibus qui primo philosophum ceperunt ipse enim cum
 esset pauper et ei imperare a multis cum philosopharet
 et ad quid sibi valet sua philosophia: ipse non denariorum cupidus
 sed ut ostenderet quod facile esset philosophum ducere si circa huius
 lucra gereret. vidit per astrologiam suam futura esse oli-
 varum copia. invitata ergo sibi pretia et dato arabone e
 ducatur pro eo quod nemo poterat vendere oleum nisi ipse
 et quia erat ei oleum in magna copia. 2us expimen-
 tum fuit quod vnum emit totum ferrum mundum et quia
 ipse solus ferrum vendebat lucrabatur pretium ut volebat
 In cetera enim augencia dicitur secundum philosophum est mono-
 polia venditione facere vnum solum. 4us via artificia
 quando quis per artem quam exercet lucratur.

Quing sunt modi lucrandi
pretium

contingit

contingit

Tercius liber de vita poli.

Tria bona consequuntur hoies
ex vita civilis sine politica

eterminata materia secunda libri nunc de ma-
teria tertia libri que est de vita politica est
agendum et primo ostendetur que bona ho-
mines consequuntur ex vita civilis sine poli-
tica.

Sunt ante hec tria scilicet vivere sufficienter vivere virtuosè
vivere ipse enim homo ut homo est hec vivere politica quia
est animal sociale animal est enim a homine peior et
sic est agrestis a homine melior et sic quasi divinus. 2º ex
civilitate hominis consequuntur sufficienter vivere nam in una
domo vel in uno vico non reperiuntur ad sufficienter vivere necessaria
et hoc oportet civitate esse. 3º ex constitutione civitatis
consequitur homo vivere virtuosè scilicet secundum leges nam civitas
sine lege stare non potest. Consequenter ostenditur quod homo na-
turaliter est animal civile. Circa quod est advertendum quod duplex
est naturale uno modo id quod sit alicui competat quod ad contrarium
eius assuescere non potest ut ignis ferri sursum et lapidi deorsum
2º modo id quod habet quandam naturalem abitudine ad aliqua
pagendum quodammodo possit assuescere ad contrarium eius ut ho-
minum ad vivendum civiliter et hominum esse dextrum quibus
ex aliqua parte possit esse sinistrum. cum igitur homo iuxta
naturem habeat ad hunc modum. Tangit igitur philosophus 3.º p.
que convenient hominibus non vivere civiliter. primum est fortuna
ut quia minus pauperes sunt non possunt in Civitate habitare.
2º est nimia divitas quia sic habent alicui voluntatem per-
versam quod nequeunt in Civitate habitare sed inde exeunt
civitates ut habitant in desertis ut contemplationem et orationem
liberius possunt vacare. Consequenter ostenditur est utile
Civitati habere civitatem regum. licet enim ad sufficienter
vite civilis sufficiat quod civitas sit habundans et sit sita
quod facti possit habere vite necessaria ut pectura vel naviga-
tione utile tamen est esse plures Civitates in regno
ut si guerram habeat cum aliquo possint habere adjuvante
necessaria ut in quo deficiat una habeat in alia. Item ratione
patis fovende ut si cives unius Civitatis inquirantur

divinus

Duplex naturale

contingit

Civibus alterius Civitatis civiliter possit de eis fieri iusti-
 cia sine guerra. Tribus modis aut potest regnum constitui.
 primus modus est naturalis quando multi multiplicant
 homines quia non possunt omnes simul esse ut eo modo
 sunt in diversis civitatibus quod in una vel quia nequeunt
 stare cum uno domino. 2° modus est quo diverse civitates
 constituent sibi unum regem pacem licet non traxerint origine
 a se junctam. 3° modus est per tyrannidem. videlicet
 cum unus per potentiam sibi subiecit multas terras eodem
 modo fit civitas ex diversis vicis. Consequenter
 ostendendum quo diversi diversimode ordinauerunt
 Civitatem grecorum et primo quo modo sociatis et plato
 dixerunt Civitatem ordinandam esse. Detrahendo enim
 isti de civitate Civitatis. v. posuerunt primum e quod dixerunt
 Civitatem esse potissime unam quia quanto plus ad vir-
 tutes accedit tanto plus appropinquat ad bonitatem.
 hoc aut stare non potest quia si essent omnes conformes
 tunc non esset diversitas officiorum. 2° est quod dixerunt
 civibus debere omnia esse communia eo quod tunc cessaret discordia
 que est propter meum et tuum tunc etiam quibus haberet
 amore ad omnes cum vxor et filij essent communes. hoc
 aut stare non potest quia tunc maiora essent litigia sicut
 videmus inter fratres propter communitate possessionum qui-
 bus unus alio modo utitur quam vellet alius. Item quia
 unus civis qui iudicaret se alio maiore plus vellet herere
 contra voluntatem alterius non esset etiam maior amor propter
 uxorem et filiorum communitatem nam unusquisque appro-
 priaret sibi filium suum magis similem sibi. Item maior
 est dilectio ubi est modica conjunctio et certa quam ubi magna
 et iuncta ut inter patrem et nepotem quam inter patrem
 et filium que dubitat esse suam ex tali etiam communi-
 tate iniqua maiora sequuntur quam ex prima ubi est
 purior consanguinitas contingens propter ignorantiam
 2° est vilificatio nobilium qui non tractarentur ut nobiles

Tribus modis potest regnum
 constitui

Quomodo est civitas ordi-
 nanda

De communi

quia non discerneret a viribus ² est uti ^m filiorum nam amor
 duorum vel trium filiorum non posset reddere multitudinem
 multum placabilem sicut modicum. s. mellis non dulcorat
 multam aquam // ² est multa incompantia nam viro ha-
 bentur viram vixem difficile e se tempore. a coitu quan-
 to magis si multis haberet quaz. quolibz vocaret ad ve-
 nerem et ad coitu. Item consequerentur multa homodia
 cum eadem a multis concupisceretur. 3. ponit socrates
 et plato mulieres esse instruendas in arte bellica quod quidem
 est inconueniens triplici ratione. primo quia in bello sunt necessaria
 industria animositas et robur. que ² deficiunt in mulieribus.
 nam mulierum conuulsum est humilissimum sicut etiam timor
 et propter fugiditatez ² sunt imbecilles corpore // ² ponit
 socrates semper eosdem debere esse principes in civitatibus
 quod h sit inconueniens triplici via ostenditur. prima via
 sumitur ex parte regie maiestatis nam si se eisdem dare
 regnum. alij suuidentis posset seditione mouere rex enim
 paucos habet amicos quia paucos honorat // ² via sumitur
 ex parte subditorum ut enim dicitur 4° eth. ² principatus
 probat virum. plura enim habet princeps opay qz psona
 priuata in quibus probat eius sufficientia vtile enim esset
 plures in talibus promouere ² via sumitur ex parte vitande
 iniurias multas enim iniurias faceret rectoris si eent ppetui
 quas non auderet facere cum cogitaret qz proximo erat equalis
 aliquo // ² ponit socrates civitates debere habere quinqz
 s. principes consiliarios bellatores artifices et agricolas
 volebat bellatores esse p se ad hoc qz ipsi bellarent soli qd est in-
 conueniens quia naturale e qualibz ptem pro toto se expo-
 nere et melius e habere multos bellatores qz paucos. oia
 aut dita a Socrate bene pnti et moliter fuit enim pal-
 consequentem ponenda e opinio cuiusdam phi qui dictus est
 fellens circa ordinatione civitatis. ponebat aut possessiones
 esse equales ad hoc sequeretur duplex inconueniens primum
 est qz causa vna cuius habeat aliquis non ut paucos. vna erit

Mulieres non sunt pro arte
 bellica propter tria:
 No qd ² natura in deo:

Opinio fellens cuiusdam
 phi de ordinatione
 civitatis.

divus et alter valde paup et sic possessiones erunt inaequales quia
vna possessio dividitur in multos filios et alteris integra re
manebit 2^m ex parte iuniorum iuniorum nam boni filii
p potentia auferret impotentis possessiones et etiam illis qui
filios no habet. Consequenter ponenda e opinio ypodorpi
ponit aut. b. nota scdm ipi ordia civitatis. primo enim
posuit multitudinem civium et distinctiones eorum. dicit
q in Civitate debent esse quinqz milia hominum quos disti
xit in tres ptes. scilz in bellatores artifices et agricolas
volebat enim bellatores debere arma et no terra. agricolas
aut terra et no arma artifices nec terra nec arma. 2°
detinuit dionem possessionum ut dicit e declaras q agri dimidi
debet in tres partes quarum duo vna desinebat cultura alia bella
et 3^a agricolis. nam artifices de arte vivere deberet. 2° dimi
debat iuniorum in 3. parts. s. p notum reale personale et vni
pale. 3° dividebat pretoria. vna enim posuit in quo dis
cernerentur cause. a vero supis ad quos fieret appellaciones
4° ordinavit modum iudicandi ut scilz in vtroqz pretorio
fieret iudicia su colloce iudicium fut se. s. quilibet iudex
cogitaret fut se et in scriptis perduceret phus aut 3° polie
assignat rationem huius credebat enim ypodorpi. q si iudices
eent iura astuti ut diceret ad sententiam forte errarent
dicendo hoc cora alijs pte timore. hoc aut dupliciter pot
improbare. primo q sequitur magis periculum errandi
h in enim magis et raris pueritur iudices si sibi possunt
loqui ad iudicem private q si publice sibi loquerentur.
vnde phus iuniorum q in quibusdam bonis politicis eorum
statuitur. scilz q iudices possunt loqui ad iudicem no in
private sed in publico. cuius defuit dicit modus. quia
in aliquibus iudicijs oportet habere rationem ad iudicem.
si iudices discordaret oporteret enim tunc videre civem
sententia esset tenenda. 5. statuit ypodorpi quasdam
leges tangentes diversa genera personar. pma tangebatur
sapientes. fuit enim hec lex ut quicunqz iuniorum.

Alia opinio de ordinacone
civitatis qm ponit. 6. m.

aliqui qui eēt expediens Civitati q̄ ei tribuere debitus
honor. sed ad hoc sequeretur continua mutatio legum
q̄ eēt valde periculosum quia leges magnam habent
efficacia ex diuturnitate temporis 2^a lex fuit q̄ filij
eorū qui morerentur pro defensione patrie et bono civi-
tatis acciperet cibum d' erario communij civium 3. lex
fuit q̄ totus populus eligeret principem q̄ cum videtur
inconveniens quia cum bellatores qui habent arma cent
cetis potentiores semp̄ habuissent principem ad votum 4.
lex fuit ut princeps principalem curam haberet d' rebus
civitatis et de peregrinis et orphans.

incipit 2^a pars libri de regi-
mine civitatis.
2^a sunt nota ad regimen
Civitatis.

Sequitur secunda pars huius libri d' regimine
civitatis. sunt autem 2^a nota ad regimen
Civitatis scdm̄ phm̄ 3. poli². s. princeps
consilium pretorium populus hec̄ ut sunt
necessaria tempore pacis. nam oportet leges esse in civitate
ad h̄ aut ut p̄ leges nota gubernatio habeat. 2^a requi-
runtur. primum ut leges p̄ sapientiam sint bene ordinate q̄
pertinet ad consilium. 2^m q̄ bene fiant q̄ pertinet ad p̄m̄
3^m e bene iudicare scdm̄ eas q̄ pertinet ad iudicium sine ad
iudices. 4^a e bene custodire eas p̄ civilem potentiam q̄
pertinet ad principem. Consequenter videndum e quot
sunt spes principatum et qui illorum sint boni et qui mali
Circā qd̄ est sciendum q̄ arist. 3. poli² distinguit 6. genera
principatum. quorū 3. sunt boni 3. mali. nam reg^m aristotica
et politica sunt boni. Tyrannides obligatoria et demotica
sunt mali. Est autem duplex bonum. s. commune et p̄m̄
si in regimine et principatu intendat bonum commune
sic e bonum. si p̄m̄ sic e peruersum. hoc enim modo scdm̄
phm̄ possumus habere sufficientia principatum. Nam in
Civitate vel gente domynatur vnḡ vel pauci vel multi.
Si vnḡ vel intendit bonum commune et subditorū et sic

Quod sunt species principatum

dicitur regimine vel monarchia. aut bonum principatum cum
 oppressione subditorum et sic e tyrannides. si aut civitas
 regatur p paucos vt roma efficiente senatu anteqz senatus
 eligeretur regeretur populo romano. 12. viris bonis et ap
 probatis. Si aut regatur p paucos. aut illi pauci su
 boni et desiderant bonum commune. tunc ille principatus
 de aristotia qd idem e q principatus bonus. Inde etiam
 venit vt maiores in populo. et qui debent populum re
 gere vocarentur optimates. quia obtinere debet ee qui alijs
 preesse desiderat si illi pauci no sut virtuosus nec bonum
 commune desiderat s p pro lucro intendat hinc p principatus
 obligantia dicit q idem q principatus dicitur 3. possit
 distingui principatus eo q in civitate multi dicitur
 vt totus populus cum requiratur consensus populi iusta
 tutis condendis et potestatibz eligendis et alijs multis.
 licet enim semp vocet ibi potestas magis tñ ibi dicitur
 populus q potestas eo q totus populus est enim eligere et
 corrigere et statuta condere que no habet transgredi co
 nitionis. Iustaly s intendit vel boni omnium. s puerorū, p auroz
 et magis et sic vocat omnium nomine politica qd no habet
 p p m possit ante vocay gubernano populi. si aut no inven
 datur boni omnium sedm suū statum eo q voluit dimitte
 tyrannice opprimere alios vocatur demotia vt pot vocay
 conditio populi. // Consequens ostenditur q melius e civitati
 vt regno regi vno q pluribus qd ostenditur. 1. e. via prima
 via sumy ex unitate et pace que debet intendi in regno z
 civitate tanqz fit magis ante repem pau et vntas
 si dicitur vno q plures p se loquendo vero si plures
 dicitur quo sunt vni multo magis si vno principat.
 quia si plures sut vni possit facile dicitur. 2. via sumy
 ex civit pō. virtus enim q est magis unita tanto fortior
 est vt trahens nane nisi vntat. id pnt eam trahere
 et pō si bona civit pō que e in multis vntat in vno
 principe efficacior est // 2. via sumitur ex his q videmus

Melius est civitati vel
 regno regi vno q pluribus

92

in natura ubi unus est regimine naturale semper est ad
 unum reductio ut omnis virtus in animalibus reductur ad
 cor. cum ergo natura ordinate procedat magis est ordina-
 tum regimine unius quam plurium et paucorum quam multorum
 quod magis ad unitatem reductur. Et via sumitur ex his
 quod experimeto videmus in regimibus civitatum. experiti
 enim sumus civitates et provincias non existentes
 sub uno principe magis quereis et discordie molestas
 Consequentur adducuntur rationes quibus videtur quod melius
 regnantur civitates et regna per plures quam unum cum
 sine solibus vi enim. primo. 3. rationes ad hoc
 adducere quas debet habere princeps. prima est perspicua
 civitas ratione plures enim plus possunt videre quam unus.
 2. sumitur a recta intentione nam plures intendunt multum
 ad bonum eorum quam unus. plura enim bona propria faciunt
 quodammodo bonum commune. 3. via sumitur a stabilitate
 que in principe esse debet enim princeps esse stabilis.
 maior autem stabilitas est in pluribus quam in uno. Ad solas istarum
 rationum est sciendum quod melius videntur plures quam unus et
 citius corrumpitur unus quam plures et citius deijcit unus
 ab intentione recta quam plures. Ideo si unus sit princeps
 et non plures in regno illo secundum philosophum 3. politice debet sibi
 associare plures sapientes ut habeat multos oculos.
 et multos bonos et virtuosos qui habeat intentiones rectas
 ut eius intentione dirigant. nam si rex recte dominari
 desiderat sequitur consilium iustorum qui recta habet inten-
 tionem. 3. debet sibi associare viros constantes et fortes et
 firmos ut per eos habeat stabilitatem et immobilitatem et tunc
 erunt in rege et regno omnia bona. Nam in regno erit
 unitas propter unitatem unitatis et in rege erit. 3. propter
 propter societatem debitam. Consequentur ostenditur quod me-
 lius est esse in regnum per successionem heredum et filiorum
 quam per electionem. licet enim absolute loquendo melius sit
 habere principes per electionem quam per successionem. quia si
 tale regnum est per electionem non videtur esse expeditum

rationes quibus h. pro.

Solutio Romani

Melius est habere regem per
 successiones quam electionem

casum et fortune

casu et fortune sed p arte factuz ad meliora assumendum
 qd deficiat in successione. non enim scire qualis debeat
 esse filius ad que spectat hereditas / tamen quia ut pluri-
 mum homines habent affectuz corruptu consideratis
 gestibz et conditionibz hominu quas videmus ex pte in
 meli esse effia principem p futuuz qz p electionem.
 hoc aut pt. 2. via declaraz. prima sumit ex parte
 principis. natuz enim quibz diligit filium suuz et p
 e rex magis sollituz de bono regni si sciat qd ad filium
 suum debeat pvenire qz ad extraneum vel ad alium
 p electione. 2. via sumit ex pte filij quia sicut mores nupte
 domynans sut peiores ut pluri qz eius qui in dnatoe
 est nutritus sic mores nupte potentuz suu peoris ut pluri
 muz qz eius eorum qui sut in potencia nutriti 3. via sumit
 ex parte populij. nam consuetudo est altera natura ex libro
 de memoria 2. re. unde res ex natura consuetudine qz
 naturales efficiuntur. ut e consuetudine qua obediunt
 populij filijs e parentibz quasi naturaliter ad hoc iudicia
 voluntate faciend quasi cu voluntatum sit minus facile.
 meli e habere domynum naturale // 2. via sumit ex dis-
 cordia amonedz nam ex electioe multe discordie oruntur
 int electos e electois. // 3. via sumit ex dispendio vitando
 naz pt hoc regnu aliquo die caret regi qd v supio diceba
 qd se exponet fortune pe p hereditatez regie dignitate dia
 pt qd vix sut aliqua gesta humana que ex aliqua pte
 no exponant pericul itatu magis sut cavenda que pluri-
 bus pculis exponuntur. videmus aut experientia plura
 mala sequi ad electione qz ad successione. si tamen aliquis
 deficiat eet in consilio regis suplex pt p sapientis et bonos
 // et pda reges debent ee valde sollituz ut filij bene nuty
 antur. et no solum primogenitus de quo habet cura pda
 in more s etia qd alijs quia tuc ut pluri magis cum
 diligit et pda d eis e cura habenda quia possit succede
 primogenito moriendo.

Solut rom:

Consequenter ostendit in quibz rex debz alios excedere
 ubi aduertendum qd plus 2. polizonariat. 3.

Rex debet excedere alijs
 in tribus

Diferencia inter tyrannum
et regem

omne

In quibus rex debet alios excedere. vñ e q magis habun
det alijs in beneficijs tribuendis propter hoc enim ma
gis diligetur a populo / 2º vt plg habundet alijs in ac
tionibz virtuosjs ex hoc enim curabit commune bonu
sollitate / 3º vt habundet in citate pº et dignitate ex
hoc enim poterit melis corrigere delinquentes / Conse
quent ostenditur que sit dia int tyrannum et regem.
tangit phis q polz / 2º dicitur int ipos // p est q rex
reppit bonu quem tyrannus at bonu pprim // 2º
dia sumy ex eo q tale dñmz maxie e in naturale qto
enim dñmz e magis voluntariu dominiu at tyrannu
maxie involuntariu e qd e cum resistena vt dupli
cencia populi q et of // 3º via sumy ex eo q talis pncipat
e effra rissimz ad nocenduz. nam sicut pncipat
regis eo q sit maxie vntz est efficacissimz ad proficien
dum sic tyrannus eo q no est maxie vntz et est propter
intentione corrupta e efficacissimz ad nocendum // e
via sumy ex eo q p tale dominiu maximu bonum cui
vntz impenditur. tyrannus enim no solum pnat mala
eorum que snt in regno sed etiam satagit impedire
bona maxia scdm phm q polz. s. pace virtutes et
scias. tyrannus enim nolunt ciues habere pace et conu
siam vt d' excessibz eorum possit luxari. nolunt eos esse
virtuosos vt ipi gloriosiores appareat // 3º nolunt eos esse
scientes ne ipoz facta renabilite arguat. // Consequent
ostendenduz est qd est officiu regis et quatu rex dz se here
in ciuitatis regimine. ad hoc at sciendum exa nature
considerare. natura enim prius dat rebz ea p q possit
consequi fine suum vt q leuitate p quam possit sursum
ascendere // 2º dat virtutes remouendz impedimentuz
s. calores // 3º dat p qd tendit ad fine suu. s. ascendere
sursum. Rex q ty dz face prius dz enim sollitaz
vt gens sibi commissa possit consequi fine suu scilicet
bene viuere. Snt aut 3 p q homo bene viuit. s. virtus

Tyrannus nolunt ciues habere
pacez et concordiaz vt de
excessibz eorum possint
luxari
Nolunt eos esse scientes ne
ipoz facta rationabiliter
arguant

Tyrannus satagit imp
dne tria bona max
s. pacem virtutes
et scias.

Nolunt ciues esse
virtuosos vt ipi
gloriosiores app
reant

Qualit se dat h
rexi ciuitatis
impe

Tyrannus propt que qui
bene viuit. s.
virtutes
scias
et bona extiora

scientia et bona exteriora. 2° debz removere p^{ria} que etiam sunt
 tria. p^{ri}mum est violentia cuius circa bona exteriora tem-
 poralia. 2° est violentia hostium contra cives. 3° iniu-
 ria p^{er}sonalis cuius adiuuante. 3° debz rex populum in
 finem dirigere sicut sagittator sagittas dirigit in signum
 hoc autem facit propter tria propter statutorum ordines
 propter obseruationem iurorum. et propter bene operantium re-
 muneationem.

Consequenter deiciende sunt cautele tyrannorum
 quas habent ut possint tyrannizare. p^{ri}mo
 autem reducat eas ad 2. scilicet primo ut sub-
 diti sint iusti et deo destruunt studia et sapientiam ne
 videat et impediatur eorum tyrannidem. 2° procurat ut
 sint pusillitatis et deo destruunt nobiles ut contra eos
 insurgere non valeat. 3° destruunt amicitias ut contra
 eos sint subditi minus fortes. Ad hoc autem continue
 sunt exploratores ut sciant omnia que fiunt in Ciui-
 tate. Et eos affligit per paupertatem et bella adeo ut sic
 occupentur circa corporis et bellicorum negotia ut non vacet
 eis contra tyrannos aliquid agere. Consequenter videnda
 sunt opera tyrannorum ad que continuanda videntur cauteles
 predictas. tria autem sunt ad que tyrannus intendit scilicet
 diuicie corporales deliciae et custodia corporis proprii.
 Cum enim non curet de bono communi et dominetur per
 violentiam necesse est eos habere multos stipendiarios
 et facere multas expensas ideo student auaricie. Item
 cum diuicie ordinentur ad delicias corporales tyrannus
 delicias intendit ut plerumque. Quia quia propter
 violentias et iniurias multis sunt expositi timet multos
 et deo multum sunt solliciti de custodia sui corporis. Con-
 sequenter ponende sunt cause propter quas homines insurgunt
 contra tyrannos. prima est timor ne ledantur ab eis. 2^a
 est iniuria qua passi sunt ab eis. 3^a est quia se reddunt

Cautele tyrannorum ut possint
 tyrannizare

Opera tyrannorum pro quibus
 videntur cauteles predictas

propter que homines insurgunt
 contra tyrannos

contemptibiles propter crapula et luxuria. 2. est ut eorum
 honor arguatur ab eis. 3. est ut faciat sibi nomen.
 Insurgere enim contra superiores est magnificum valde. 6.
 est ut patiar liberet ab oppressione. ipse narrat autem
 philosophus 4. polit. tres modos corruptionis sine destructione
 tyrannidis. corrumpitur enim a se ipso nam malum corrum-
 pit seipsum et si integrum sit fit imitabile. 7. dicitur
 in politias quod tyrannides quanto seniores tanto minus
 durat. unde videmus quod perus factus circa fine. 2. modus
 corruptionis est in tyrannide contraria iudicare 3. est per
 regnum non enim solum vni tyrannus alteri contrariatur
 sed etiam rex. Consequenter ponenda sunt illa quae conservant
 regnum. tangit autem philosophus 4. polit. 2. quae conservant reg-
 num primum est non dimittere in regno transgressiones quatuor
 enim modis. quia qui propter modica paulatim decedit
 ad maiora. 2. dimittere timore his qui sunt in po-
 litia quod hostibus extrinsecis vel quod iniquitibus principibus extrin-
 secis 3. est cavere contentiones et seditiones nobilium et hoc im-
 ponendo eis leges quia legibus non defacili contradiunt.
 Dissoluitur enim regnum per dissolutionem baronum 4. est offere
 dignitatem hominibus virtuosis consulendo quod illi qui pro-
 ficunt se habent. 5. est nulli valde magnum donum
 conferre. est enim fortuna magna seducere eorum ad pre-
 sumendum illicita et haec cautela dicitur de circa illos quod quibus
 non est habita magna experientia quod sunt fideles. 6. est habere
 amorem ad bonum politicum et regis. 7. est habere civilem po-
 tentiam ut puniantur transgressores qui puniri non possunt
 sine magna potestate. dicitur autem ad puniendum eos multos habere
 explorantes. nam ut dicitur in magnis moralibus iustitia dicitur
 iustitiam conservat. sed iustitia non potest exerceri nisi per civilem
 potentiam quod res. 8. est ipsum esse virtuosum et bonum. tunc
 enim dirigunt viam eorum iuxta id cum placuit deo ut dicitur
 vire bonis inimicos eius committet ad pacem. ipse enim
 sanctius agit in omnibus quod est non ignorare qualis sit illa
 politica. Nam experientia facit arte in experientia casum.

Secundus modus
 corruptionis in
 tyrannide est
 contraria iudicare

Nonem que conservat regnum

Dissoluitur regnum per dissolu-
 tionem baronum

vnde dicitur rex frequenter habere et meditari memoriamque habere
preteritorum exanare presentia et providere futura

Determinato primo quod est necessarium ad regimen
Civitatis scilicet de principe. nunc videndum
est de 2° quod est consilium. circa quod notandum
est primo quot sunt consilia secundum eum phisicis et ethicis. consi-
liabitur quibus non per quibus consiliabitur insipiens et insanus.
Sunt autem .v. que sub consilio non cadunt. primum est omne
immutabile ut solem cury et sic dyamet et assumptum. 2° est
quod fit frequenter si fit in natura ut dicitur ymbrybus yemalibus
que non dependet a nobis sed a natura 3° est quod fit
a fortuna quod etiam raro contingit et preter intentionem
ut de thesauris iudiciorum // Et non sunt consilia opera ho-
minum cum quibus non vivamus ut galli non consiliantur
qualiter vivant iudei // 4° consilium non est de fine sed
de his que sunt ad finem quia presupponit quod est de fine
sicut de medicina hoc probatur per phisicis et ethicis .v. de consilio.
Consequenter ostendit quales consiliarios debet rex habere et
assumere. Est autem consilium quedam questio. ut dicitur
S. ethicis .v. nam quecumque consilia ad querit. si non
econtrario non possunt esse questionis et his circa que non
cadit consilium ut de petris et immutabilibus. Circa consilium
autem sunt .v. fundamta primum est quod quanto ad magis est
iudicatus tanto est per magis tempus consilium de ipso ut
multis vix melius habeatur. 2° est ut non sit consilium
dummodo timor enim facit consilia dures. de imperio
autem nullus debet timere 3° est quod ad consilia sunt tales assu-
muntur quibus de negotio cognoscatur quia plura possunt
cognoscere plures quam unus. Item consilium est circa agi-
bilis particularis in quibus valet experientia. 4°
est ut consilium sit secretum. multa enim impediuntur
propter relationem quod est ut consiliarius non loquatur placencia

(Not hic de consilio

quingz sunt que no cadunt
sub consilio

(quales consiliarios debet rex
habere

(Sextum servanda
in consilio

Quales consiliary debeat assuim

quia sunt frequent contra negotio. G. est ut si fieri pot
 dui gseretur et cito executioni detur et mandetur qd
 p consiliuz determinatur e ut habe. G. ethi. Consequet
 ostendendum e quales consiliarys oz assuim. primo ergo
 ad consiliarym suu dz assuimere. talem qui sit bonus nam
 malus homo pro nichilo habz metuz et decipere alios.
 2o debet assuim amicus no inimicus quia semp intendit
 nocere 3 debz assuim prudens no intrepens quia no
 recte iudicat. vniuersusqz enim bene iudicat d' his
 que nouit. Consequenti consideranduz e circa que
 gilia sut habenda. Sex aut sut d' quibz omnes con
 siliary ex i rethi. s. d' puctibz de almeto d' custo
 dia ciuitatis de pace et bello de legis latone d' pucti
 bus ne sint iniusti. ne p negligenciaz perdantur. de
 almeto ut domus regia et vnaqueqz ciuitas habeat
 almeto. qd sit procuradum ut ad parceret cu sit
 ncom ut inde no extrahat si expedit ut precuz tate
 ut mesure debite statuantur ut pondera de custodia
 Ciuitatis ut no insurgat et maleficia sut ciues et ido
 consideranduz qui boni et qui infames et circa eos maior
 habeat cautela. Item consi^{da} loca in quibz magis consue
 uerunt maleficia petray et que etia sut magis debita
 d' pacto. circa pacem aut cum sit finis no cadit consi
 liary sed e psequenda et tenenda pro vrbz. de bello aute
 considerandum. utrum sit iustum ut iniustum. si iniustum
 magis est faciendum. Si aute iustum consideranda e iust
 codum et iniuriam po que si maior sit qz eoz qui passi
 sut iniuriam prudentia no e insurgere contra eos nisi ot
 currat oportunitas temporis contra eos. de leg aut datione
 dicit Auzto 2o rethi q in legibus est salu ciuitatis quia
 absqz iusticia nequeunt regna subsistere debet. G. leges ee
 iusticie no contra deuz nec contra libertate ee debent ergo
 deum timere per que reges regnant.

Expeditis duabus partibus que pertinet ad regnum
 civitatis restat de duabus scilicet de pre-
 toris et de iudicio. In primo sciendum quod
 possibile est omnia sunt determinanda per leges et non
 arbitrio iudicis quoniam et ad istud ostendendum adducit
 philosophus 2. rationes 1. rethorica d. quod maxime quidem convenit
 tractare per leges positas quecumque possibile
 est determinare. quod paucissima committere iudicantibus.
 primo quidem quia facilis est habere paucos sapientes
 vel paucos quod plures quos oportet habere ad unius
 negotii determinationem et examinationem. Deinde quod
 legum latores sunt ex consideratis multo tempore iudicia
 ante ex suborto et subito propter instantiam partium. et
 quia latentes plerumque non debent. 2. vero quod maxime omnia
 quia leges latentes sunt de futuris et in vltimo. sed per se
 ante iudex iudicat de presentibus et determinatis ad quos e
 amare et odire. et quibus proprium commodum animum
 e sepe. Unde cum leges sunt circa vltima futura et sic persona
 non respiciat. iudicia vero personam concernunt ad qua
 quis efficit odio vel amore. Consequenter ostendendum
 est quomodo iudices debent prohibere partes ne proferant
 simoniam passionalem. quibus possit provocari contra partes
 adversam narrando iniurias quas pars adversa iudici
 intulit et beneficia impetrata que possit eis animi
 inclinare narrando etiam beneficia que ipsi iudici intulerunt
 et ad hoc e duplex ratio. prima e quia huiusmodi rationes
 vel simoniam habent iudicem oblique qui debet esse regula.
 2. quia predicti simoniam tollunt ordinem iudicandi partes
 enim ratione passionandi iudices hoc finem faciunt et sic
 faciunt aliquid apparete iustum vel iniustum 3. ratio
 est quia tales simoniam sunt impertinentes et non sunt ad
 profuturum. Consequenter ostendendum quid et quot oportet
 habere iudices ut ratione iudicet. Sunt autem tria primus
 est auctoritas iudicandi 2. e prudentia rerum quas

Uentunt que iudex debz gaderare
vt clemens sit

per leges debet cognoscere 3^m est experientia agibilium
 vt scilicet sint experti humanoz actuz magis enim
 experti pffiant scientia sine ratione sine experientia
 habentibz i metha sine experientia enim quadoqz
 ex leu causa contingit aliquem condemnari vt pote
 ex supinone. Consequenter videnda sut que oppor
 tet iudicem considerare vt indulgeat et sit clemens.
 Decem aut sut que tangit p huc 2° rethi^o primum est
 natura humana que cum sit fragilis implorat cle
 menciaz // 2^m e legis lator qui forte si aderet et confi
 deraret condicionez indulgeret quare si iudex hoc opiat
 debz misericorditer agere 3^m e pius iute legum nam
 cum leges sint ad terrendum delinquentes ampliore
 severitate continet. 4^m e iudicio opantis. nam
 licet opus de quo quis accusatus sit maluz ipe ty
 no habuit pravam intentione. 5^m e multitudo bo
 norum operum nam ille qui modo deliquit forte nul
 ta bona opera fecit tempore prior. 6^m e diuturni
 tas temporis retroacti nam si in paucis tempore contigit
 uenit multa bona facere s^m in multa plura. 7^m est
 excessus bonitatis sup maliciaz peccatis. 8^m e pacia
 iudicis nam amantur aliquis de aliquo delicto et pe
 nam pacem sustineat magis e agendum iuxta ipe
 io d d i rethi^o q indulgendum est si contingat passi
 entem esse i patienter penam portare. 9^m e corri
 gibilitas peccantis. Nam sut aliqui corrigibiles que
 sub iurepadone meliorantur io d d i rethi^o q iudex
 debet indulgere humanis si cedat ptatem magis velle
 iudicare p mone q opere. Decimo e subiectio et
 humanitas delinquentis. nam si delinques se totali
 subinat iudis arbitrio mitius e agendum cum ipo
 io d d i rethi^o q iudex dz ee exiteros i sup iustis.
 dz indulgere humanis si videt delinquentem magis
 velle ire ad arbitrium q ad disceptationez. Quia enim
 contra ratione humanitatis e non parare cum bestie

C^m 24

hoc agant canes cui no offendit humiliantis se et p^ostnens
 se coram eis id d^o 2° reth^o q^o ad humiliantes desset
 pra canes ostendit vel manifestant non mordentes
 eos qui residet. // Patet q^o q^o iudices decet magis esse
 clementes no ty sic q^o iustitiam p^ouant su^o ea ei bono
 status civium non consistit sed salvato bono communi
 quatuor possibile e debet ad misericordiam et clementia
 declinare. // Consequenter ostendendum e q^o diversa
 sunt genera legum. // possunt autem tam de lege q^o de iure
 d^o. Distinctiones fieri prima e q^o ius quoddam est scriptum
 quoddam e no scriptum. // reth^o // 2° q^o ius quoddam
 e commune quoddam proprium. // reth^o // 3° q^o quoddam
 e legale quoddam est naturale. legale autem est positum ex
 v. reth^o // Habetur ista distinctio. Iuriste autem ponit q^o
 distinctiones dicentes q^o e quoddam ius naturale et quoddam
 scriptum. // quoddam simile. // Illo q^o modo quo iuriste sepant
 ius naturale a iure gentium. // possunt nos sepere ius
 naturale a iure alio et facere. // 4° distinctiones iuriste
 dicendo q^o quadruplex e ius scilicet naturale. scriptum gentium
 simile. // Has autem distinctiones possunt facere de lege. // In
 ante q^o ius naturale in hoc differt a positum quia naturale
 ut d^o 1° eth^o // Habet eandem pot^o quia q^o positum s^o ex
 principio autem sit statutum nihil differt sic ee et al^o.
 Ratio autem quare ius naturale oportuit supaddere positum
 e quia multa sic fiunt iusta naturali sic est naturale
 hominum loqui quia ad loquendum habet homo naturalem
 iuxta naturam et imperium s^o q^o loquamur hoc ydionia. // vel
 hoc e ad placitum sic e naturale e hominum loqui sic
 autem loqui ad placitum. // Sic ius naturale e no pati
 maleficos vivere et q^o pars se exponat pro salute totius
 et circa huiusmodi. // sed q^o maleficia puniantur. // hac pena
 vel illa hoc sed ius positum. quia si ius naturale dicat
 fures esse puniendos hoc presupponit ius positum et proce
 dit ubi ergo detur quia pena tales sit puniendi. // Ex d^o 1°
 pot patere q^o omnes tres distinctiones precedenti reducuntur
 ad istas naz ut pz p hita ius naturale no ad ius scriptum
 sed sed natura ius vero positum d^o ee ius scriptum proprium
 et legale quantum ad duas distinctiones sciendum q^o 3 sunt
 de iure naturali scdm q^o iuxta naturam sequitur naturam hanc

Diversa sunt genera legum

10 S

quia si inclinatio sequitur naturam nostram ut e humana sumitur.
Ius gentium quod est commune hominum in quantum
homo e ex quo iure pene omnes contracto sumptur
originem ut emptio venditio locatio 2 e huiusmodi sine
quibus societas humana no sufficit sibi ad vitam. Si ho
inclinatio sequitur naturam nostram in quantum
sumus animalia et animalibus convenimus. sic ius
ius naturale qd omnibus animalibus convenit qd ad
naturale respectu iuris gentium quia commune e et
inmutabile et votu ut est naturaliter appetere filios
educare et educare que hec omnia animalia natura docuit.
Si vero inclinatio sequitur naturam in quantum
convenit cum omnibus entibus sic assumitur ius naturale
per anthropos quia vltimus et notius et inmutabilis
ut fugere malum et appetere bonum. et appetere esse
et fugere no ee. h' enim 3 predicta iura naturalia dicuntur
quia natura ad hoc inclinatur hoc tñ e scdm magis
et minus vbi; que ante positum est civile et non
naturale quia est ex arbitrio. Iuriste q' qui distm
gunt ius in tria membra. sunt iura gentium et ius
animalium contra qd distinguunt ius naturale et ius
civile que sunt vel a natura vbi convenit ut a voluntate
humana. Consequent ostendendum est que sunt ista
que spectat ad legem civilem. ad quod sciendum q' ius
civile pot comparari ad 3. s. ad legem nature et sic oportet
tet legem civilem ee iustam cum lex nature dicat quid
sit iuste facere vel ad bonum commune et sic qd ee vtil. ut
ad bonum proprium et sic oportet q' sit positum et impetens
consuetudine patrie et temporis et moribus populi. Consequent
videndum est cum sit leges facere circa qd sciendum est
notandum civilibus esse legem condere quod patz duplex
via prima sumitur ex quo leges nos ordinant ad bonum
commune cum - q' ordinare aliquos in bonum commune e
e leges statuere s' ad totam civitatem vel ad principem
qui est persona cui spectat nos ordinare ad bonum commune
q' ad principes vel ad civitates si dicitur hoc potest 2 via
sumitur ex eo q' leges habent potentiam coactivam

que sunt que spectat ad legem
civilem

pot enim quibz in populo suadere ab eis qd bene agat s; no corrigere
 quia no impuz par^{te} i pare. Cum igitur persona prin
 cipis vel civitas habeat potētiāz possunt ipsi
 leges instituire. Consequēter ostendendum ē qd leges
 non habet tam coartivāz et obligatiā nisi primo fūne
 promulgate nam cum lex sit quoddam mandatum superioris
 p quod ligamur in agibilibz nris quia superioris manda
 tum non ligat nisi pvenit ad noticiā vel venire potit
 subditorum ad hoc qd lex habeat vim obligandi oportet
 et eam esse promulgatā s; cū alia sit lex naturalis et
 alia positiva qz hanc et illam alit et alit promulgari.
 Nam lex naturalis ē iudicia cordibz nris p hoc in quobz
 homine promulga quando incipit habere usum rōnis p qua
 rōnez cognoscit quid sit sequendum et fugiendum. Lex
 autē humana tūc promulgat quando exterius profertur
 et prolata in scripto redigitur. sic autē promulgata ser
 uari d; - Nam scdm phm ē potē circa leges duplex
 d; esse cura: prima vt leges bene instituāntur - 2^a vt
 bene custodiantur. Consequēter ostendendum quot opa
 debent continere leges et qui sint earum effectus dicitur at
 q. effectus legum sūbz precipere pmittere phibere punire.
 premiare cum enim leges sint quedam regule circa actoes
 humanas legibus potest ee duplex cura circa huiusmodi
 actiones. Una cū opa sūt futura: alia cū sūt iam
 effectus marcata. hūc ē igitur qd aliqui effectus legum
 sumuntur ex parte fiendor et aliqui respectu operum
 iam perfectorum. respectu autē fiendor. tria possunt
 legi attribui sūbz precipere pmittere et phibere nam
 actiones humane in triplici gradu consistunt quia quedam
 sūt bone quedam sūt male quedam sūt moderate. si
 sūt bone respectu earum sūbz precipere si sūt male pro
 hibere si sūt moderate pmittere. Si autē respectu fieri
 pmissarū legum effectus. scdm hec duo possunt attribui
 legibus. s; punire et premiare. Nam opera aut sūt
 notabiliter bona aut notabiliter mala. bona autem
 qd fiunt sūt precipienda postqz vero facta sūt. sūt

Quot opera debent
 continere leges

Utrum ciuitas melius regatur
optimo rege vel optima lege

premyanda opera vero notabit mala anteq̄ fiant sunt pro
hibenda. sz postq̄ facta sunt p̄myenda. Si opera in d̄m̄na
nec totaliter nec totaliter bona p̄myuntur a legibz
anteq̄ fiant: facta vero nec p̄myuntur n̄ p̄myantur.
Et si vellet legis lator qucuq̄q̄ modica prohibere
et p̄myere. Ius nunq̄ posset aliquis populuz regere.
Consequenter videndum est utrum ciuitas vel populo
melius regatur optimo rege vel optima lege. quia ob
ma lege sit p̄z nam ut d̄d̄ q̄ eth̄. p̄ncip̄s sz esse
custos iusti iuste legis. Est sz p̄ncip̄s si iuste p̄
cipetur organum iuste legis. q̄ lex iuste p̄cipit p̄ncip̄s
suare faciat civilem potentiam. quare si quod e p̄ncip̄s
p̄ncip̄s magis e eligendum vel eligibile. q̄ lex magis
eligibile e in regno q̄ organum et iustum. melius est
ergo regi optima lege q̄ optimo rege. 2^a via sum̄
ex hoc q̄ factus e rege p̄ncip̄emq̄ legem. sz sic est in
p̄posito q̄ sz rex habeat rationem prohibente habet t̄
inimicitia impellente. q̄ non contingit in lege.
Contraq̄m hinc ostendit p̄ncip̄s in eodem libro non ut au
liet lex vlt̄er prohibet qd̄ n̄ e vlt̄er sanendum.
oportet t̄m̄ leges humanas in aliquo casu deficere. quatu
cunq̄ sunt exquirite. Melius sz est regi rege optio
q̄ lege ut p̄ regem. vlt̄er p̄nt legales defectus. Ad
evidentiam huius questionis sciendum q̄ si loquamur
de lege naturali pot̄ q̄ magis habet esse p̄ncip̄em.
In regendo q̄ sit ip̄e rex eo qd̄ n̄ sit rectus rex nisi
iniquatus imp̄t̄e ip̄e legi que dicitur que rationabil̄
et iuste fieri debeat. Si vero loquamur de lege politica
melius e regi optimo rege et maxime in casibz illis
in quibz ip̄a lex deficit et dicit vlt̄er q̄ non e vlt̄er
obseruandum. sz hoc concludebat id in oppoito facta
q̄ melius est regi rege q̄ lege eo q̄ lex pertinet
detrahe n̄ pot̄ id expedit regem a p̄ncip̄em p̄
rationes rectas aut p̄ legem naturalem quia deus
impressit in mente cuiuslibz dirigere lege politiam.

mala
quatinusq̄

et esse sup^{er} eam et noⁿ obſuare ubi noⁿ e^{ſt} obſuanda. vnde
rex e^{ſt} ſupra legem poſitivam quia eam ſua auctoritate
inſtituit et ſu^{per} lege nature quia tu^m rone regis
in quantum a lege nature noⁿ deſtat. cum q^{ue}rit
utru^m meli^{us} ſit regi optimo rege q^{uam} optima lege. ſu^{per}
dum e^{ſt} q^{uod} meli^{us} e^{ſt} regi optimo rege ſequenti ſue nature
et ratione. q^{uod} optima lege poſitiva. de hoc enim
e^{ſt} queſtio. Conſequenter ſciendum q^{uod} ſeveritas et
clementia poſſunt ſimul ſtare. nam humani actus
p^{ro} particulares circumſtantias et propter aliquorum
inflexibilitatis noⁿ poſſunt meſurari et inflexibili utpote
ferrea ſed q^{uod} meſurentur regula plumbea que
ſit applicabilis ad actus humanos. q^{uod} ſe lege applicare
ad partem vna et agere miti^{us} delinquenti q^{uam} lex dicitur
aliquo etia^m q^{uod} applicare ad partem oppoſitam et rigidius
punire peccante q^{uod} lex decrevit nam particulares circum
ſtantie que lege determiⁿare noⁿ poſſunt. Aliquo alienat
delictu^m et tunc iuſte et ſe^{cu}ndum rone^m clement agitur. cum
delinquet aliquo graui^{us} et tunc e^{ſt} rigidius procedendu^m
ſed ſe q^{uod} in iudicio aliqua dicit eſſe de equalitate quo
ſe regumna legis ad aliqua parte in iudicio. Aliqua
vero dicit e^{ſſe} ex gratia ſue ex clementia. ſe quo propt^{er}
circumſtantias et conditiones delinquentis regula legalis
applicat^{ur} ad parte miſericordie aliqua vero dicit fieri
ex rigore quo. ſe regula legis propter conditiones delin
quentis applicat^{ur} ad iuſticiam. Conſequent^{er} oſtenditur
q^{uod} preter legem naturalem q^{uod} ponere et e^{ſſe} legem diuina
et eu^{an}gelicam. ſe aut^{em} 3. ut o^{mn}ia. primo ex parte pu
nicionis peccatorum lex enim humana noⁿ omnia peccata puniunt
qd^{od} duplici de causa contingit prima e^{ſt} q^{uod} populi cor
noⁿ pot^{er}it attingere formam viuendi ſed q^{uod} aliqua peccata
diſſimulare ad hoc q^{uod} poſſit principatus durare in ipſo
noⁿ ut poſſet aliquis durare diu in aliquo principatu ſi
omnia peccata vellet punire. Item ſi omnes tranſgreſſores vel
tranſgreſſions poſſent a principe puniri non tamen eſt

Clementia et ſeveritas
poſſunt ſimul ſtare

Preter legem nature et
humanam q^{uod} ponere
legem eu^{an}gelicam

possibile a principe omnia delicta puniri quia n̄ ad eius
 noticiam omnia perveniunt v̄ aliqua sunt a deo occulta
 ut iudices concupiscentie qd̄ lege humana puniri nō
 possunt. Idō oportuit preter legem humanam aliquam
 aliam legem dari omnia punientem ut nullum malum
 impunitum remaneat. Ex hoc aut̄ appere pot̄ q̄ lex
 humana prohibet manū nō animi quātū ad puni-
 tionez quātū tñ ad intentionez legis prohibet etiā
 animi intendit enim suos cives facere virtuosos. 2°
 via sumit̄ ex parte cognitionis nre. nam d̄ continget
 bus particularibus sunt a deo diversa iudicia homi-
 num ut de cidez apud diversas nationes sūt diverse
 leges. scdm̄ enim aliquos ad ē iustum quod scdm̄ ali-
 quos est iniustum et quia error cadit in humano iudicio
 necesse ē esse aliquā legem que nō possit errare scilicet
 divina. Consequens videndum est utrum expediat
 imponere leges. Adducit enim p̄tus ad hoc 2° rationes
 1° pot. quibz ostendit̄ q̄ utile ē aliquo legem sum-
 mare sine imponere. prima sumit̄ ex parte sententiarū
 et artū nā videmus in artibz et sciencijs q̄ si postero-
 ribz occurrat aliquid meli⁹ reprobantur. Ita p̄ter
 2° via sumit̄ ex parte pravitatis quazdam legum quo
 male iudicant. 3° via sumit̄ ex parte simpli-
 citatis ipaz legem condentur. et enim rationale
 si posteriores nō possent summare leges p̄ simplices
 fore si bone nō essent. 4° via sumit̄ ex iudiciatione
 particularū actūz nā agibz particularia iudiciata
 sūt et perfecte comprehendē nō possunt et Idō necesse est
 aliqd̄ circa ea mutari propter supveniens casus.
 5° quia hoc ē valde periculosum sumtan eo q̄ h̄ assue-
 cere ē assuescere non obedire legibus ut d̄ 2° pot
 Idō ut appareat quid d̄ hoc sit tenendum sciendum
 q̄ lex posita si recta sit 03 q̄ sumit̄ legi naturali
 et q̄ detinet gesta particularia duplex ē hui⁹ lex
 pot̄ habere defectū. primo si ē contraria legi nature

utrum expediat leges imponere.

lota de defectu leges condentur

lota q̄ hoc est valde periculosum
 Civitati eo q̄ h̄ assuescere est
 id est obedire legibus ut d̄ 2° pot

otandum est de defectu legi

siatze

quia contrariuz dicitur ratio et sic no est obseruanda. 2°
 si no sufficienter determinat gesta particularia
 et propter hoc no sunt leges iudicande p^o quia circa
 talia quandoqz contingit decipi et quandoqz credit
 melioris que sunt peiores et magis sufficientes leges
 none qz antique ty sut leges antique et p^o suade.
 quia quato ex vna parte quis plus proficit dando suffi
 ciente legem tanto ex alia parte nocet tollendo consue
 tudines per qua leges habent efficaciam magna no est
 & simile d' artibus et legibus quia artes totant efficaciam
 suam habent a rone leges vero no solum a rone sed etia
 ex consuetudine

que minus sufficienter da
 aut qz in aliquo cent ma
 sufficienter

Expeditis tribus que pertinet ad regimē citta
 tis. nunc videre de 2° scilicet de populo. ad hoc
 ante videndum primo eoz videre quid sit citta
 tas et quid est reg^m. Circa qd aduertendum
 qd sic dicit philosophus. 3° pot volens diffinire Cuitatem dicit
 qd. 5. bona sunt ad que Cuitas ordinatur. primum est
 conuicio boni ut scilicet homines simul habitantes simul
 gaudeat. nulli enim sine bono e gratulandi possessio. 2^m
 est ipm viuere nam homines eiusdem Cuitatis ad vitam
 mutuo sibi subueniunt. 3^m est tutela sine deffensio ab
 aduersariis. 4^m est propter conuicacione et conuicacione nulli
 enim e qui habeat sufficiente vita nisi conuicet ea in qbz
 habundat in illa in quibz defficit. 5^m est q mutacio com
 bioz. 6^m est viuere virtuose magis enim possunt
 primum viuere in Cuitate q extra et ideo timentis pu
 niri eligunt viuere virtuose. Si q querat quid sit citta
 tas dici pot qd e conuicio cuiusqz prope bene viuere
 et virtuose et ipse perfectus et p se sufficiente vitam.
 Viso quid sit Cuitas de factis pot videri quid sit regnum
 nam regnum sup Cuitatez videtur addere multitudinez
 nobilium. est enim Cuitas pars regni. et ideo plures no
 biles sut in regno qz in Cuitate et plures inobiles pot
 igitur sic diffini regnum. Regnum est multitudo magna

de qz pertinet ad regimē
 Cuitatis. s. de populo

Ad. 5. bona ordinatur
 cuitas

Quid est cuitas

Quid est regnum

in qua sunt multi nobiles viventes secundum ordinem ordinate
sub uno vivere optimo et sub uno rege. Ex dno patet
qualis dicitur esse exus in regno et in Civitate. nam Civi-
tas et regnum principatus ordinantur ab bene vivere et vir-
tute oportet quod plerumque in eis existente habere vita virtuo-
sam Ideo dicitur philosophus 3 potest quod magis est Civitas habundans
in bonis operibus et virtutibus quam si habundaret in divitiis
et nobilitate quibus vel alijs exterioribus bonis. Consequenter
videndum est de quo populo melius constituitur Civitas. nam
philosophus 3 potest autem tres oportet esse partes civitatis. nam
si quidem sunt valde pauperes. alij vero multum divites
vel opulenti alij vero medijs. Eodem modo dicitur potest
quod populus et quod regnum. Tangit autem philosophus
3 potest. 2. ex quibus potest ostendi quod melior est Civitas
in qua habundat multum personarum mediarum et ex his
3 sumuntur 2 rationes hec ostendentes per se per se enim
in Civitate sunt multi divites et multi pauperes et pauci
medijs. uno autem nunquam rationabiliter vivunt nam multum
divites ex levi causa nocet pauperibus. multum etiam pauperes
bonis divitibus insidiantur et ea furantur non sic autem
3 medijs in ratio sumuntur ex amore mutuo nam ut
dicitur 2 ethicorum pauperes nunquam amant divites ut si sit
mutuus amor inter Civitates bonum est Civitatem habun-
dare in personis medijs. 3 via sumuntur ex equalitate et iusti-
cia. que sunt suada in Civitate nam ut ait philosophus exce-
dens in eufortunio nescit subire. qui autem secundum excessum
sunt pauperes nesciunt principari. quare si populus sit consti-
tutus ex his extremis defacili suabitur ibi invidia et
fiet ibi discensio si contingat pauperes habere divitias et
nesciunt dominari. 2 ratio sumuntur ut vitetur invidia
et contemptus. nam pauperes ut dicitur 2 potest. maxime sumuntur
deum divitiis et divites maxime contempnunt eos. in
medijs autem non est sic ut si nullae persone medie habundet
in Civitate vel regno cautela est habenda ne indifferentes
possessores patere vendantur et emantur pro voto et libito
Consequenter ostenditur quantum sit utile suare leges

de quo populo melius consti-
tuitur Civitas

Civitas debet habundare
personis medijs.

utile est servare leges et regi-
bus obedire propter tyran-
niam

et regibus obedire ad hoc enim sequitur tria maxime.
bona. primum est quod per hoc populus efficitur maxime vir-
tuosus eo quod leges bona et honesta precipiant. 2° est
salus regni et civitatis. quia ut dicitur in rethorica
in legibus est salus civitatis. credunt enim aliqui quod
suave leges et regibus obedire sit quidem servitus.
sed secundum philosophum. hoc non est servitus sed libertas.
Cum enim bestie sint nature servilis quanto quis
magis accedit ad natura bestialem tanto magis est servus.
sed bestiale est vivere sine freno et velle vivere sine freno
et libere male agere et non timere. inferre ergo obedientie
legibus et regibus est libertas et non servitus ad quam
sequi salus civitatis. quia per hoc vitantur mala que destrunt
civitatem et fiat bona que ipsam confirmat. 2° est
pax et habundantia rerum exteriorum nam per leges pro-
hibentur offensa que pacem perturbant ad pacem autem sequi
habundantia rerum temporalium. Nam tempore guerrae
rarum homines laborare non possunt tamen quia habent
intendere bellis. tamen quia ad agros exire non audent.
tempore autem pacis fit e converso. Consequenter videndum
est qualiter se debent habere subditi ad reges ne contra ipsos
ad iracundiam provocentur. Ira enim secundum philosophum est
tristitia proveniens ex contemptu. Cum igitur subditi
contemnant reges vel eorum leges ad iracundiam
provocant ipsos et ideo ut contra eos ut non provocentur
debet eis obedire et eorum mandata et leges debent
suare et eis honore impendere. 2° debent cavere
subditi ne fore faciant regi offendendo personas sibi con-
iunctas. Ad regem autem pertinent. videlicet filii consan-
guinei et subditi. igitur spectat ad habitatores regni
hos non offendere. quia talis offensa redundat in regem.
et ideo dicitur 2° rethorice dicitur ira quod irascuntur fore facientibus
et parentibus filiis et uxoribus et subditis. eo quod turpe
sit ipsos non auxiliari. ideo pertinet ad subditos ne fore
facere contra ea que aliquo modo spectant ad regem. ut

Quomodo se debent habere reges
et principes ut amentur a populo
ad hoc tria requiruntur

Quomodo se debent habere reges
et principes ut a populo timeantur
et ad hoc requiruntur puni-
tio. In punitione sunt tria
consideranda.

Ubi debet rex magis appetere
timere vel amari et quomodo timeatur

peccanti

sunt uxor filij consanguinei et parentes et subditi pro-
uocatur enim ex hoc rex quia in hoc uide gremij.
Consequenter uidentur e quomodo reges et principes
se debent habere ut amentur a populo et timeantur.
Circum quod est sciendum quod tria requiruntur ad hoc primo
quidem uel eos esse beneficos ut dicitur 2o rethorice quod populo
amat et horat beneficos in patria et liberales 2o
uol eos esse magnanimos exponentes se pro bono quia
credit populo per tales salutem consequi 3o de rethorice
quod iustos semper diligimus. Consequenter uidentur est
quomodo se debent habere reges et principes ut a populo
timeantur. potissime autem timeantur propter punitiones.
In punitione autem sunt tria scienda scilicet persona puni-
torio et modus puniendi. Quia ad punitione timeatur
si sit se uera quatuor ad persona timeatur si nemini
pauentur tunc modum timeatur si coram iudicibus et subditi
sunt latenter et tunc se iugentur in punitionibus
faciendis quod magis latere et fugere non ualeat. Sed quid
magis rex debet appetere uel timeatur uel amari satis
potest patere. Illud enim per quod ciues sunt magis boni
et uirtuosi debet esse magis intentus a legis latore.
igitur cum ciues sunt magis uirtuosi si fuerit leges ex
amore honesti et regis quod ex timore ipsius patet quod
magis debet diligere quam timeatur

quatuor

Explicit extractio de regimine principum

Finis libri sit laus gloria xpo amen
Detur pro pena scriptori pulchra puella
Qui scripsit scribat semper cum domino uiuat
Uiat in celis cordis Bartholomeus felix
Deo gratias amen

ahc

posuerant

R (Ms)
99